

ПАМ'ЯТКИ України

№1

СІЧЕНЬ-ЛЮТИЙ 2009

Ім'я / Name

Widely known in Ukrainian society magazine «Pamyatky Ukrainy» was originated in 1985 and reached its peak of popularity on the wave of national revival in 80–90's, by inspiring and empowering the wave. At those times every conscious Ukrainian citizen knew, read and spoke of the publication to others.

«Pamyatky Ukrainy» was the first magazine in Ukrainian Soviet Socialist Republic that «dared» to discuss critical issues that were forbidden by communist «common thought». Among them were:

- Ukrainian Cossack country and the ruined Zaporizhski Sichi
- National Ukrainian Symbols: Trident, the flag with blue and yellow colours, anthem «Sche ne vmerla Ukraina»
- The truth about the Famine of 1932–1933
- The history of ruining and the need for reconstruction of «cathedrals of our souls» – Mykhaylivsky Zlatoverhyi monastery and Uspenskyi Kiev-Pechersk Lavra
- National revival and reunion of the Ukrainian orthodox churches

And we are not discussing the sole differentiated edition here... No. This publication was unseen before in Ukraine powerful socio-political educational campaign, accompanied by various social events, which had and still have the significant impact on the awareness and national dignity of Ukrainians.

Широко знаним в українському суспільстві журнал «Пам'ятки України» став із 1985 року і досяг апогею популярності на хвилі національного піднесення межі 80–90-х, сам його надихаючи і посилюючи. Тоді кожен свідомий українець знав, читав і переказував іншим публікації часопису.

«Пам'ятки України» першими в Українській РСР «насмілились» порушити болючі, заборонені в умовах комуністичного «однодумства» теми, з-поміж яких:

- Українська козацька держава, зруйновані Запорозькі Січі
- Національна символіка українців: Тризуб, Синьо-Жовтий Прапор, гімн «Ще не вмерла Україна»
- Правда про Голодомор 1932–1933 рр.
- Історія знищення і потреба відтворення «соборів наших душ»
- Михайлівського Золотоверхого однойменного монастиря й Успенського Києво-Печерської лаври
- Національне відродження і об'єднання українських православних церков

Тут ідеться не про поодинокі, розрізнені публікації... Ні. Це були небачені доти в Україні потужні просвітницькі громадсько-політичні кампанії, посилені різноманітними акціями, що мали і мають вагомий вплив на самоусвідомлення і національну гідність українців.

Концепція / Concept

Ukraine within eternity. It contains the inflorescence of past and present, the cultural heritage and the world's modern achievements. How can one divide, neglect or change these?

Our credo is to write about the old times in a modern way with talent, brilliance and consistency.

Our vocation is to be on guard of the historical truth and the glory of our ancestors, to preserve them for new generations with convincing and uncompromising sincerity.

Our aim is to bring up the generation with aristocratic spirit – the true Ukrainian elite, to cultivate once for all crystal and infallible youth.

Clear. Infallible. And forever.

We do not promote any political party, because we are beyond the politics. We are not in favour of any religious denomination, because the God is one. We do not look down on the provincial areas, because the large consists of small.

We do not neglect the cultures of ethnic minorities such as Russians and Jews, Tatars and Germans, because all who is born and live on our land are part of Ukrainian nation. Ukraine is our Motherland.

Therefore our political party, our church, our mother, our goal is UKRAINE. The country that is powerful, blossoming, intellectual and spiritual. The country that stands proud among the other countries of the world.

Україна з висоти вічності. Суцвіття минулого і сьогодення, культурної спадщини і світових досягнень сучасників. Як можна роз'єднати, знехтувати, переочити це?

Наше кредо: писати про старожитності по-сучасному. Яскраво, талановито і послідовно.

Наше покликання: вартувати історичну правду і предківську славу, оберігати їх для нащадків. Переконливо, щиро і безкомпромісно.

Наша мета: виплекати покоління аристократів духу – правдиву українську еліту. Несхибно, кришталево і назавжди.

Ми не пропагуємо жодну партію, бо ми поза політикою. Ми не віддаємо перевагу жодній релігійній конфесії, бо у нас Бог Єдиний. Ми не ставимося зверхньо до провінційних теренів, бо без малого не існує велике.

Ми не нехтуємо культурами національних меншин – росіян і євреїв, татар і німців, бо всі ми, народжені й сущі на нашій землі, – український народ. Українська земля – Єдина Мати наша.

Отож, – наша партія, наша церква, наша мати, наша мета – УКРАЇНА. Могутня, квітуча, інтелектуальна, духовна країна, гідна інших держав світу.

ПАМ'ЯТКИ України

ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА

науково-популярний
ілюстрований часопис

Шановні читачі!
Щира подяка всім,
хто зацікавився
оновленими «Пам'ятками»!
У Ваших руках – примірник
додаткового тиражу
журналу.
Ми завжди відкриті
для побажань
і пропозицій

- 29 Володимир Литвин: «Земства помітно сприяли піднесенню національного духу»
29 Від земської до середньої. Валентин Ковалик

Край

- 31 Полтава напередодні 300-ліття історичної баталії: До ювілею від колекціонерів. Чи впаде «Колона Слави»? Унікальну пам'ятку реставрують?
32 Шляхом до чистого поля... А.Н., Сергій Клименко
33 Полтавська битва. Олег Безверхній, Лариса Тузова

- 34** Приємна мандрівка – сумні роздуми. Віктор Вечерський

...і звичай

- 38 Турнір, баталія – кастинг, карнавал... Валерій Гриценко

2009, СІЧЕНЬ-ЛЮТИЙ
№1 (162)

ЗМІСТ НОМЕРА

Слово

- 7 Від шеф-редактора

Контекст

- 8 2008: Пам'ятні дати
Хрещення Київської Русі. Ювілей Чернівців. Найстарша книгозбірня Львова. Пилявецька битва. Гадяцький договір. Трагедія Батурина. Глухів. Коліївщина. Бій під Крутами

Реліквія

- 10** Срібнокарбований кіот пречистої Богоматері – дар гетьмана Івана Мазепи
Анатолій Адруг, Арендар Ганна
- 13 Корона Данила Галицького. Анатолій Ситник

Особа

- 14** Василь Вовкун. Паралельні видива пам'яткової маргінальності, або Концерт для скрипки з оркестром і роялем у кущах
Бесіда з Міністром культури і туризму України
- 17 Біографія

Родина

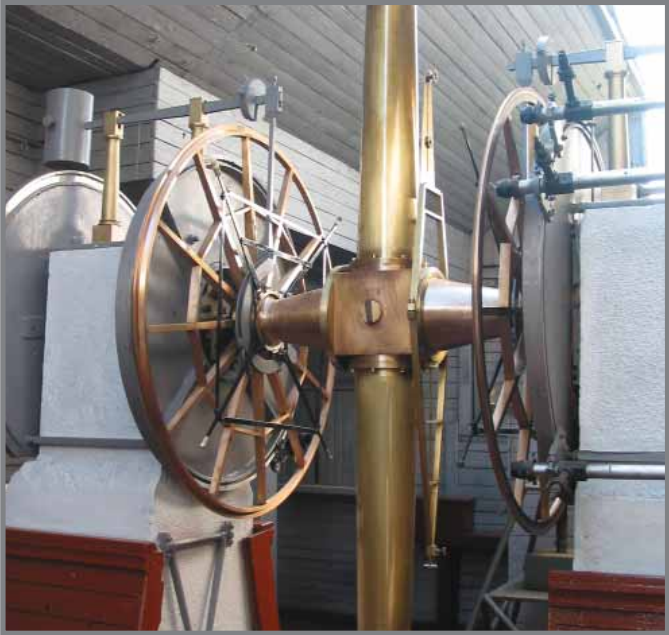
- 20 Стежка до земської школи. Ольга Фесенко
24 Населення в селі катастрофічно зменшується
25 Половці з Веприка. Сергій Павленко

Громада

- 26 Вороньки: чумаки, конокради, половці...
Будинок зруйновано, чудовий парк вирубано
Село пам'ятає
- 28 Найкращий тип народної школи
Роль земських шкіл була визначною

Пам'ятка

- 40 Миколаївська астрономічна обсерваторія.
Геннадій Пінігін, Жанна Пожалова,
Ніна Ольшанська
- 44 Палац Старого Мерчика.
Олександр Кучерук
- 46 Лапідаріум кам'яної пластики
Дніпропетровського історичного музею
імені Д. Яворницького.
Надія Капустіна, Валентина Бекетова

Мартиролог

- 50 Втрачена архітектурна спадщина.
Оксана Женжера
- 53 Караїмська кенаса

Пам'ятник

- 54 Монументи, пам'ятники, обеліски. Олена Мельничук

Колекція

- 58 Іоанн Георг Пінзель. Посвята
- 62 Перша в Україні масштабна
виставка старожитностей
- 64 57 печаток XVIII ст.
Пам'ятки судової реформи Гетьманщини. Ігор Ситий

Українство

- 68 Чому росіяни сахаються... Анатолій Бережина
- 70 Міф про 130 етносів. Етнічний вимір граничних переписів
українців. Володимир Скляр

Цивілізація

- 72 Мірило людяності. А.Н.
- 74 Хроніка пам'яті
- 79 Скорботна хода

- 5, 6 Анонси
- 27, 52 Книжкова полиця
- 27 ICOMOS–Україна
- 80 До наших читачів. Від співробітників
і симпатиків журналу

У наступному
номері

Меценатство і українські меценати

ПАМ'ЯТКИ України

ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА

Науково-популярний ілюстрований журнал
Видається із 1969 року за участю Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, Українського фонду культури, Національної спілки краєзнавців України, українських комітетів міжнародних рад ICOM та ICOMOS

Засновники і видавці:

Анатолій Сериков,
Міністерство культури і туризму України

РЕДКОЛЕГІЯ 1989–2009

Петро Тронько,
почесний головний
редактор журналу

Віктор Акуленко
Володимир Александрович
Олена Апанович*
Юрій Асєєв*
Микола Бєвз
Сергій Білокінь
Борис Біляшівський*
Геннадій Боряк
В'ячеслав Брюховецький
Ігор Бугаєнко
Віктор Вечерський
Борис Возницький
Адріян Геврик
Тит Геврик
Ігор Гирич
Ольга Голинська
Іван Гончар*
Андрій Гречило
Валерій Гриценко
Іван Дзюба
Валерій Дудкін
Любов Жаркова*
Антоніна Жихорська
Микола Жулинський
Михайло Загреба*
Леонід Залізняк
Наталка Зубенко
Ярослав Ісаєвич
Михайло Іщенко
Тетяна Кара-Васильєва
Віра Карпенко
Олександр Кириченко*
Віктор Клочко
Ольга Кобець
Олександр Коваленко

Юрій Колесников
Петро Кононенко
Ольга Костюк
Сергій Кот
Олександр Кривенко*
Сергій Крижицький
Ігор Кудин*
Руслан Кухаренко
Микола Кучерук
Олександр Кучерук
Володимир Ленченко
Юрій Лихой
Григорій Логвин*
Левко Лук'яненко
Михайло Майстренко*
Тарас Максим'юк
Абрам Мардер
Василь Марусик
Сергій Марченко
Ніна Матвієнко
Ірина Матяш
Микола Мащенко
Олег Микитенко
Зоя Мойсеєнко
Анатолій Мокренко
Олександр Неживий
Леонід Новохатько
Борис Олійник
Володимир Онищенко
Наталія Охмакевич
Ярослава Павличко
Микола Пархоменко
Григорій Пінчук*
Володимир Погорілий
Віктор Погребняк
Леонід Прибега
Володимир Прядка
Тетяна Пошивайло
Роман Ратушний

Олександр Рибалко*
Петро Римар
Петро Ричков
Віктор Роїк
Валентина Рубан
Павло Рудавський
Володимир Самойлов
Віталій Сатаренко
Юрій Саюк*
Сергій Сєгада
Михайло Селівачов
Олена Сердюк
Анатолій Сериков
Лесь Силин*
Анатолій Ситник
Михайло Сікорський
Лариса Скорик
Василь Скуратівський*
Василь Слободян
Дмитро Степовик
Максим Стріха
Олег Сухобоков*
Ольга Сущенко
Дмитро Табачник
Дмитро Телегін
Володимир Тимофієнко*
Олена Титова
Петро Толочко
Юрій Тюрін*
Олександр Федорук
Надія Цісик
Валерій Шевчук
Юрій Шемшученко
Валентин Штолько
Нателла Юнак
Микола Яковина
Дмитро Янко

* Вічні імена у складі Редколегії

РЕДАКЦІЙНА РАДА

Шеф-редактор
Анатолій СЕРИКОВ
Перший заступник шеф-редактора
Віктор ВЕЧЕРСЬКИЙ

Арт-директор
Валерій ГРИЦЕНКО
Відповідальний секретар
Антоніна ЖИХОРСЬКА

Заступники головного редактора
Ольга ГОЛИНСЬКА
Олександр НЕЖИВИЙ

РЕДАКЦІЯ

Науковий редактор
Віра КАРПЕНКО
Художній редактор
Наталія КОВАЛЬ

Складання
Нонна ВОЛЯНИК
Адміністративний секретар
Лариса БОЙКО

ДП «Газетно-журнальне видавництво Міністерства культури і туризму України»
Наклад 15 000 прим. (перший завод — 10 000 прим.; другий завод — 5 000 прим.)
Запитуйте наш журнал у газетних кіосках, поштових відділеннях, книгарнях, а також у громадських розповсюджувачів преси
Оптовий продаж у Києві: ПП «Лінія ЮВС», багатоканальний тел./факс: 8 (044) 501 01 76 (Лариса Бойко)
Адреса редакції: Україна 01015, Київ-15, вул. Івана Мазепи, 21, Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, корп. 5. Тел./факс: (044) 501 01 76. E-mail: pu@email.com.ua

Видання зареєстроване Держкомітетом по пресі України 01.06.1994. Серія КВ, свідоцтво №683

Copyright © 1989–2009. Усі права застережено: Анатолій Сериков, ідея, концепція, назва
Copyright © 2009. Усі права застережено: Валерій Гриценко, концепція худ. оформлення
Copyright © 2009. Усі права застережено: «Пам'ятки України»

Від шеф-редактора

Анатолій СЕРИКОВ

It definitely takes an effort to become the worthy. But at the turn of epochs, worlds and empires the worthy ones always stand out from the crowd. With doughtily spirit and challenging thoughts they are different from all the rest. And it does not even matter that their achievements are used by all the others but themselves. As it goes: one sows for others to harvest, to crop the field. The surviving is difficult.

Becoming worthy is always honourable, recognition is sometimes posthumous.

«Pamyatky Ukrainy» are first to introduce the print of immortal names in Editorial Board. Why? – Is it the pang of conscience? Is it the verdict of justice? Is it the medicine for forgetful? Is it the rule for next generations? The time will show.

We do not pose because the photograph can not express what the soul can see, we just reveal our memories. We remember. We cherish the memories for your sake and ours.

Бути гідними, звісно, нелегко.

Але на зламі епох, світів та імперій завжди постають Гідні. Доблесні духом і високі помислами. Не подібні до інших. Це пусте, що їхніми перемогами користаються всі, окрім них.

Така закономірність: одному треба посіяти, наступним – зібрати врожай, вижати поле. Вижити – важко.

Стати гідними завжди почесно.

Інколи – посмертно.

«Пам'ятки України» першими запроваджують друк Вічних імен у Редколегії.

Що це? – Докір сумлінню? Вирок справедливості? Ліки для забудьків? Правило для прийдешніх? Покаже час. Ми показуємо свою пам'ять, ми не позуємо – фотознімок не виявить те, що ми бачимо душею. Ми пам'ятаємо. Ми оберігаємо пам'ять. Для себе і задля Вас.

Христос Рождається!

Славимо Його!

The ancient mystery of Christmas unites around the den nations and generations, religious and frivolous people, sinners and righteous ones. Everyone is equal before God ...

In these joyful days we are holding the breath of anticipation of New-born, and with the full lungs breath out the song: «Zorya yasna zasiala!..» It dispels the darkness and the evil, gives enlightenment, forgiveness and inspiration.

On Christmas Eve, two Ukrainians – Natalie Koval from Kyiv and Valery Gritsenko from Rostov on Don, who created the new visual image of this magazine, will bring home this very issue that you are holding in your hands.

The Christ is born! – Lets rejoice in his glory!

Предковичне таїнство Різдва Христового об'єднує довкола вертепу нації і покоління, набожних і легковажних, грішних і праведних. Усіх, рівних перед Богом...

У ці особливо піднесені дні ми тамуємо подих від передчуття Новонародження, і на повні груди видихаємо: «Зоря ясна засіяла!..» Аби розсіяла вона темряву і зло, принесла прозріння, прощення, натхнення.

На Святвечір двоє українців – Наталія Коваль з Києва та Валерій Гриценко з Ростова-на-Дону, які створили новий візуальний образ журналу – принесуть до своїх осель цей примірник, що Ви його зараз тримаєте у руках.

Христос Рождається! – Славимо Його!

Пам’ятні дати. 2008

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
-
-
-
-
-
-
-

ХРЕЩЕННЯ. 1020-та річниця хрещення Київської Русі (України-Руси за М. Грушевським) широко відзначена в Києві за участю Вселенського Патріарха Варфоломія I та Святійшого Патріарха Московського і всієї Русі Алексія II.

ЧЕРНІВЦІ. 600-ліття першої писемної згадки про місто святкували за участю Президента України Віктора Ющенка, Голови Верховної Ради Арсенія Яценюка, інших почесних гостей.

НАУКОВА КНИГОЗБІРНЯ. 400 років виповнилося Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені І. Франка, а самому вузові – 347... Виявляється, бібліотеку заснували 1608 р. при Єзуїтській колегії, яка набула статусу університету лише 1661 р. Стараннями університетського колективу надбано близько 3 млн книжок, завдяки чому вузівська книгозбірня з унікальною колекцією стародруків належить до десятка найбільших в Україні...

ПИЛЯВСЬКА БИТВА. 360-річчя історичної перемоги українського війська в битві під Пилявцями відзначили за участю Президента України неподалік села Пилява, що у Старосинявському районі на Хмельниччині. Невдовзі заплановано проведення масштабних археологічних розкопок задля віднайдення точного місцезнаходження козацьких поховань, створення меморіального комплексу, зеленого театру.

ГАДЯЧ. 350-річчя першої євроінтеграційної спроби України – укладення Гадяцького договору, відповідно до якого Україна входила в рівноправний державний союз із Польщею та Литвою, увічнено у районному центрі Гадяч на Полтавщині появою Гетьманської вулиці та відновленням Соборного майдану.

Пам'ятні дати. 2008

10

11

12

13

14

15

16

17

18

- 9
- 10
- 11
- 12
- 13
- 14
- 15
- 16
- 17
- 18

БАТУРИН. 300-річчя Батуринської трагедії в Національному історико-культурному заповіднику «Гетьманська столиця» вшанували церемонією перепоховання останків майже 200 батуринців і захисників фортеці у крипті новозбудованої Замкової церкви Воскресіння Господнього. Тисячі людей поклали квіти до Хреста пам'яті про героїчних оборонців.

ГЛУХІВ. 300-річчя проголошення міста столицею Гетьманської України. Державному історико-культурному заповіднику в м. Глухові Сумської області указом Президента України В. Ющенка надано статус національного.

КОЛІЇВЩИНА. 240-ва річниця гайдамацького повстання Коліївщина відзначена на Житомирщині, в селі Кодня, де було страчено близько трьох тисяч повстанців. Освячено наріжний камінь храму, який тут невдовзі буде споруджено. На знімку: пам'ятник повстанському ватажку Максиму Залізняку (1993) у с. Медведівці на Черкащині, поблизу Холодного Яру. Соціал-націоналістична партія України з нагоди річниці 12 квітня 2008 р. провела факельну ходу вулицями Харкова. На знімку: один з учасників ходи з портретом німецького генерала Отто Скарнезі на одязі.

БІЙ ПІД КРУТАМИ. 90 років трагічного бою відзначили на Чернігівщині й у Києві в січні, за участю Президента України В. Ющенка на Чернігівщині у лютому – урочистою церемонією покладання квітів до меморіалу пам'яті та батально-історичним дійством, у березні – відкриттям другої черги Меморіального комплексу «Пам'яті героїв Крут», створеного благодійним коштом, у жовтні – відкриттям там же Музею героїв Крут. Комплекс унікальний тим, що розміщений у 7 дерев'яних вагонах початку ХХ століття. У музейній експозиції – близько 500 предметів і матеріалів про героїзм бійців УНР – студентів та ліцеїстів, які загинули у нерівному бою.

Дар гетьмана Івана Мазепи

Срібнокарбований кіот пречистої Богоматері

В Чернігівському обласному історичному музеї імені В.В. Тарновського зберігається срібна карбована шата кіота визначної пам'ятки українського живопису чернігівської ікони Іллінської Богоматері пензля Григорія (у чернецтві Геннадія) Дубенського (інв. № И 2710).

Створена 1658 року в Чернігові для Іллінської церкви, 1662 року вона стала чудотворною, а тому її шанували як простий люд, так і представники козацької еліти, зокрема Іван Мазепа. У листах до князя В. Голицина він не раз згадував про бажання вклонитися світлому образу Іллінської Богоматері¹.

Згодом виникла думка якось оздобити уславлену ікону. Про це є згадка у передмові ігумена Троїцько-Іллінського монастиря, вправного художника-гравера Лаврентія Крщоновича до «Тріоди цвітної», чернігівського видання 1685 року.

1695 року завершено будівництво і оздоблювальні роботи у величому мурованому Троїцькому соборі, на фундацію якого 10 тисяч золотих пожертвував гетьман Іван Мазепа². Того ж року до Троїцького храму, що став складовою частиною древнього Іллінського монастиря, була перенесена чудотворна ікона, бо невеличка Іллінська церква вже не могла вміщувати всіх бажаючих поклонитися святині. Відтоді ікону називають Троїцько-Іллінською. Перенесення, цілком імовірно, відбулося в найближчий після Трійці день, коли особливо урочисто прославляється Троїцько-Іллінська Богоматір – 20 липня (2 сер-

пня за новим стилем) на святого пророка Іллі³. Вірогідно, що саме на час цієї події в Троїцькому соборі й була облаштована І. Мазепою срібна шата, що покрила кіот ікони. Пізніше, 1720 року козацький літописець С. Величко писав: «Того-таки року [1695] гетьман

Мазепа... немалим коштом зробив срібнокарбований кіот пречистої Богоматері в Чернігівському Свято-Троїцькому Іллінському монастирі⁴.

З цього приводу була створена дедикація (присвята) І. Мазепі під назвою «Киотъ среброкованный», написана польсько-латинською макаронічною мовою. Її текст увійшов до складу графічної академічної тези. Дедикація починається і закінчується подякою гетьманові Мазепі, зокрема: «Кіот среброкований... або срібна арка

виставлений Твоїм великим панським коштом для окраси чудодійного образу панни нашої Іллінської»⁵. У центрі композиції вгорі зображена ікона Іллінської Богоматері у кіоті з шатою. Порівнюючи з існуючою шатою, можна знайти багато спільного: однакові загальна композиція, розміщення окремих клем, а також їхня кількість. Відмінність є у долішній частині. На гравюрі всю її займає композиція з гербом, а на шаті з обох боків ще додані зображення фортеці та військового табору. Обабіч графічного кіота – сюжетні малюнки із родовету Ісуса Христа. Під іконою надруковано текст присвяти, а з обох його боків – постаті святих у нішах, які вельми подібні до тих, що є на фасадах Троїцького собору. На цокольній частині у центральному картуші – зображення чотирьох турецько-татарських фортець, здобутих під час дніпровського походу 1695 року. Написи засвідчують їхні назви: Казикермен (Кизикермен), Мустриткермен (Таванськ), Аслангород (Асланкермен), Нубереккермен (Мубеуреккермен). Ліворуч відтворено образ пророка Іллі, праворуч – Антонія Печерського, які причетні до Чернігова: ще у XII столітті була зведена мурована Іллінська церква біля входу до печер, викопаних у XI столітті Антонієм.

Автором тексту присвяти вважається Л. Крщонович, а графічна робота належить І. Щирському. Р. Радишевський і В. Свербигуз датують дедикацію 1691 роком, та цьому не відповідає зображення чотирьох фортець, підкорених, нагадаємо, улітку

Покрова

Благовіщення

Іоаким і Анна

1695 року. Таку помилку авторів можна пояснити нечіткістю для прочитання останньої кириличної цифри. Текст присвяти засвідчує, що її створено в 1696 році, коли шата уже була встановлена у Троїцькому соборі.

1786 року Троїцько-Іллінський монастир ліквідували, а чудотворну ікону, згідно з указом Синоду, 28 листопада передали на тимчасове зберігання до Єлецького монастиря. Згодом, коли Троїцько-Іллінський монастир перетворили на архієрейський будинок, ікону 18 квітня 1794 року повернули до Троїцького собору. Про переміщення шати кіота нічого не відомо.

У другій половині XIX століття шата з образом Богородиці містилась у тому ж Троїцькому соборі, праворуч від вівтаря, за колоною, у спеціально обладнаному білому кіоті, мабуть, дерев'яному, що нагадував за архітектурою арку з задником, задратованим оксамитом малинового кольору.

1929 року Раднарком України оголосив Троїцький собор культурно-історичним заповідником, а видатну пам'ятку сріблярства – шату незабаром було передано до Чернігівського історичного музею. З упевненістю можна констатувати, що 1935 року

шата зберігалась у музейній збірці, бо на більшості платівок збереглися паперові бирки з написами «Ч.Д.М. інв. 1935 р. № 7535», або «Ч.Д.І.М. 1935 р. № 7535». Під час фашистської окупації пам'ятка разом з іншими музейними експонатами переховувалась у Чкаловському (Оренбурзькому) краєзнавчому музеї.

За 300 років свого існування шата зазнала певних пошкоджень. Не збереглися срібні складчасті смуги, якими були обведені бордюри внутрішньої і зовнішньої рам. Янголи майже повністю втратили по крилу, а один з них (ліворуч) – поділ рясни та частково пояс. На фронтоні зліва постраждав бароковий завиток, хмарки та певною мірою – вали табору на нижньому фризі. Подекуди по краях фронтона й рам тепер відсутній метал. На бордюрах усіх платівок чимало дірок від цвяхів, особливо на нижній, яка, до речі, найбільше деформована, – таке враження, що її неодноразово знімали, причому недбало, зриваючи з цвяхів. Значні розриви металу спостерігаємо на гербі, на сьйві навколо монограми, на вінку, що облямовує сцену Коронування.

Важливе значення мало оприлюднення 1911 року великої фоторепродукції, яка зафіксувала зовнішній вигляд ікони Іллінської Богоматері разом із шатою кіота⁶. Уважно розглядаючи фотознімок та порівнюючи його з сучасним станом шати, доходимо висновку, що вона піддавалася змінам як у попередні, так і в XX столітті. Реставрація, а точніше її ремонт, здійснювався, напевно, у XVIII–XIX століттях. На долішньому фризі угорі замість утрачених хмарок підставлена нова платівка з карбованими хмарками, проте техніка їх виконання нижча від оригінальної. Для укріплення фриза боки й низ обведені вузькою срібною смугою. На звороті приклепані чотири срібні та одна мідна латки на місцях розривів металу. Таким же чином зафіксовані промені сьйва, китиця стрічки під монограмою, крило янгола, два розриви на фронтоні. Нині шата потребує подальшої реставрації.

Вага витвору 33 956 грамів, він виготовлений із срібла 700, 750, 800, 876 проб, товщина платівок від 0,5 до 1 мм, будь-які клейма відсутні.

Зараз пам'ятка зберігається в музеї у розібраному вигляді, та завдяки якісному відтворенню на згаданій фоторепродукції ми в змозі достовірно описати її. Загальна висота шати 340 см, ширина 158 см. Вона складається з 18 срібних платівок різного розміру і форми. Чотири платів-

ки, що безпосередньо прилягають до ікони під кутом, мають трапецієподібну форму, поздовжні розміром 114х23 см, поперечні – 91х21 см. На їх позолоченому тлі викарбувані виткі стебла з листям аканта й ліліями. Зовні ікону облямовує рамка з восьми прямокутних пластин розмірами 50х30 см, 100х24 см, 158х38 см, на яких відтворені сюжети, присвячені Ісусу Христу і Богоматері, в овальних медальйонах з лаврового листя на тлі з лілей, півоній і в'язок плодів.

Нижній фриз оздоблений гербом І. Мазепи у пальмовому вінку, який символізує перемогу в оточенні арматури, зображень фортеці та військового табору. На кінцях платівки викарбувані незвичної форми дерева з високими товстими стовбурами та кулеподібними верховіттями. Це – вічнозелені пальми, що слугують емблемою праведника⁷. Обабіч герба – військове начиння: гармати, діжки з порохом, ядра, рушниці, списи, порохівниці, прапори, литаври, труби, козацькі клейноди, що символізують військові здобутки українського козацтва під орудою І. Мазепи.

Загальна композиція шати досить близька до графічного вирішення титульного аркуша «Руна орошеного» чернігівського видання 22 квітня 1696 року. Це наводить на думку, що автором задуму обох композицій могла бути одна й та сама людина. Найвірогідніше, це Лаврентій Крщонович, але не можна відкидати причетність Івана Щирського.

Виготовив шату вправний майстер, який досконало володів різними техніками ювелірного мистецтва. В іконографічних схемах поєднані місцеві й західноєвропейські традиції. Виріб відзначається непоганою якістю металу, чистотою обробки його поверхні, довершеністю карбування від майже площинних до високих рельєфів, вдалим поєднанням срібла й позолоти.

На жаль, твір не позбавлений певних вад. Впадають у вічі неточності у передачі пропорцій постатей і рис обличчя (деякі фігури дещо видовжені, обличчя янголів спрощені), перспективи (вигляд табору і міста), схематизм у зображенні військових загонів, укріплень, будівель, гармат, дерев. Проте не принижує значущості пам'ятки в цілому.

Назвати ім'я майстра поки що неможливо. Відсутність клейм на такому відповідальному замовленні свідчить про роботу місцевого золотаря – адже в Україні тоді не було законодавчо затверджене обов'язкове клеймування⁸, а на Заході це суворо

Композиція з гербом

регламентувалося. Найвірогідніше, то був представник київського осередку, хоча й не виключено, що іноземець, який працював у той час на теренах України.

Більше 300 років існує ця видатна пам'ятка українського мистецтва і, незважаючи на певні втрати, становить великий інтерес як для фахівців, так і для широкого кола шанувальників прекрасного.

ПРИМІТКИ

¹ Листи Івана Мазепи: 1687–1691. – Т. 1. – К., 2002. – С. 277, 283.

² Пам'ятки України. – 1991. – № 6. – С. 21.

³ Добровольський П. Чудотворная икона Богоматери Троице-Ильинской Черниговской. – Чернигов, 1900. – С. 15.

⁴ Величко С.В. Літопис. – Т. 2. – К., 1991. – С. 506.

⁵ Радишевський В., Свербигуз В. Іван Мазепа в сарматсько-роксоланському вимірі високого бароко. – К., 2006. – С. 430, 435–437.

⁶ Картины церковной жизни Черниговской епархии из IX-вековой ея истории. – К., 1911. – Іл. на вкл. між с. 78–79.

⁷ Иллюстрированная полная популярная библейская энциклопедия. – Вып. 1. – Ленинград, 1990. – С. 551.

⁸ Петренко М.З. Українське золотарство XVI–XVIII ст. – К., 1970. – С. 45.

Корона Данила Галицького

Львівські ювеліри відтворили корону Данила Галицького, яка на новорічно-різдвяні свята експонується в Золотій залі Палацу Потоцьких.

Упродовж 15 років, як повідомляє The Epoch Times України, історики досліджували європейські архіви, аби встановити, який насправді вигляд мала цінна національна реліквія, що зникла у буремному viri воєнних лихоліть минулого століття. До речі, про її ймовірне місцезнаходження йшлося у матеріалах: Іван Кревецький. «Доля галицьких королівських інсигній» і Олександр Рибалко «Корона і митра. Післямова, що наразі не має кінця» (ПУ, ч. 1–2, 1994, с. 30–32, 142). Зокрема, розглядалося кілька версій її зникнення з України. Зпоміж них – вилучення 1915 року пере-

миської митри (переробленої корони) російським генералом Є. Шмурлом на-чебто для Академії наук у Петрограді, можливе переміщення 1925 року до Польщі, а під час Другої світової війни до Ватикану.

Вартість королівського атрибута не розголошують. Фахівці стверджують: навіть копія корони Данила Галицького безцінна.

На думку директора Львівської галереї мистецтв Бориса Возницького, «Наскільки точна копія – важко судити. Бо є тільки згадка про корону, певні зображення. Так що орієнтація така. Тому, чи той камінчик має бути там, чи в іншому місці – це важко судити. Але в усякому разі значення це має величезне, бо це реліквія нашої минувшини».

Львівський меценат Ігор Жук демонструє корону короля Данила Галицького у виставковій залі Золочівського замку 17 травня 2008 р. Реліквія, виставлена під спеціальним скляним куполом-саркофагом з найсучаснішою сигналізацією й іншими охоронними засобами, скопійована з персня-печатки кінця XIII – початку XIV століть короля Русі Юрія Першого. Виготовлена із золота зі срібними вставками корона Данила Галицького важить понад 3,5 кг. Її інкрустовано натуральними діамантами, топазами, гранатами, рубінами та викладено перлами.

Василь ВОВКУН

Паралельні видива пам'яткової маргінальності

або

Концерт для скрипки з оркестром і роялем у кущах

Коротко і чесно

Інколи здається, що крилатий вираз Л. Кучми про відсутність гравців на лавці запасних істеблшменту стає для України сумною аксіомою. Та й як інакше пояснити донині «довгограючих» міністрів узагалі і дво- триразове призначення одних і тих же осіб на посади міністра культури і його першого заступника зокрема? Василь Вовкун третій з когорти нових міністрів культури при Вікторові Ющенку. Людина вольова і творча, вдумлива і рішуча, він досить кремезний, і навіть зовні не скидається на мистецького білоручку. Обличчя привітне і відкрите, усмішка виразна і доброзичлива. Всією манерою поведінки переконує: з ним неможливо посваритися, а вивести із рівноваги – і поготів. Перелічене може свідчити про цілну натуру і щиру вдачу. Василь Володимирович «західняк», свідомий українець, справжній інтелігент, має добре ім'я у мистецьких колах, яке навіть недоброзичливці не пов'язують з корупційними схемами довкола Міністерства культури. Отож – Міністр культури і туризму України Василь ВОВКУН відповідає на запитання шеф-редактора журналу Анатолія СЕРИКОВА

– 18 грудня, на Святого Миколая, виповнився рік, як Ви, пане Вовкун, заступили на пост Міністра культури і туризму України, але Ви порушили усталену традицію – не провели з цього приводу підсумкову прес-конференцію з 40-хвилинною доповіддю...

– Міністерство культури не поставиш в один ряд із міністерствами економіки, транспорту, юстиції... Ми особливе, творче міністерство, а отже маємо право не зважати на бюрократичні пережитки, – усміхається пан Вовкун. – Даруйте, у кожному жарті є частка жарту...

За підсумками року оприлюднимо кошторис діяльності міністерства. Як на мене – вистачає: коротко, переконливо, чесно. Не знаю, чи всім це сподобається, але я прагну започаткувати стиль максимальної прозорості у роботі і центрального апарату, і обласних управлінь культури...

Сподіваюся, з часом це стане ознакою доброго тону.

– Якою була, на Вашу думку, головна культурна подія року?

– Головна культурна подія 2008-го – це абсолютний, якщо можна так сказати, перелом у психології суспільства щодо сприйняття подій Голодомору. За дуже короткий час. Якщо чотири роки тому люди лякалися цієї теми, то сьогодні, мені здається, вся Україна об'єдналася і готова стати стіною на захист правди й пам'яті.

Друге. Я б назвав Батурин. За короткий час заштатне українське село змінилося просто кардинально. І не тільки стало містом. Його новітня окраса – відтворена цитадель, відбудована церква Воскресіння Господнього, реставрований палац Розумовських...

– Так, нещодавно Батурин був притчею во язицех, зарослим бур'яном румовищем... Символом загубленої пам'яті і слави.

– Я вчора вернувся звідти, і скажу – чогось красивішого в Україні немає. Тішуся, що у нас є майстри, здатні творити дива!

– Фактично Ви вже відповіли і на моє наступне запитання про пам'ятку року, а от реставрація року?

– Це відновлення прапора Івана Мазепи з колекції Харківського історичного музею – просто ювелірна робота, адже до реставрації гетьманський прапор перебував на останній стадії руйнації, 46% площі тканини бракувало. Цей клейнод сорок два роки з 1688 до 1730-го уособлював найвищу державну владу у Гетьманщині за часів правління Івана Мазепи, Івана Скоропадського, Данила Апостола.

– Коли говоримо про головні події року, не можу втриматися від запитання у контексті Вашого досвіду як митця, режисера, який здійснив багато авангардних постановок, які стали вагомими подіями. Незабутнє враження залишила також інавгурація Президента Ющенка... Щойно завершилося відзначення річниці Голодомору.

Постає запитання: чому в Україні досі немає традиції документувати такі події у формі окремого альбому, альманаху якогось? Чому Ви, як автор і творець, не хочете увічнити це?..

– Повністю ці заходи в мене є записані на плівку.

– Дуже егоїстично з Вашого боку. А якби підрядити кількох фотокореспондентів, визначити їм сектори зйомки?

– Пане Сериков, тоді треба їм пальцем показувати, що знімати, від А до Я. Є майстер, фотохудожник, чому він сам такі події не фотографує?!

– Може, одній особі важко детально усе зафіксувати?

– Це не так. Все робиться дуже просто.

– Отже, для історії і нащадків вистачає інформаційного повідомлення та кількох знімків від агенції Укрінформ чи УНІАН?

– Це вже питання побіжні...

– Тобто, Ви не прихильник того, щоб...

– Я не те що не прихильник... Я дбаю про державний заклад. Коли один маститий львівський фотохудожник назвав мені суму, яку коштуватиме видання альбому, я від його послуг відмовився...

Мені сьогодні важливіше заповнити полиці бібліотек якісними українськими книгами, а не висаджувати бюджет на один пихатий фотоальбом. Цього не буде.

До того ж – двічі, тричі заробляти на одній речі неможливо... До бюджетних коштів є інший підхід, аніж до комерційних.

– Важко заперечити. Але чи заповнюються-таки бібліотечні полиці?..

– Об'єктивно – так. Наразі з наших 18,5 тисяч бібліотек поповнили фонди 2907 книгозбірень Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, Донецької, Луганської та Харківської областей, де кожна бібліотека отримала від 350 до 390 назв видань, всього понад 914 тисяч примірників кожна. Це суттєве оновлення книжкового фонду, що мінімум на років десять задовольнить там читацький попит. Добираємо виважену збірку літератури: 30-35% у ній – дитячої, 7-9% – довідкової (словники, енциклопедії), 55-60% художньої – російська сучасна та класика, як українська, так і зарубіжна у перекладах українською. Я вже не кажу про історію. Нові книги з новітньої історії, про голодомор, національно-визвольні змагання взагалі часто передаються бібліотекам благодійниками... Тобто є вибір, є людям що читати, пізнавати.

– Ваше міністерство залучає до співпраці меценатів? Як Ви користуєтесь американським постулатом доброчинності «долар на долар»?

– Я уже згадував Батурин, у цьому проєкті державних, бюджетних коштів тільки 40%.

Відомий бізнесмен Ринат Ахметов повністю зафундував реставрацію видатної пам'ятки XVIII ст. – Будинку митрополита у Національному заповіднику «Софія Київська».

Якщо брати, скажімо, Канів, теж є благодійник, який готовий видати гроші на реконструкцію могили Кобзаря. І по кінопроєктах ми зараз вийшли на обов'язкову умову – наявність стартових 30% бюджету фільму.

Тобто ми поволі привчаємо людей до того, що гроші належить і рахувати, і заробляти, і залучати. З місцевими підрозділами теж домовилися проводити регіональні заходи в новому форматі: Міністерство культури – 50%, 25% – місцева влада і 25% – спонсорські. Десь це спрацює, десь ні. Я думаю, що воно таки спрацює, бо це світова практика.

Ми сьогодні, щоб говорити на цю тему ґрунтовніше, зробили один серйозний крок. Міністерство культури зупинило проєкт закону про благодійницьку діяльність, висунувши умову, що він може розглядатися Верховною Радою тільки після ухвалення закону про національний культурний продукт. Інакше благодійництво, на моє глибоке переконання, працюватиме не на українську культуру.

– На вашу думку, пане Міністр, у галузі пам'яткоохоронній, у музейництві, хто відзначився торік, кого назвете особою року?

– Якщо брати державний сектор, я виділив би Володимира Хоменка, главу Чернігівської облдержадміністрації. Те що він

робить – не тільки Батурин. Це й пам’ятник Феофану Прокоповичу. Це й Седнів, Любеч. А ще главу Черкаської облдержадміністрації Володимира Черевка, який зініціював і успішно реалізує Державну програму «Золота підкова Черкащини».

В інших регіонах є наші незмінні, улюблені подвижники Борис Возницький та Михайло Сікорський – обидва вшановані званням «Герой України», обидва душу вклали у два найповажніші музейні комплекси – Львівську галерею мистецтв та Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав».

Хочу назвати славетне ім’я патріарха української громадської охорони пам’яток, багатолітнього керівника Українського товариства охорони пам’яток історії та культури, а нині голову Національної спілки краєзнавців, Героя України, академіка Петра Тронька, який і тепер, у свої 93 роки, щоденно напружено працює задля спільного добра.

Людиною року називаю Президента. Коли ми говоримо про Голодомор, таку національну спадщину, як гетьманська столиця Батурин, грандіозний проект «Мистецький арсенал», то справедливо визнаємо, що це зініційоване і перебуває під повсякденним наглядом Віктора Ющенка...

– Трохи журналістське запитання: чи не перешкоджає Вам іще один міністр культури в Україні?

– Мені важко заважати.

– А детальніше відповісти не хоче?

– Я не маю у своєму житті якихось нетолерантних стосунків з людьми в принципі. І з Віктором Ющенком вони завжди були рівними, а зараз перейшли у більш ділові. В ініціативах, ідеях Президента поки що не бачу ніякої перешкоди чи загрози для себе і міністерства.

Український трикутник: спадщина – закон – влада

Найперше, на чому я хочу наголосити: українські нерухомі пам’ятки культури найбільш загрожені і вимагають нового концептуального підходу, який би, з одного боку, спирався на багатющий вітчизняний досвід пам’яткоохоронної галузі, а з іншого – відповідав на сучасні виклики, прирівнювався до європейських стандартів.

Врешті ми просто зобов’язані зупинити хибну, злочинну практику руйнації – агресивної і зухвалої, часом тихої і малопомітної, але невблаганної, під акомпанемент байдужого споглядання наших співгромадян. На жаль, і досі українське суспільство не виробило стійкого антивандального імунітету.

Маємо діяти рішуче й ефективно, але не за методом пожежників. Як свідчить практика нашої Державної служби з питань національної культурної спадщини, керованою Миколою Кучеруком, цього вже замало. Необхідно випереджати час, завбачувати кризи і загрози, програмувати позитивні зміни як у найближчому майбутньому, так і на віддалену перспективу.

Надзвичайна роль належить законотворенню. Знаю, ідеальних законів не буває, але завжди варто прагнути максимального. Як назвеш корабель, кажуть, так він і попливе...

Засадничий блок законопроектів і принципових змін до діючих нормативних актів міністерство впродовж року готувало у тісній співпраці з Комітетом Верховної Ради України з питань культури і духовності і нарешті у грудні передало його на

розгляд парламенту. Наша головна мета – утворення єдиного державного органу, який би ніс повну відповідальність за всю культурну спадщину держави. Це одне...

Друге, і не менш важливе, – вироблення єдиної доктрини, методології і термінології охорони історико-культурної спадщини. Плідні успіхи щодо цього в авторитетного наукового підрозділу сфери культури міністерства – Інституту пам’яткоохоронних досліджень (директорка п. Олена Сердюк), що тісно співпрацює з громадськими, культурологічними об’єднаннями, правниками, фахівцями Національної академії наук України і очолюваного Леонідом Прибегою та Миколою Яковину Українського національного комітету Міжнародної ради з питань пам’яток і визначних місць (ІКОМОС).

Біографія

Народився

16 червня 1957 року в селі Мацошині Жовківського району Львівської області.

Освіта

Київський державний інститут театрального мистецтва ім. Карпенка-Карого, спеціальність – актор драматичного театру і кіно.

Трудова діяльність

Постановою Верховної Ради України від 18 грудня 2007 р. Вовкун Василь Володимирович призначений на посаду Міністра культури і туризму України.

3 грудня 2005 р. по 18 грудня 2007 р. – художній керівник Державного підприємства «Державне концертне агентство «Україна».

3 травня 2003 р. по червень 2005 р. – художній керівник Державного підприємства «Україна мистецька».

3 січня 1994 р. по травень 2003 р. – режисер-постановник Українського державного центру культурних ініціатив.

3 травня 1989 р. по січень 1994 р. – актор Київського українського театру-студії «Будьмо!».

3 червня 1981 р. по травень 1988 р. – актор Чернівецького українського музичного драматичного театру імені О. Кобилянської.

3 липня 1977 р. по червень 1981 р. – студент акторського факультету Київського державного інституту театрального мистецтва імені І.К. Карпенка-Карого.

3 червня 1976 р. по серпень 1977 р. – актор Вінницького українського музичного драматичного театру імені Садовського.

Звання

Присвоєно почесне звання «Заслужений діяч мистецтв України», 1998 р.

Присвоєно почесне звання «Народний артист України», 2007 р.

Нагороди

Нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня, 2005 р.

Сімейний стан

Одружений, має сина.

Творча біографія Василя Вовкуна

Автор книг:

«Морозяне щастя» (Видавництво «Молодь», Київ, 1991);

«Фрески» (видавництво «Кальварія», Львів, 2001).

«Паралельні видива Василя Вовкуна» (Видавничий дім Дмитра Бурала, 2007 р.)

Брав участь у міжнародних театральних фестивалях у Польщі, Італії, Німеччині, Росії.

Режисер понад 300 постановок: державних, релігійних, професійних та неофіційних свят, вітчизняних та міжнародних фестивалів, днів української культури і мистецтва в Словаччині, Польщі, Франції, Німеччині, Молдові, Китайській Народній Республіці, Республіці Білорусь, молодіжних масових заходів, альтернативних концертів, оригінальних видовищ.

Музейні пам'ятки найменш захищені

Коли заходить мова про музейництво, опікування так званими рухомими, музейними пам'ятками, констатуємо аналогічне: застаріла законодавча база. І це та перепона, яка суттєво гальмує поступ.

Наш проект закону про музейну справу вже розглянув уряд, хоч це не дуже просто організувати. Він вже занесений у Верховну Раду, сподіваємося, невдовзі буде прийнятий. Це дуже важливо, бо, скажімо, той же Державний реєстр музейного фонду України передбачає вироблення єдиного підходу до термінології, методології, типологічних критеріїв оцінки музейних пам'яток. А в нас досі панує суто радянська термінологія і ми вже маємо на цьому тлі багато втрат, чимало з яких – категорично неприйнятні.

Без зміни законодавства ми не можемо адекватно реагувати на ті речі, які, так би мовити, ініціює час і суспільство, сама музейна справа. Адже сьогодні більше, ніж раніше, стикаємося з відвертими зазіханнями на спадщину в її найцінніших виявах. В людей багатих, особливо із того стану, де втрачено мораль, панує цинізм, уседозволеність, і немає нічого святого, ніщо не стримує від забаганки заволодіти пам'ятковою спорудою або музейним раритетом.

Це варварство ХХІ століття. Певний прошарок суспільства іде «модним» шляхом: накопичує капітал, загарбує спільні цінності, стилізує своє довкілля під старовину, полює за антикваріатом, ба, навіть – родовитою генеалогією... Меншовартість такої поведінки очевидна для людей освічених, інтелігентних. Вона не має нічого спільного з благородними традиціями меценатства, колекціонерства, патріотизму.

Що ж ми протиставляємо подібним рецидивам? Протягом 2008 року близько 15 державних музеїв, установ, які опікуються культурною спадщиною, отримали статус національних. Цей статус визначає пріоритетність, державний захист, і не тільки самого об'єкта, але і його працівників, поліпшує їхнє матеріальне забезпечення, дозволяє запрошувати на роботу більш досвідчених фахівців тощо.

Ми започаткували довгострокову програму фахової охорони, обліку та презентації об'єктів музейного фонду України. Державній службі контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон, яку очолює ініціативний Юрій Савчук, вже виділено мільйон коштів (цей факт сам по собі без-

прецедентний!) для автоматизованого контролю за охороною і переміщенням культурних цінностей.

Це абсолютно новий, модерний підхід, який дозволить не лише забезпечити надійну схоронність рухомих пам'яток і постійне відстеження умов їхнього зберігання, а й прислужиться міжнародному діалогу культур, прискорить обмін тематичними виставками та окремими експонатами.

Назагал, музейна галузь не готова до сучасних викликів. Візьмімо їхні кадри, від директора музею до бабусі-доглядачки... В окремих психологія навіть не радянська, в них психологія, я б сказав, – феодальна. Це куркульство ХХІ століття, яке полягає і в тому, що певний директор вважає музей ледь не своєю приватною власністю... Абсолютна байдужість до змісту і форми експозицій, яка є абсолютно несучасною. Такий музей закостенів, не прагне оновлення, не мріє не тільки про міжнародне, але й локальне визнання... Така аморфність разить майже скрізь.

Пам'ятки повернуться до отчого краю...

– *Пане Міністр, Ви, напевне, поінформовані про значний масив пам'яток українства за межами країни. Діаспора, її старші представники непокояться, що з їхнім відходом збірки, цілі музеї українських громад і церков, їхні бібліотеки опиняться на смітнику. З іншого боку, вони володіють важливою інформацією, що значно поживила б реституцію культурних цінностей України.*

– У цьому зв'язку хочу привернути увагу до роботи згаданого Юрія Савчука, адже саме його руками врятовано прапор Мазепи, повернено в Україну безцінні архіви і Тараса Шевченка, і Лесі Українки. Зараз він полетів до Канади і США, де підпише документи, почне пакувати цінний архів і картини Святослава Гординського, які поповнять рукописні фонди Львівської наукової бібліотеки імені В. Стефаника та збірку Національного художнього музею у Львові.

Зараз ідеться також про спадщину ще кількох видатних українських митців ХХ століття, яких доля розкидала по світу. Збірку їхніх творів, що спрямовується в Національний художній музей

фото © Архів Міністерства культури і туризму

України в Києві, зарубіжні експерти оцінюють в 1 млн доларів. Думаємо також, як повернути на батьківщину бібліотеку і всю спадщину Володимира Винниченка. На часі і видання великої серії наукових і літературних творів видатних українців, які проживали за кордоном, і сьогодні їх не знає Україна.

Ми визначаємо нову політику щодо діаспори, з особливими акцентами на увагу до останньої хвилі виїзду, на порятунок українських осередків у світі, маємо не загубити сліди наших людей, зберегти їхні пам'ятки від розпорошення в тих країнах, де вони перебувають.

Промоція України у світі

– Ви в своїй роботі приділяєте значну увагу популяризації України за кордоном. У цьому контексті: що вже вдалося зробити, що на черзі?

– Світ пізнає Україну. Ми активно сприяємо цьому процесові. Ми вже присутні у Ватикані, я маю на увазі відкриття у Ватиканському музеї українсько-румунської виставки «Велика цивілізація старої Європи: Трипілля-Кукутень» із фондів Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника.

Интерес до нашої країни, її культури, пам'яток минулого і сучасного мистецтва невпинно зростає. «Розкрутка» українського бренду набирає обертів, але, звичайно, це лише неспівмірні кроки. У справі промоції України знову ж таки потрібне нове мислення, сучасний менеджмент і системний підхід, постійний пошук нових форм. У цій галузі, на жаль, теж є проблеми.

Але часом вдається зробити навіть те, що не планувалося, навіть не змінюючи бюджет, поправки й доповнення якого були схвалені урядом, але так ми і не дочекалися затвердження Верховною Радою. Досить грандіозний музичний проект, який був приурочений знову ж таки до пам'яті жертв Голодомору, – Євген Станкович у повному виконанні Національною хоровою капелою «Думка». І ми побували в Тель-Авіві, Єрусалимі. Потім – Лондон, Амстердам, Прага, Братислава, Гданськ і Страсбург. Власне у тому проекті знову-таки були задіяні і державні, і благодійні гроші...

Інтеграція музейних скарбів України в світовий музейний простір є одним із головних питань нашої політики. Щороку за кор-

доном реалізується понад 20 українських виставкових проектів. Визначною подією стало відкриття 27 листопада ц.р. виставки «Загадки Стародавньої України: Дивовижна Трипільська Культура (5400–2700 до н.е.)» у Королівському Музеї Онтаріо (м. Торонто, Канада) за участю дружини Президента України Катерини Ющенко.

Запам'яталося також відкриття 2008 року виставки «На вівтарі часу: скульптура й народна ікона XIX століття з колекції Президента України Віктора Ющенка» у Державному музеї образотворчих мистецтв імені О.С. Пушкіна» (Москва).

Масштабною подією для України стало відкриття міжнародної виставки «Україна–Швеція: на перехрестях історії (XVII–XVIII ст.)» в Національному музеї історії України за участю музеїв, архівів, бібліотек України та Швеції. На ній представлено близько 100 оригінальних експонатів. Більшість з них – невідомі в Україні раритети. Представлений також уже згадуваний унікальний гетьманський прапор із Харківського історичного музею.

Загалом протягом 2008 року відбулося 14 міжнародних виставкових проектів у співпраці музеїв України та світу. Окремі наші колекції були представлені у Казахстані, Польщі, Білорусії, Грузії, Російській Федерації, Німеччині, Італії, Великій Британії, Канаді.

Можемо згадувати і дні української культури в Казахстані, презентацію України на каналі CNN... Все це діє на позитивний імідж України. Наступного року є плани, якщо дозволять бюджетні кошти, розгорнути кілька проектів досить позитивних – від Миколи Гоголя, ювілей якого відзначатиметься під егідою ЮНЕСКО спільно з Росією, до гучних акцій у Метрополітен-музеї США.

– І останнє: що Ви побажаєте на новорічні і різдвяні свята своїм, найближчим своїм друзям?

– Насамперед ніколи не мати розчарування від державності, атрибутами якої є народ, Конституція, Державний Гімн, Прапор. Про те, що нам Бог подарував у XX столітті – має стати щастям для сучасників. Тому все те, що ми маємо, вже велике благо. Друге. Я хотів би, щоб кризові явища не зачепили наш народ, бо йому буде не просто їх пережити.

І третє, я хочу побажати, щоб 2009 року Україна вже мала свій патріархат, щоб перед ним урочисто відчинилася брама Софії Київської. Я б хотів, щоб справді переміг глузд у політиків.

А ще всім українцям – порозуміння й любові!

Стежка до земської ШКОЛИ

Ольга Фесенко,
вчителька-пенсіонерка, 85 років

Пишу це і як випускниця школи, і як педагог у третьому поколінні. Наша династія походить від мого діда Діяківського. Він був у селі Веприку, як тоді водилося, і священником, і народним учителем.

Моя мати Євгенія Діяківська (1891–1997) після закінчення Чернігівського жіночого єпархіального училища вчителювала, як і її сестра Олена та брати Сергій, Павло, Петро і Михайло. 1912 року до щойно побудованої земством школи вона їздила головною вулицею на першому в селі велосипеді... Викладала у початкових класах аж до 1958 року. Дуже переймалася, що не могла застосувати знання німецької та французької мов. Навіть у 96 років вона радо декламувала своїй правнучці Тані вірші французькою, неймовірно каліграфічним почерком нотувала старовинні народні пісні.

Мій тато – Юрій (Георгій) Олександрович Фесенко (1888–1958) викладав у Веприцькій школі німецьку мову, а походив із ніжинського дворянського роду, мав добру освіту. Його дядьки – професор Іван Фесенко, автор шкільного підручника з математики, земський діяч, та Юхим Фесенко (1850–1926), власник друкарні в Одесі, відомий з-поміж іншого виданням листівок Амвросія Ждахи. Сестра батька, моя тітка Віра все життя вчителювала у Ніжині. Там і досі існує один з корпусів педінституту, яким до революції володіла родина Фесенків.

І я, і мій брат Олександр – теж учителі, філологи за фахом. Тільки мені пощастило після закінчення Чернігівського та Ніжинського педінститутів залишитися у Веприку й разом із чоловіком працювати в школі, а Лесь по війні виїхав на захід, навчався у Львівському університеті, перед виходом на пенсію вчителював у селі Сідлищі Івано-Франківської області, викладав англійську та німецьку мови. Його донька Леся Фесенко, у заміжжі Половець, досі трудиться на педагогічній ниві у Мені Чернігівської області.

...Без споруд старих шкіл зовсім знівелюються, виглядатимуть безликими і безрідними центри наших і так злидених сіл

Торік восени телебачення сповістило про ухвалений Верховною Радою і підписаний самим Президентом закон щодо приватизації пам'яток в Україні. Не хочу, щоб склалося враження за відомим прислів'ям «коваль коня кує, а жаба ногу наставляє», але мушу повернути увагу до пам'яток місцевого штибу – споруд нашої сільської школи, одну з яких сільська рада давно готує до продажу. Не знаю, чесно кажучи, до яких реєстрів чи законів вони вписані, проте важливіших пам'яток, на моє глибоке переконання, в нашому Веприку і сусідніх селах Бобровицького району Чернігівської області немає.

Самі знаєте, після революційного запаморочення минулого століття по східних українських селах мало що вціліло.

1. Найпершими «експропріювали», розорили поміщицькі садиби.

Які то були пам'ятки! Палади, альтанки, парки... У сусідніх Вороньках знищили казкової краси маєток поміщиків Кочубеїв. Тягли з нього хто що міг. Каменя на камені не залишили. Дарма, що пани усім вольні задовго до революції повиписували...

Заводієм руйнівної вакханалії став колишній солдат Григорій Шутий, на прізвисько – Розхристаний, Грицько Розхристаний.

У Веприку впадало в око «попівське гніздо» мого діда протоієрея Діяківського. Революційні селяни спочатку

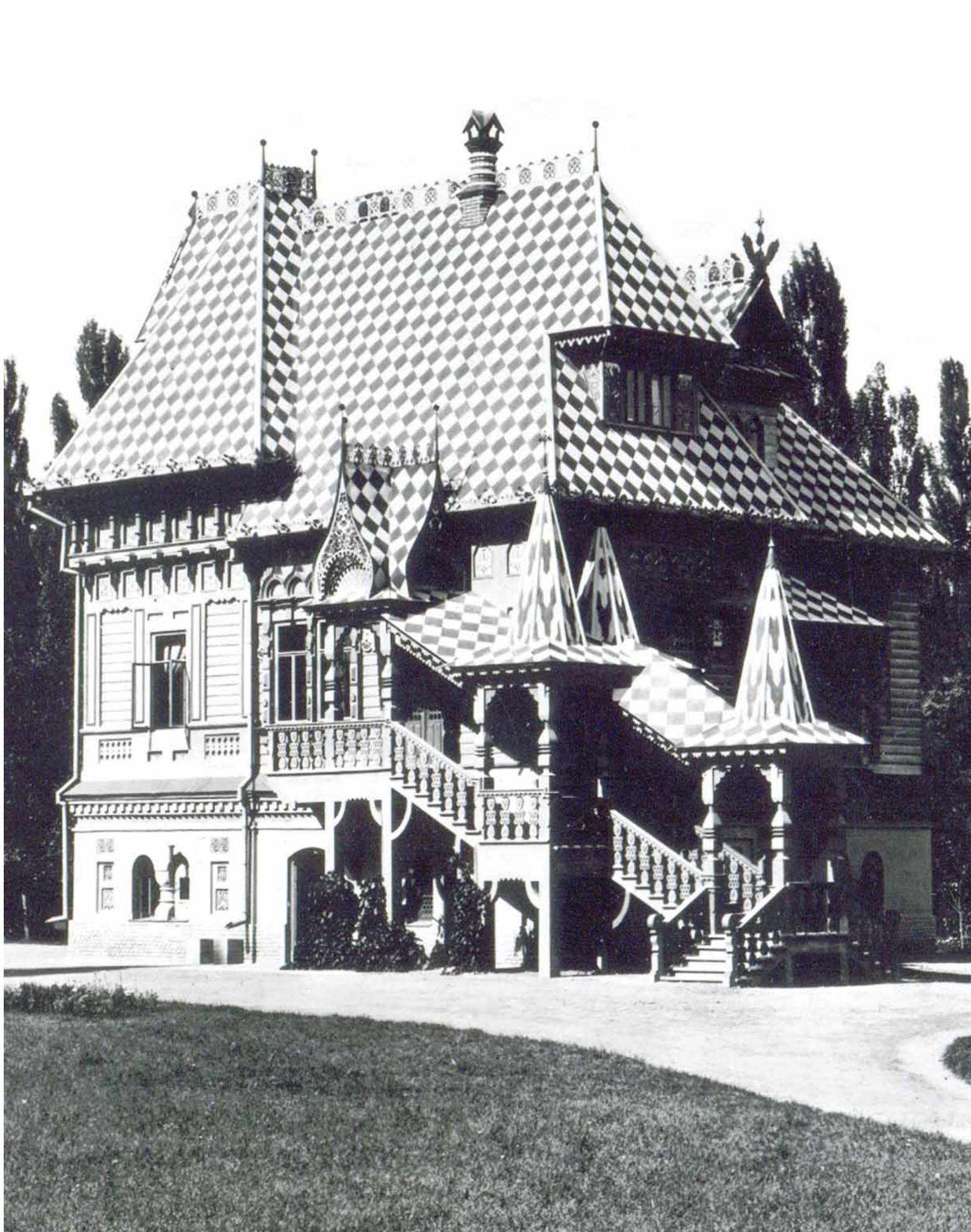
не зачепили його, може, шанували старого за те, що завжди бідним допомагав. Бувало, як хтось узимку захворіє, отець Василій посилає відро свіжих яблук, повітового лікаря своїм коштом викликає...

У садибі домінував головний будинок (кілька великих віталень, бальна зала, понад 20 спалень, пивниці, які легко парокінний віз об'їздив), оточений мальовничими клумбами, парковими алеями з альтанками, плесами ставків. Фруктовий сад займав 12 гектарів, господарчий двір включав пасіку, оранжерею, стайню, псарню, корівник. До всього дід доклав рук. Він був освічений, щирий, працьовитий і мудрий чоловік.

Напередодні революції дід усе майно, навіть дім по кімнатах розподілив між своїми вісімнадцятьма дітьми (матушка Парасковія народжувала майже щороку, та все близнюків – двійнят і трійнят) й онуками. Втім, моїх батьків, дядьків і тіток, кого з родиною, кого самого, згодом-таки відселили у порожні обійстя репресованих, розкуркулених селян. Ми отримали хату куркулів Пісковців під солом'яною стріхою, якраз навпроти школи.

Дід помер 1934 року. Під час колективізації на його садибі влаштували артіль, а по війні – зерносховище. Внутрішні стіни, в тому числі й несучі, зруйнували, щоб зручніше підводати і вантажівками завозити збіжжя.

Будинок українського драматурга поміщика
Михайла Миколайовича Кочубея,
онука Сергія і Марії Волконських у селі Вороньки
Бобровицького р-ну Чернігівської обл.
Архітектор Олександр Ягн (1848–1922).
Друга половина XIX ст.
Фото із збірки краєзнавця Анатолія Сакуна-Щурівського

Священик і народний учитель
Василь Діаківський

Євгенія Діаківська-Фесенко
із подругами
по навчанню у Чернігівському жіночому
епархіальному училищі
(третя зліва)

Споруди десятиліттями не ремонтувалися... Сад і парк вирубали. Усе занепало, зрівнялося з землею. Тепер там пустир. Донині нидіють лише замулені ставки та десь під землею тліють підмурки і пивниці будинку-велетня.

Недарма старші люди казали: гуртове – чортове...

2. Потім настала черга церков, каплиць, родинних склепів, окремих могил і цілих кладовищ.

У тих же Вороньках знесли Свято-Миколаївську церкву, прикрашену коштовними кахлями місцевого виробництва. Під нею містилася родова усипальня, де спочивали герої війни 1812 року, генерал-майор, декабрист Сергій Волконський, його славетна дружина Марія, уроджена Раєвська, прихована любов Олександра Пушкіна, героїня поеми Миколи Некрасова «Російські жінки», їхній побратим по сибірському заслання декабрист Олександр Поджіо, інші значущі люди. Усі забальзамовані тіла витягли з цинкових домовин, зірвали прикраси, бойову зброю і нагороди, порвали коси, поглумилися... Грицько Розхристаний запхав до рота небіжчикові у військовому мундирі цигарку й дуже потішався з цього... Цеглу і кахлі церкви вивезли на будови колективної артілі.

Така ж доля спіткала веприцьку дерев'яну церкву і нашу родинну каплицю на старому цвинтарі. Довкола руїн і розритих могил валялися людські кістки, незотлілі останки.

Усі чоловіки, що брали участь у цих погромах, загинули на фронтах Другої світової війни, жоден не повернувся додому.

3. Випестувані традиційні садиби так званих куркулів і заможних селян, замилювання якими так метафорично висловив Тарас Шевченко – «неначе писанка, село», у 1930-ті роки стояли пустками, нищилися дощами й буревіями, а найчастіше – новими власниками, ледачими та цинічними розхристанцями.

Що у підсумку принесла комуністична ідеологія в українські села? Руїну, безвір'я, злидні. Століттями творена нашими предками культура господаря-трударя пішла за вітром. Згадка про славу України як житниці Європи викликає тепер тільки гіркий усміх.

Що пам'яткового й просто помітного є зараз у більшості наших знеособлених «населених пунктів»? Неоковирні споруди сільрад, контор колгоспів, медично-акушерських пунктів, приватизованих сільмагів, порожніх клубів... Нові церкви – бідні зовні, сумнівної архітектури. У Веприку під церкву переробили сільську бібліотеку.

Милують око по селах хіба що старовинні будинки навчальних закладів. Але чи надовго?

У нас школу (за її корпусами) усна традиція ділить на дві – Малу (початкову), побудовану за радянських часів, яку й продають тепер, та – через дорогу від неї – Велику, зведену повітовим земством іще до революції, оточену низкою господарських споруд, із житловим будинком директора і вчителів, їдальнею, майстернею, шкільними ділянками, стадіоном, стайнею, хлівом. Головний корпус, що простягся на площі 400 квадратних метрів, збудований з розмахом: урочистий вхід, велична зала, просторі світлі класи із височенними

стями, кахляні підлоги, особливої форми великі вікна. Перед ним красувалися клумби з яскравими квітковими візерунками в обрамленні виплечаних чагарників...

Колись школу відвідували 500–700 учнів. Тут вирувало навчально-просвітницьке життя: і аматорський театр (постановку вистави «На перші гулі» ще й досі згадують), і численні гуртки... Новорічні карнавали та вечори відпочинку старшокласників ставали подіями для всього села.

Тепер школа десятирічна. Навчаються лише 56 учнів. Молоді в селі немає, більше люди похилого віку – селяни й дачники.

Боюся, що і Велику школу невдовзі спіткає така ж доля, як і Малу. Її спочатку передали на баланс сільради, а зараз як аварійну споруду, планують приватизувати по ціні землі... Яким буде її нове життя?

Гадаю, без споруд старих шкіл зовсім знівельються, виглядатимуть безликими й безрідними центри наших і без того злидених сіл. Якщо сьогодні не зрозуміти цього, завтра може бути запізно.

У долю не одного покоління сільчан яскравою стрічкою заплелася рідна школа, вона кожному, як раніше говорилося, дала путівку в життя. Як пташки до гнізда, злітаються час від часу до неї випускники на ювілейні зустрічі. Куди

ж вони прийдуть через кілька років?.. Якою гіркотою забринить у їхній душі втрачена стежка до школи?

Можливо, вихід у тому, щоб «неперспективні» школи уже тепер переорієнтувати на краєзнавчі осередки, музеї, аби зберегти їх приміщення, прищепити сучасним вихованцям повагу до малої батьківщини...

Земська школа – це окраса села, таких зараз не будують.

Перепустка
Юрія (Георгія) Фесенка,
видана фронтовим комітетом
Всеросійського земського союзу
16 січня 1917 року

Населення в селі катастрофічно зменшується

Веприк уперше згадується в першій половині XV століття. На території села виявлено ранньослов'янське поселення черняхівської культури II–VI століть. У 1564–1782 роках село входило до Басанської сотні Переяславського полку.

Розташоване в східній частині Бобровицького району на річці Вепра, притоці річки Супій. Межує з територіями Вороньківської, Козацької та Щаснівської сільських рад.

Відстань від районного центру автомобільними шляхами – 25 км, від залізничної станції – 28 км, обласного центру – 150 км.

Кількість населення в селі катастрофічно зменшується, про що свідчать такі цифри: в 1790 році в селі проживав 1501 мешканець, у 1860 році – 2078, у 1897 – 3640, у 1988 – 900, за переписом 2001 року – 538 осіб.

Уродженцем Веприка є Герой Соціалістичної Праці, колишній бригадир Київського містобудзагону В. Ягола.

Офіційний сайт
Управління культури і туризму
Чернігівської облдержадміністрації

Половці з Веприка

Володимир Михайлович Половець – людина цікавої долі. Із вересня 1975 до січня 1990 року він працював секретарем Чернігівського обкому партії. Здавалося б, чоловік, як багато його колег, мав нарікати на «Ковбасну» революцію, яка поставила жирну крапку в його політичній кар’єрі, на непотрібність його досвіду новій владі...

Але Володимир Михайлович у 53 роки вирішив почати ніби все спочатку. Зауважився в архіви, історичну літературу.

У дні свого 70-річчя доктор історичних наук, професор Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка порадував громадськість новою історичною монографією «Половці». Ця робота – немовби заглиблення автора і у власний родовід, і в джерела походження української нації...

– Володимире Михайловичу, коли ви дізналися про своє половецьке коріння?

– Це було у 1947 році. Я навчався у 5 класі (Веприцької школи). Одного разу вчитель історії на уроці розповів про сусідів

Київської Русі – кочові племена печенігів, торків і половців. Після його останнього слова всі учні класу зашуміли і почали показувати на мене пальцями.

Прийшовши зі школи, я запитав у батька: «Тату, а чого я половець?» На що він, мабуть, зайнятий якимись своїми справами, не вникаючи в суть мого запитання, відповів: «А ти ким хочеш бути?..»

Від батька (з часом) я все-таки дізнався, що його дід Степан переїхав у село Веприк Бобровицького району (де народився я і ще моїх три брати) із села

Малополовецького Фастівського району Київської області, що на Київщині (недалеко від Білої Церкви) є також село Великополовецьке й там проживають половці з часів Київської Русі.

На цьому його знання про свою рідню вичерпувалися, і я почав займатися нашим родоводом.

Сергій ПАВЛЕНКО,
газета «Голос України», 21.03.2007 р.
Скорочено

фото© Анатолій Бережина

1925

Будинок зруйновано, чудовий парк вирубано

Правнук декабриста О. Поджіо, член сільсько-господарчого наукового комітету України в Києві, побував недавно на могилах декабристів Волконських та прадіда свого Поджіо в с. Вороньках на Чернігівщині.

У розмові з нашим співробітником М. Плеський поділився коротко своїми враженнями про стан цих історичних могил і дав багато довідок, особливо цікавих у зв'язку з тим, що наближається ювілей декабристів (100-річчя їхнього повстання).

– Село Вороньки, – сказав М. Плеський, – міститься в 18 верстах од станції Бобровиця... Це – колишній Кочубеїв маєток, тут поховано декабристів Сергія Волконського і його найближчого приятеля – Олександра Поджіо.

Обох декабристів поховано в спеціально спорудженому для них склепі в маєткові Кочубея, що був жонатий на дочці Волконського... Од колишнього розкішного маєтку тепер нічого не залишилося. Будинок, де жили Волконський та Поджіо, зруйновано, чудовий парк вирубано, але могили збереглися цілком. Над склепом, де поховано Волконського та Поджіо, колись збудували церкву, й у церкві ще до сьогодні збереглася вся художня живопись тощо. Церква також являє собою художньо-історичну цінність, (окрім того) вона покриває й захищає могили. У церкві переховуються ікони, що їх везли з собою на каторгу Волконський та його жінка Марія, яка побажала поїхати за чоловіком на каторгу. На іконах збереглися написи і дата, зроблені рукою Марії Волконської. Конче треба зараз же подбати, щоб зберегти ті історичної ваги пам'ятки й надалі. Центральна влада й відповідальні установи повинні наказати місцевій владі охороняти ці могили та пам'ятки.

Наприкінці Плеський дав коротеньку історичну довідку про своїх предків Поджіо. Річ у тому, що предки Поджіо були з Флоренції (Італія). Батько декабриста (Вітторіо Амадео) Поджіо був архітектор, коли будували Одесу й за запросинами Рішельє брав участь у цьому будівництві. Він, між іншим, збудував перший одеський оперний театр. Потім Поджіо залишився в Росії, й у нього народилося два сини – Олександр та Йосип, обидва згодом брали участь у змові декабристів.

Цікава така риска про предків Поджіо, – відомий секретар папи гуманіст Поджіо не побажав підписатися в свій час на акті про спалення Гуса, за що папа усунув його з посади свого секретаря й Поджіо став за секретаря Флорентійської республіки.

Газета «Пролетарська правда», 8 жовтня 1925 р., ч. 230 (1241)

Вороньки: чумаки, конокради, половці

Розташовані Вороньки на берегах річки Супій. За літописними джерелами XIII століття назва походить від притоки Супою – Ворониці (нині не існує). З переказів відомо, що через Вороньки проходив чумацький шлях.

Точніші відомості про Вороньки з'явилися на початку XVI століття.

Ще одна з версій про походження назви села – тут жило багато злодіїв – ворів-конокрадів.

Звідки ж пішла назва ріки Супій? Як гадають краєзнавці, дикі половці, які впродовж тривалого часу тривожили Русь, у 1155 році самі з'явилися для укладення миру і уклали його у верхів'ях Супою, де коні половців і руських послів разом мирно пили воду з ріки.

Із 1782 року Вороньками володів чернігівський губернатор генерал-ад'ютант А. Милорадович, у XIX столітті – поміщик Кочубей.

Відомо також, що нащадок Волконських М. Кочубей мав велику бібліотеку вітчизняної та зарубіжної літератури, яка безслідно зникла під час окупації німцями Вороньків у 1943 році...

У 1975 році за проектом архітектора О. Стукалова на честь декабристів у селі споруджено меморіальний комплекс. Це єдине поховання декабристів в Україні.

За переписом населення у 1988 році в селі проживало 1534 особи. За останні десятиліття кількість мешканців дуже зменшилася і продовжує зменшуватися.

За переписом 2006 року у Вороньках живе 910 осіб.

Офіційний сайт
Управління культури і туризму
Чернігівської облдержадміністрації

Село пам'ятає

**Кожна людина повинна знати своє минуле,
пам'ятати історію власного роду, села, малої
батьківщини**

Намагаються не забувати своєї історії й жителі села Вороньки, де колись жили люди, які піднялися проти царя – декабристи. 22 травня 2008 року на свято Перенесення мощей Св. Миколая, парафіяни Свято-Покровського храму здійснили хресний хід до місця, де у 1905 році була збудована церква-усипальня Св. Миколая.

Настоятель храму о. Мирослав Партатус провів поминальне богослужіння за упокій душ і звернувся з проханням до присутніх парафіян, учнів і вчителів школи берегти пам'ять про тих видатних людей, бо село Вороньки пов'язане з ними. У селі діє музей декабристів. Місцеве господарство, очолюване активним парафіянином храму Миколою Матвєєвим, носить назву «Пам'яті декабристів».

Сільський голова Анатолій Бойко у своїй промові запропонував щороку 22 травня присвячувати пам'яті декабристів.

Директор місцевої школи Микола Шутий наголосив на тому, що кожен мешканець села повинен пам'ятати про те, що тут колись був чудовий храм, місце останнього спочинку героїв-повстанців.

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КОМІТЕТ МІЖНАРОДНОЇ РАДИ З ПИТАНЬ ПАМ'ЯТОК І ВИЗНАЧНИХ МІСЦЬ (ІКОМОС)

Вельмишановні Колеги!

Раді поінформувати Вас, що на українських теренах розгортає свою діяльність, об'єднує громадські зусилля і фаховий потенціал ICOMOS – авторитетна світова організація, покликана на міжнародному рівні сприяти зберіганню, захистові, використанню та належній презентації пам'яток, ансамблів та історичних місць. 4 березня 2008 року Міністерством юстиції України зареєстровано Український національний комітет ICOMOS.

Задля досягнення своєї мети ICOMOS, згідно зі Статутом:

а) об'єднує органи управління, інституції та осіб, що зацікавлені у зберіганні пам'яток, ансамблів та історичних місць, і забезпечує їхнє представництво при міжнародних інституціях;

б) збирає, вивчає та розповсюджує інформацію щодо принципів, технології та політики охорони, зберігання, захисту, повернення до життя, використання й належної презентації пам'яток, ансамблів та історичних місць;

в) співробітничає на національному й міжнародному рівнях у створенні та розвитку центрів документації з проблем зберігання, захисту та належної презентації пам'яток, ансамблів та історичних місць, а також вивчення й практичного застосування традиційних технологій будівництва;

г) сприяє прийняттю й виконанню міжнародних рекомендацій щодо захисту, зберігання та належної презентації пам'яток, ансамблів та історичних місць;

д) співробітничає в розробленні програм підготовки фахівців у сфері зберігання, захисту та належної презентації пам'яток, ансамблів та історичних місць.

ICOMOS має у своєму складі чотири категорії членства: індивідуальне, колективне (інституції), благодійне та почесне членство.

Отож ми маємо приємну нагоду об'єднати наші зусилля на міжнародному рівні!

Христос Рождається! Веселих Свят!

Бюро Українського національного комітету ICOMOS

Річні збори дійсних членів
Українського національного комітету ICOMOS відбудуться
23 січня 2009 р. у Національному музеї Тараса Шевченка

Книжкова полиця

Діалоги народів і культур

2009 року започатковується нове культурологічне видання – ілюстрований журнал «Діалоги». Про це повідомив на передноворічній прес-конференції у головному офісі міжнародного холдингу C.V.P.M. Group (Кіпр) засновник журналу українець за походженням Валерій Гриценко, відомий російський дизайнер та архітектор, який останніми роками працює у Греції та на Кіпрі. Одна із рубрик журналу «Корінь і крона» прямо проєціюється на митців, що живуть за межами України, але добре пам'ятають хто вони і звідки родом.

Перше число журналу очікується в Україні якраз на Різдвяні Свята.

«Колядки» – рекордним тиражем

1990 року, коли на Сході України ще й не починали святкувати Різдво Христове (ані офіційно, ані приватно), редакція «Пам'яток» видала книжечку, яка впродовж

трьох наступних років принесла нам не тільки багато радощів, а й завдала чимало приємних клопотів. Тираж жодного із видань серії «Бібліотека журналу «Пам'ятки України» не додруковувався стільки разів. Сумарно було видано і розповсюджено по всій Україні та українських теренах поза нею понад 1,5 млн примірників «Колядок» (Упорядник З. Бервецький).

Сійся-родися!

Villa Michelangelo, Settignano with Michelangelo's fresco

For sale

Michelangelo Buonarroti (Florence 1475 - 1564 Rome). Half-length male, frontal view (Triton or Satyr). Charcoal drawing on plaster. Height x width: cm 94 x 133,5.

SITUATION:

The property is situated in the Settignano area about 4 kms from the town centre of Florence. It is on the high part of Settignano overlooking to the south the Tuscan countryside. The immediate neighbours are a group of private properties. The house has three accesses from the via della Capponcina. The buildings are spread out on a piece of land which forms a high terrace where the main building is found, and a lower space where there is a house at garden level, outbuildings used as a greenhouse and a dwelling for the caretaker of the property as well as a canopy giving covered parking. The land which includes a small orchard and a plantation of 200 olive trees covering about 8,500m2 completes the whole. The property has two working wells equipped with pumps.

The Main building: 691.78 m2
The Land: 8,500 m2

Layout outside the buildings: A working fountain is situated at the foot of the foundation wall of the upper terrace, dating from the period of the house. An access passageway with grill leads to one of the wells. There are mature cork oak trees in front of the main building.

E-mail: cypartner@hotmail.com

Останнім часом інтерес до історії земських установ значно підвищився. Свідчення цього – поява в Україні величезної кількості публікацій і наукових робіт (як дисертацій, так і статей, тез доповідей тощо). Багато досліджень проводиться на регіональному матеріалі, адже, як підтвердження практичної діяльності земств, залишився значний масив документації, що потребує обробки.

НАЙКРАЩИЙ ТИП НАРОДНОЇ ШКОЛИ

Основну частину регіональних розвідок становлять праці, присвячені окремим аспектам функціонування або історії земств. Серед них переважають дослідження, що стосуються діяльності земств у галузі народної освіти. Більшість авторів високо оцінюють роль земства в розвитку шкільної мережі, формуванні системи позашкільної освіти, розробці структури громадського управління школою, тобто створенні абсолютно своєрідної концепції народної освіти. Утверджується ідея, що застосування нових методів навчання і самовіддана праця педагогів зробили земські навчальні заклади кращим типом народної школи.

Українські автори першими звернули увагу на національні аспекти діяльності земств у галузі народної освіти. Деякі дослідники, зокрема, підкреслюють, що земські установи України очолили рух за національну школу, вимагаючи скасувати обмеження українського слова, запровадити в початкових училищах викладання рідною мовою, повернути до бібліотек українську літературу тощо.

На знімках 2007 р. Мала школа у Веприку та парк через дорогу від неї

Роль земських шкіл була визначною

Земські школи – початкові, а згодом і середні та професійні школи в царській Росії і на Україні, організовані і утримувані земствами. За статутом земських установ з 1864 р., вони мали право засновувати початкові школи і дбати за їх матеріальне забезпечення.

Проте земства не могли впливати на навчальний процес і програму та призначення вчителів (з 1874 р. мали право ставити кандидатів). Вони мали своїх представників у повітових і губернських шкільних радах, які займалися управлінням початкових шкіл.

Земські школи засновувалися переважно по селах; вони мали спочатку 3-річне навчання, з 1890-х років – 4-річне, а під кінець існування земств – деякі 7-річне; в їх програму входили релігія, читання, письмо, рахунки, а подекуди й спів.

Тип дешевої 3-річної земської школи, де один учитель займався одночасно з учнями трьох класів в одній кімнаті, розробив земський діяч Олександрівського повіту на Катеринославщині барон М. Корф; він також уклав програму, підготував на спеціальних курсах учителів, склав і видав низку підручників для учнів і учителів.

Безпосередньою організацією земських шкіл займалися повітові земства; губернські земства уділяли переважно позики повітам, організовували учительські курси, відкривали школи професійної освіти.

Рівень земських шкіл порівняно з іншими (міністерськими й церковно-приходськими) був вищий.

Це показує і статистика письменності з 1897 р.: в земських (19%) і в неземських губерніях (16,9%).

Роль земських шкіл у піднесенні освіти, головно селянських мас, та демократизації шкільництва на підросійській Україні була визначною.

Крім уже згаданого М. Корфа, важливу участь у розробленні програм і підручників для земських шкіл брав відомий педагог К. Ушинський.

Енциклопедія українознавства:
В 11 т. – Т. 2. – Париж; Нью-Йорк,
1955–1957. – С. 794.

Володимир ЛИТВИН
Голова Верховної Ради, академік НАН України

«...Земства помітно сприяли піднесенню добробуту, культурного рівня населення і виступали провідником українських настроїв, національного духу»

3

емська реформа 1864 року – одна з великих реформ 60-х років XIX століття – передбачала створення муніципальної публічної влади поряд з державною публічною владою.

Земства – це виборні органи місцевого самоврядування. Згідно з «Положенням про губернські і повітові установи» 1864 року влада впроваджувала ліберальну модель місцевого самоврядування в Російській імперії. Земства були губернські й повітові. Представницькими органами земств стали земські збори (повітові й губернські), що склалися з гласних. До компетенції земських зборів входило затвердження розподілу земських повинностей, схвалення звітів земських управ та клопотань перед урядом. Земські збори збиралися щорічно під головуванням місцевого дворянства. Виконавчими органами земств були земські управи (повітові та губернські), члени яких обиралися земськими зборами на 3 роки.

Функції земств обмежувалися культурно-громадськими та господарськими справами, як-от: організація шкільництва, охорона здоров'я, будівництво шляхів, ветеринарна й агрономічна служби, страхування, статистика. Діяльність земств контролювалася Міністерством внутрішніх справ і губернаторами, що мали право скасовувати постанови земств.

Земський рух в українських землях мав свої особливості. По-перше, він був поширений не на всіх територіях, що входили до складу Російської імперії. В губерніях Лівобережжя і Півдня України земства виникли у 1864 р., а в Правобережній Україні лише в 1911 р.

Ті українські землі, де існували земства, відчували їх позитивний вплив. У компетенції земств перебували охорона здоров'я, сільська освіта, технічне удосконалення сільського господарства, кустарного виробництва. Словом, земства помітно сприяли піднесенню добробуту, культурного рівня населення і виступали провідником українських настроїв, національного духу.

Активну участь у функціонуванні земств брали відомі українські діячі: Василь Тарновський, Олександр Русов, Іван Луцицький, Ілля Шраг, Борис Грінченко, Михайло Коцюбинський.

Принагідно поцікавтесь!

Від земської до середньої
<http://terenstep.narod.ru/>

Особистий сайт вчителя історії
Валентина КОВАЛИКА для вчителів,
учнів та любителів історії

Цікаві розділи: ІСТОРІЯ ОСВІТИ, ДИРЕКТОРИ ШКОЛИ, СПИСОК ВЧИТЕЛІВ, ЯКІ ПРАЦЮВАЛИ В ШКОЛІ, ВЧИТЕЛЬСЬКІ РОДИНИ, УЧНІ, ЯКІ ЗАКІНЧИЛИ ШКОЛУ НА ВІДМІННО, УЧНІ, ЯКІ ПРАЦЮВАЛИ НА ПЕДАГОГІЧНИЙ НИВІ...

Цікаві ілюстрації: Земська школа, Музей історії села, В музеї освіти.

Цитата: Освіта в селі Новоандріївка (Новгородківський район, Кіровоградська область) розвивалася з часу виникнення самого села. За даними перепису населення 1897 року та «Статистического обозрения посёлков и безземельных разного рода званий людей, надворных на казённых землях Александрийского уезда» школи в селі не було. Навчання і виховання було домашнім. Дітям передавалися трудовий досвід і життєва мудрість, краса рідної мови, почуття людської гідності. Люди прагнули оволодіти знаннями, спираючись на багатовіковий досвід поколінь. Із 1386 жителів села уміли читати і писати лише 101, в т. ч. 4 жінки. Дітей навчали випадкові вчителі. Так, 15 дітей із заможних і багатих сімей навчав сільський писар за 35–50 копійок на місяць. 14 грудня 1903 р. за кошти земства була побудована і відкрита 3-класна школа, а в 1911 – 1912 рр. – церковна – 4-класна. Першими вчителями земської школи були Анастасія та Олексій Карнажуки.

Учитель – це «перший промінь» інтелектуального життя. На юну душу впливає не лише його слово, а й особистість, кожен крок. У Новоандріївській школі працювали і продовжують працювати педагогічні династії.

Готуючись до відзначення 100-літнього ювілею освіти на селі (14 грудня 2003 р.), учні школи зібрали чималий матеріал з історії школи. Це архівні документи, листи-спогади випускників школи, фотографії вчителів. Сьогодні музей налічує близько 300 експонатів, які розповідають про історію розвитку освіти з 1903 р. по сьогодні, про вчительські династії, випускників школи, які обрали професію вчителя.

Тут представлені нагороди педагогічних працівників та учнів школи. Експонати музею поповнюються, адже життя школи триває.

MOUZENIDIS TRAVEL

ГРЕЦІЯ

о.Крит від 490 у.о.
п-ів Халкідікі від 499 у.о.
о.Родос від 520 у.о.
Афіни від 738 у.о.

ІЗРАЇЛЬ від 472 у.о.
(екскурсійний тур + авіа)

ТАЇЛАНД
від 1500 у.о. (Бангкок + острів)

ОАЕ від 1025 у.о.

т. 494-08-76
вул.Шовковична, 42-44
www.mouzenidis.com.ua

ПУНКТИ ПРОДАЖУ:

м.п.Вороніська, 11Б, оф.502
(044) 251-61-74(75)
м.п.Турецька, 65Б
(044) 484-64-04
м.п.М.Роскош, 11, оф.809
(044) 512-59-19
м.п.Виница, 7
(044) 461-93-21
м.п.Артемія, 49, оф.401
(044) 468-72-74
м.п.А.Ломачів, 23/1-4
(044) 286-06-45, 351-55-95
м.п.Солом'янка, 1
(044) 502-82-52
м.п.Горького, 85, оф. 5
(044) 332-33-32
м.п.Дмитрієва, 7 Б, оф. 9
(044) 522-95-70
м.п.Т.Либетича, 4
(044) 490-28-82
м.п.Костиницька, 27-29Б
(044) 417-36-69

ТОВ "ВІАН-К",
м. Київ, вул. Старовокзальна, 24
т. 537-79-97
(044) 537-79-97

ТОВ "ПЛЕЯДИ ТУР"
м. Київ, вул. Н.Вас, 55, оф. 5
т. 425-34-22
(044) 425-34-22

Інтер'юнальний проєкт, 4-В
(044) 202-98-28
м.п.Антонова, 5 Б, оф. 711
(044) 496-32-81
м.п.Велика, 50/38
(044) 495-00-55
м.п.Радичівська, 2, оф.1
(044) 201-15-77
м.п.Горького, 59
(044) 502-52-55
Пр-т Чесменський, 9, оф. 2
(044) 228-01-83
м.п.Б.Хмельницького, 70
(044) 279-82-46
м.п.Степана, 76, оф. 31
(044) 279-86-47
м.п.П.Мирного, 16/13
(044) 501-02-05
м.п.Михайлівська, 22, оф. 4
(044) 278-31-06
м.п.Церков, 8/9
(044) 501-01-82

ТА "Глорія Лави"
м. Київ, вул. Б.Хмельницького, 31, оф. 6
т. 235-92-94, 235-92-95
(044) 235-92-94

ООО "Тур-Експрес"
м. Київ, вул. Рівна, 4, оф. 101
т. 287-12-90
(044) 287-12-90

м.п.Ш.Резніков, 33-Б, оф. 27
(044) 287-67-75
м.п.П.Антонова, 4/Б, оф.А, оф.1
(044) 201-01-58
м.п.Калітвська, 10, оф. 28
(044) 279-00-26
м.п.Ярославів Вал, 53-Б, оф. 8
(044) 272-04-15
м.п.Березівська, 4Б-А
(044) 455-02-20
м.п.Поліцейська, 16, оф.202
(044) 241-80-19
пр-т Володимирів, 7А
(044) 276-73-91
пр-т 40-річчя Жовтня, 130/27, оф. 22
(044) 585-57-64
м.п.М.Роскош, 19, оф. 303
(044) 516-86-24
бульв. Чкаловський, 13, оф. 211
(044) 245-88-57

ТК "АТОЛА"
м. Київ, вул. Червоноармійська, 56, оф. 3
т. 501-02-46
(044) 501-02-46

АО "ОБРИЙ ІНК"
м. Київ, вул. Шовковична, 42/44
т. 490-65-25
(044) 490-65-25

бульв. А.Угрюмов, 28, оф. 42
(044) 286-28-61
м.п.Григорівська, 4-Б, оф.106
(044) 490-71-31
м.п.Вороніська, 22
(044) 537-34-80
м.п.Римська, 53-А
(044) 245-15-04
пр-т Перемоги, 89 А, оф.81
(044) 452-81-82
м.п.Червоноармійська, 30В, оф. 18
(044) 501-02-43
м.п.Широкі, 12, оф. 407
(044) 503-08-24
м.п.Григорівська, 15
(044) 312-14-83
м.п.Щербак, 11, оф. 310
(044) 537-05-77
пр-т Г.Скляра, 8, оф. 20
(044) 267-12-90

Полтава напередодні

300-ліття історичної баталії

До ювілею від колекціонерів

У Полтавській галереї мистецтв гостинно відкрилася виставка «Мій рідний край», присвячена 300-річчю Полтавської битви. На її презентації міський голова Андрій Матковський щиро подякував місцевим колекціонерам за те, що вони не приховують свої зібрання, а прагнуть до їхнього оприлюднення та популяризації серед полтавців і гостей міста. Експозиція, створена на основі збірок приватних підприємців Полтави – Леоніда Гонтаря, Сергія Козлова, Сергія Литвина, Олексія Петренка й Андрія Хохлова, має свою особливість, яка виявилась у показі регіонального мистецтва. До неї увійшло 167 художніх творів, різноманітних за жанром, стилем, ступенем майстерності виконання та часом створення.

Чи впаде «Колона Слави»?

В одній з місцевих газет вміщена інформація про те, що Монумент Слави в Полтаві, збудований з нагоди 100-річчя Полтавської битви, помітно похилився.

Її в довільному трактуванні, суть якого полягає в тому, що пам'ятник вже майже впав, «розвивають» деякі веб-сайти. Зважаючи на це прес-служба міської ради звернулася до фахівців та посадових осіб за роз'ясненнями.

Як повідомив завідувач кафедри основ архітектури Полтавського технічного університету

імені Юрія Кондратюка, член-кореспондент Української академії архітектури Валерій Трегубов, під час підготовки до відзначення 300-річчя історичної битви всі пам'ятники, пов'язані з цією подією, були обстежені, і говорити про загрозу «падіння» монумента немає жодних підстав.

Унікальну пам'ятку реставрують?

Головне завдання органів місцевого самоврядування в рамках підготовки до 300-ліття Полтавської битви – реставрація пам'яток історії та архітектури. Почесне місце серед них посідає меморіальна каплиця, зведена в 1911–1914 роках на відзнаку 200-річного ювілею Полтавської баталії. Це – єдина у світі пам'ятка сакрального мистецтва в стилі українського модерну. Звернення міського голови Андрія Матковського щодо її відновлення підтримало Полтавське земляцтво. А обсяг робіт передбачається чималий: в радянські часи капличка використовувалася як склад, тільки наприкінці 1980-х було здійснено деякі укріпні роботи.

Остаточний кошторис робіт розраховується. Наразі пам'ятка архітектури належить парафії Української автокефальної православної церкви.

Хомутець.
Родовий маєток Муравйових-Апостолів.
Вестибюль.
Обрамлення вікон вестибюля

Шляхом ДО ЧИСТОГО ПОЛЯ...

Сумне узбіччя второваної дороги на Сорочинський ярмарок.
Два сусудніх села – Великі Сорочинці й не менш великий Хомутець.
Розкотистий ярмарковий гамір і беззуба посмішка з-поза похиленого, порослого мохом тину: а був би хомут – шия знайдеться... Було б ярмо...
Чому за ці два українських села рівною мірою змагалися й окатоличений магнат Ієремія Вишневецький, і вірнопідданий гетьман Данило Апостол, а правнуки «славних прадідів великих» лише гидливо морщать носа на старе обійстя?!
А щойно вийдуть за Хомутець, похапцем вдягають матнясті шаровари і пнуться до танцю, примазуються до шляхти сорочинської...
Посміхаються на всі зуби: «А ви звідки будете? Із столиці? Красну свитку не потребуєте?..»

фото© Сергій Клименко, www.kultura.pl.ua

Історія нашого краю сягає глибини віків. Плин часу, етнокультурні процеси, визначні історичні події, які відбувалися на території сучасної Полтавщини, залишили по собі унікальні пам'ятки культурної спадщини.

Хомутецький парк заснований на початку XIX століття на базі діброви природного походження. Затверджений постановою колегії УРСР від 26.07.1972 р., ч. 22, перезатверджений постановою Держкомітету УРСР по екології і раціональному природокористуванню від 30.08.1990 р., ч.18.

Недалеко від Обухівки, у напрямку до Миргорода, по Хорол-річці розташовано село Хомутець Миргородського району, у якому знаходиться палац Муравйових-Апостолів, що добре зберігся донині. У парку колишньої садиби Муравйових-Апостолів (нині територія ветеринарно-зоотехнічного технікуму) до цього часу росте від загального кореня вагучий триєдиний дуб, висаджений старим батьком у пам'ять про своїх синів, учасників повстання декабристів.

Офіційний сайт Управління культури і туризму Полтавської облдержадміністрації

«Пам'ятки України» вже писали про садибу Муравйових-Апостолів (2007. – Ч. 3. – С. 144) і, за нашою інформацією, ще торік стан пам'ятки не відповідав зазначеному на офіційному сайті Полтавської облдержадміністрації.

Нагадаємо

Садиба Муравйових-Апостолів у селі Хомутець (тепер Миргородського р-ну Полтавської обл.) – відома в історії нашої культури. Заснував її у другій половині XVII століття хомутецький сотник, потім миргородський полковник П. Апостол. Згадки про дерев'яний палац і сад з теплими залишив у своєму описі подорожі по Україні природознавець академік Й.-А. Гільденштедт, відвідавши Хомутець 1774 року. На території маєтку була ще одна помітна споруда – Троїцька церква, яку 1754 року збудував полковник М. Апостол, але вона не збереглася. 1806 року садиба перейшла у спадок до нащадка гетьмана Д. Апостола І. Муравйова-Апостола (1770–1851) – письменника, просвітника, перекладача, дипломата. Він упорядкував парк, розбудував палац. При цьому до дерев'яного двоповерхового палацу домурували бічні флігелі, сполучивши їх з центральною частиною напівкруглими переходами. З боку паркового фасаду будівля мала терасу-лоджію, сходи від неї йшли до партера перед ставом зі штучними острівцями. Сини Івана Муравйова-Апостола – Матвій, Сергій та Іполит були декабристами, їхні однодумці приїздили до хомутецької садиби. Гордістю господарів маєтку була велика бібліотека.

У 1960 році парк площею 77 га оголосили пам'яткою садово-паркового мистецтва республіканського значення. Проте палац, що являє собою гарний зразок садибно-паркового будівництва доби класицизму, не внесли до реєстру пам'яток архітектури України. Багато років будівля перебуває у віданні Хомутецького ветеринарно-зоотехнічного технікуму. Зanedбаний, палац обертається в цілковиту руїну, що видно на наших світлинах, зроблених цього літа. Як подавав енциклопедичний довідник «Полтавщина» (К., 1992. – С. 568, 944), в одній із зал палацу містилася частина експозиції Хомутецького історичного музею, присвячена декабристам. Але вона була пограбована і нині вже не існує. Як виглядали палац, інтер'єри головного вестибюля й кімнати-музею до теперішньої руйнації можна побачити на ілюстраціях у цьому ж довіднику (табл. XXIV, світлини 1 – 4). Нащадок Муравйових-Апостолів уже давно висловлює бажання відреставрувати будівлю й викупити її у держави. Мабуть, це шанс не втратити пам'ятку остаточно.

На жаль, за півтора року, що пройшли з моменту цієї публікації, ситуація не змінилася на краще. Чиновники відповідних обласних і районних органів влади виявилися глухими до виступів преси.

Хомутець.
Пам'ятна дошка з профілями декабристів

фото© фото© Сергій Клименко, www.kultura.pl.ua

Курган Вічної Скорботи біля Мгарського монастиря

Приємна мандрівка — сумні роздуми

Цьогоріч одне з київських видавництв замовило авторів цих рядків написати книжку про архітектурну спадщину Полтавщини. Тема не нова, проте в літературі належно не опрацьована. Завершуючи писати текст, я сів у авто і протягом одного чудового осіннього дня проїхав 900 кілометрів Полтавською областю, щоб мати свіжі враження про предмет свого дослідження. Поїздка і справді дала сильні враження, але дуже неоднозначні. Усе, що залежало від Бога, було чудове: погода, сонце, повітря, краєвиди, плоди української землі, натомість усе, пов'язане з людиною, виглядало недосконалим, здебільшого жалюгідним, за рідкісними винятками.

Одне з найсвятіших місць не лише Полтавщини, а й усієї України – Мгарська гора під Лубнами з відомим монастирем, який усі роки радянської влади стояв напівзруйнований. З 1990-х років монастир відродився і відтоді на його будівлях тривають реставраційні роботи, що вже майже завершені. Усе робиться досить грамотно, на фаховому рівні. Якщо буде доведено до кінця ще й процес реставраційного відтворення іконостаса в інтер'єрі монастирського собору, це буде справжнє диво церковного монументального мистецтва.

Поряд із монастирем – одне з найтрагічніших місць в Україні – Курган Вічної Скорботи, перший меморіал всеукраїнського значення, присвячений пам'яті

жертв Голодомору 1932–1933 років. Сходимо на гору, до пам'ятника. Навколо буяє фруктовий сад, що тут сприймається і як символ незнищенності життя, і як метафора «Саду Гетсиманського» – відомого роману українського письменника, уродженця Полтавщини Івана Багряного, котрий за кілька десятиріч до «Архіпелагу ГУЛАГ» Олександра Солженіцина показав Заходу жахиття російсько-комуністичного режиму. Сам пам'ятник, зроблений зі сталі, давно вимагає пофарбування. Хоча іржа на поверхні символічного дзвона скидається на патьоки крові, проте більшості відвідувачів це може нагадувати, скоріше, про те, що за меморіалом ніхто не доглядає і що святим отцям з прилеглого монастиря він, як мінімум, байдужий. То й не дивно, – адже Мгарський монастир, ця одвічна святиня українського православ'я, зараз належить Московській церкві. А вона, як і Російська держава, факту українського Голодомору 1932–1933 років, організованого комуністичною Москвою, досі не визнає.

На кургані довкола пам'ятника – ані душі. Зате багато свіжих букетів живих квітів. Значить, люди пам'ятають. Але не тільки. Навкруги пам'ятника, під деревами – купа пустих пляшок з-під шампанського. Оце вже в нормальній голові не вкладається: пити шампанське – на ТАКОМУ місці?! Зайвий раз пересвідчує: найтяжчі метастази комунізму – не

в зовнішній царині, не в економіці й не в політиці, а у внутрішньому, духовному світі людини.

Ще один наслідок людської «діяльності» – церква початку XIX століття у селі Вергуни Хорольського району. Пам'ятка архітектури національного значення. Геніальне творіння невідомого архітектора доби ампіру (можливо, що й самого класика – М. Львова). За архітектурним рівнем – це споруда, яка прикрасила б і Петербург, і Рим, і Париж, не кажучи вже про Київ. Стоїть вона посеред села на високій горі скалічена, обдерта, занехаяна, без даху, вікон і дверей, з проламаним склепінням поховальної кriptи. У Вергунах є і діюча церква. Але міститься вона в простій селянській хаті, бо село не має коштів не тільки на реставрацію, а бодай на елементарний ремонт сплундрованого шедевра церковної архітектури. Звинувачувати в чомусь цих селян я не можу, особливо знаючи, скільки разів їх було пограбовано – і чужими державами, і так званою своєю.

У селі Снітині, неподалік від Мгарського монастиря, місцеві селяни самотужки намагаються відбудувати унікальну Воскресенську церкву 1805 року після спустошень радянської доби. Проте поки що не вдалося полагодити навіть дах, тож пам'ятка продовжує руйнуватися.

Але ж є Закон України «Про охорону культурної спадщини», де чітко прописано, як слід діяти в такій ситуації – рятувати занедбані архітектурні шедеври. Є органи охорони цієї спадщини, чиновників яких утримуємо ми – українські платники податків. Є кошти в Державному і місцевих бюджетах на реставрацію пам'яток. Відшуковуються десятки мільйонів доларів не тільки на будівництво офісів і палаців для самозваної «еліти», а й на створення псевдоісторичних фальшивок у Києві, Полтаві, Чигирині, Батурині... Тільки на порятунок справжніх пам'яток нема нічого – не стільки коштів, скільки бажання, розуміння, елементарної інтелігентності й справжньої елітарності.

Усе те, з чим ми маємо справу зараз у пам'яткоохоронній сфері, є прямою реалізацією ідеології, сформованої ще в 20-х роках XX століття: «Перетворимо будинки молитви-дурману на майстерні-велетні соціалістичної праці»¹. Як це робилося на практиці – свідчить збережений дотепер лист селян з села Великої Багачки на Полтавщині про те, як на початку грудня 1931 року до Троїцької церкви увірвалися п'яні комуністичні активісти і «почали руйнувати все, що було в церкві. Все майно, що виносили

з церкви, кидали на цвинтарі, глузували, топтали, люди гірко плакали від образи, просили не глумитися над святинею»². У цьому листі, адресованому найвищій владі тодішньої Української соціалістичної радянської республіки дуже промовистим є принципове, хоча й до кінця не усвідомлене протиставлення: люди – комуністичні активісти (як не-люди).

Наслідком такого стану речей стало те, що учені люди називають терміном «ентропія», який означає розпад, пониження рівня, примітивізацію. Ентропія виявляється у дегуманізації середовища, збідненні його інформаційного наповнення, стиранні слідів історичного розвитку, загальному зменшенні культурного потенціалу. Тут доречно згадати трактування поняття ентропії «батьком кібернетики» Норбертом Вінером: «Ми занурені в життя, де світ в цілому підлягає другому закону термодинаміки: безлад збільшується, а порядку меншає <...> У світі, де ентропія загалом зростає, є місцеві й тимчасові острівці, що зменшують ентропію, і наявність таких острівців дає можливість деяким з нас твердити про наявність прогресу»³. Це визначення цілковито перейняте песимізмом, якого, приміром, не поділяв ще один виходець із Полтавщини – Володимир

Собор Мгарського монастиря

Купол церкви Різдва Христового у Вергунах

Зарослі бур'янами руїни Воскресенської церкви у селі Снітин

Церква Різдва Христового у Вергунах

Вернадський, котрий вважав, що життя – це протидія ентропії. Вернадського підтримує француз, професор Сорбонни М. Маруа: «Життя є боротьбою проти зростання ентропії, тобто проти побільшення безладу інфраструктури, який веде до порушення термодинамічного балансу, до смерті. Життя, схоже, надає великого значення збереженню самого себе»⁴. А відомий російський пам'яткознавець, фізик за фахом, П. Боярський вважає, що саме пам'ятки культурної спадщини є одними з тих «острівців зменшення ентропії» у ноотехносфері, які й мав на увазі Н. Вінер⁵.

Культурна спадщина має й інший, суто гуманітарний вимір. У 1998 році, коли відзначалася 50-та річниця Загальної декларації прав людини, Міжнародна рада з питань пам'яток і визначних місць (ICOMOS) у своїй декларації наголосила: «...право на культурну спадщину є невід'ємною часткою прав людини, з огляду на невідшкодовний характер матеріальної і нематеріальної спадщини, загрожуваної в світі, що постійно змінюється. Це право тягне за собою обов'язки та відповідальність як окремих осіб і спільнот, так і інституцій та держав. Захистити це право сьогодні означає забезпечити права наступних поколінь»⁶.

Відтак протягом останнього десятиліття пам'ятки культурної спадщини як об'єкти антропогенного середовища починають усвідомлюватися суспільством не тільки як мистецькі чи історичні цінності, а в значно ширшому контексті – як складові елементи системи тривалого, багатотисячолітнього експерименту зі взаємодії людини з природним і антропогенним довкіллям. Це унікальні й незамінні носії інформації. Тому руйнування об'єктів культурної спадщини, нерозумні зміни середовища, яке історично склалося, призводять до непоправних інформаційних втрат, до розмивання основ подальшого розвитку. Крім того, ставлення сучасників до спадщини минулого безпосередньо впливає на результати їхньої праці. Теперішня катастрофічна депрофесіоналізація у багатьох сферах людської діяльності – закономірний результат попередніх десятиліть культурного нігілізму.

З усього цього є лише один висновок: ніколи не матиме гідного життя ніде – ні в європейській християнській Європі, ні в російській Євразії, ані в ісламській Азії – той народ, який не шанує самого себе – свої могили, пам'ятки і святині.

Чи довго ще, о Господи, чи довго
Ми будемо блукати і шукати
Рідного краю на своїй землі?
Який ми гріх вчинили проти Духа,
Що він зламав свій заповіт великий,
Той, взятий з бою, волі заповіт?⁷

Ці слова Лесі Українки, які стали відомими українцям у вільному світі тільки через 35 років після її смерті, задають нам напрямок руху. Втім ніхто не знає, чи підемо ми цим курсом і чи станемо іншими. Немає жодних ознак того, що таке відбудеться за життя нашого покоління. Але задля цієї мети варто працювати, досліджувати, писати і видавати книги, журнали, присвячені національній спадщині України.

ПРИМІТКИ

1 Нестуля О. Доля церковної старовини в Україні. – Ч. 2. – К., 1995. – С. 96.
2 Там само – С. 138.
3 Цит. за: Вечерський В. Що і як захищати? (Проблеми охорони культурно-історичного середовища) // Філософська і соціологічна думка. – 1991. – № 2. – С. 16.
4 Там само. – С. 17.
5 Боярский П.В. Теоретические основы памятниковедения (постановка проблемы) // Памятниковедение. Теория, методология, практика. – М., 1986. – С. 15–18.
6 Переклад з англійської автора.
7 Цит. за: Вечерський В. Українська спадщина: Історико-культурологічні есе. – К., 2004. – С. 151–152.

Турнір, баталія – кастинг, карнавал...

2009 рік – знаковий для Полтавщини. Одразу два ювілеї – 300-річчя Полтавської битви і 200-ліття від дня народження Миколи Гоголя – привертають увагу до області всієї країни і світу. Заздалегідь створено відповідні урядові та місцеві ювілейні комітети, передбачені значні бюджетні асигнування.

«...У прес-центрі міського Будинку культури Полтавським міським центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді й Управлінням культури було проведено кастинг волонтерів для участі у театралізованому дійстві "Реконструкція Полтавського бою"».

У кастингу взяло участь 20 полтавців віком від 18 до 33 років. Це студенти Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, Полтавського державного педагогічного університету імені Володимира Короленка, Полтавського університету споживчої кооперації України, Полтавської державної аграрної академії, працівники приватних підприємств та установ. Приємно зазначити, що у перші хвилини спілкування стало зрозуміло: у залі зібралися творчі, креативні, ініціативні молоді люди...

Прес-реліз, розміщений на офіційному сайті Полтавської міської ради та виконавчого комітету (www.rada-poltava.gov.ua/), привернув мою увагу актуальністю інформації про підготовку до 300-літнього ювілею і мимоволі викликав неупереджені застереги: мовно-семантичну, термінологічну і чисто організаційну.

Слова «бій» і «битва» – не тотожні поняття, хоча й синоніми, і не треба бути військовим стратегом або

вишколеним мовознавцем, щоб розуміти їхню відмінність.

Можливо, організатори «театралізованого дійства» мають на увазі масштаб своєї акції? Так ні – «за словами директора центру соціальних

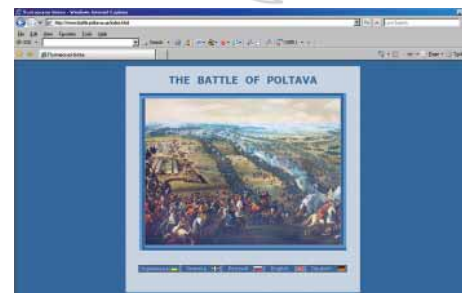
На знімках:
Міжнародний воєнно-історичний фестиваль «Terra Heroica» (жовтень 2008, Кам'янець-Подільський). Численні лицарі, ремісники, музиканти з України, Польщі, Росії, Чехії, Білорусі майстерно відтворили атмосферу XVII століття у воєнно-історичній реконструкції «Бої під стінами Кам'янецької фортеці»

служб Ольги Будникової реконструкція має стати одним із найяскравіших заходів, в якому візьмуть участь і відібрані (через кастинг) волонтери. Водночас вона не покликана створити у молоді хибні уявлення про війну. Війна не має переможців і переможених, – це скалічені долі, біль утрати, духовне спустошення, найстрашніше лихо людства. Тож необхідно об'єднати й примирити народи трьох держав, чії пращури трагічно загинули під Полтавою».

Знову недоречна патетика... Народи – шикуйсь!!! Спочатку – на «кастинг» постсовєцького класу із компартійно-совковим присмаком: «Сам кастинг залишив приємне враження і у тих, хто хотів стати волонтером (усі хлопці успішно його пройшли), і у тих, хто мав їх вибирати, адже усі молоді люди, які були на співбесіді, показали високий рівень знань з історії рідного міста, рідного краю. А народ, який знає своє минуле, має майбутнє!»

Анітрохи не сумніваюся у щирості намірів відповідальних працівників, але загроза перетворення вияву самодіяльного ентузіазму (а саме він є важливим підґрунтям розвитку й успіху громадського руху «лицарів XXI сторіччя» в Україні) на заорганізоване «театралізоване дійство» видається невідворотною. Часи інші, люди інші, але синдром Огурцова із

Принагідно поцікавтесь!

Некомерційний сайт «Полтавська битва» <http://www.battle.poltava.ua/> створюється любителями історії міста Полтави за активної підтримки інтернет-провайдера Солвер українською, шведською, російською, англійською, німецькою мовами.

Цитата: У створенні цього сайту брали участь представники різних країн: Alena Trenina (Germany), Bo Sunnefeldt, Chorister and Fredrik Ostlund, Einar Lyth, Per-Anders Lundstrom, Sven-Erik Hedgren (Sweden), Carl-Fredrik Geust (Finland), Sophie Agrell (Scotland), Leonard Krawchuk (Canada), яким ми щиро вдячні.

Наш сайт дуже молодий і перебуває на стадії розробки. Глибоко вибачаємося через незручності й щиро дякуємо Вам за увагу!

Якщо у вас є чим з нами поділитися (історичні фотографії, документи, спогади, статті), – ми радо приймемо будь-яку допомогу. Всіх, кому не байдужа історія Полтави і Полтавської битви, запрошуємо до співпраці!

Основна ідея – Олег Безверхній.
Web-дизайн – Тузова Лариса.

«Карнавальної ночі», здається, все ще живий.

Звичайно, жоден чиновник сьогодні не ризикне організувати парадний виїзд байкерів чи змагання дайверів. А от не знаючи цехових тонкощів відтворення історичних битв, – будь ласка!

Географія успішних міжнародних лицарських турнірів, реконструкцій історичних баталій у світі, й Україні зокрема, вражаюча: Київ, Львів, Луцьк, Вінниця, Хотин, Білгород-Дністровський, Кам'янець-Подільський... Місто Полтава у цьому переліку новачок. Тут на базі Державного історико-культурного заповідника «Поле Полтавської битви» не проводяться щорічні, як, скажімо, у підмосковному Бородіні, воєнно-історичні заходи такого плану і масштабу.

Не подумайте, заради Бога, що я виступаю проти театралізованих дійств. Жодною мірою. Україна має неабиякий досвід постановки державних, релігійних, професійних і неофіційних свят, вітчизняних і міжнародних фестивалів. Понад 300 з них здійснив Василь Вовкун, визнаний режисер, теперішній Міністр культури і туризму. Але що спільного вони мають із містечковою компанійщиною, прикрашеною заморськими

словечками і доморослою публіцистикою?

...Свята настають і проходять, а нагоди цільового солідного бюджетного фінансування треба чекати, ніде правди діти, аж до наступної визначної червоної дати – загальнодержавного ювілею світового рівня із двома-трьома нулями. То чому ж не використати ефективно наявну можливість для загального добра, розвитку краю, підтримки сучасних ініціатив тих же представників «сім'ї, дітей та молоді», зокрема створення матеріальної бази самодіяльних воєнно-історичних клубів, порятунку і відновлення пам'яток Полтавщини?

Чому місцевим керівникам не видається логічним спрямовувати ювілейні кошти і на розпочату в жовтні чергову реконструкцію великосорочинського будинку культури, і хоча б на мінімальну консервацію у сусідньому селі Хомутці напівзруйнованої пам'ятки садово-паркового і палацового мистецтва, пов'язаної не тільки з Миколою Гоголем, Полтавською битвою, але й декабристами, гетьманом Лівобережної України Данилом Апостолом?

По сему Высочайше повелено

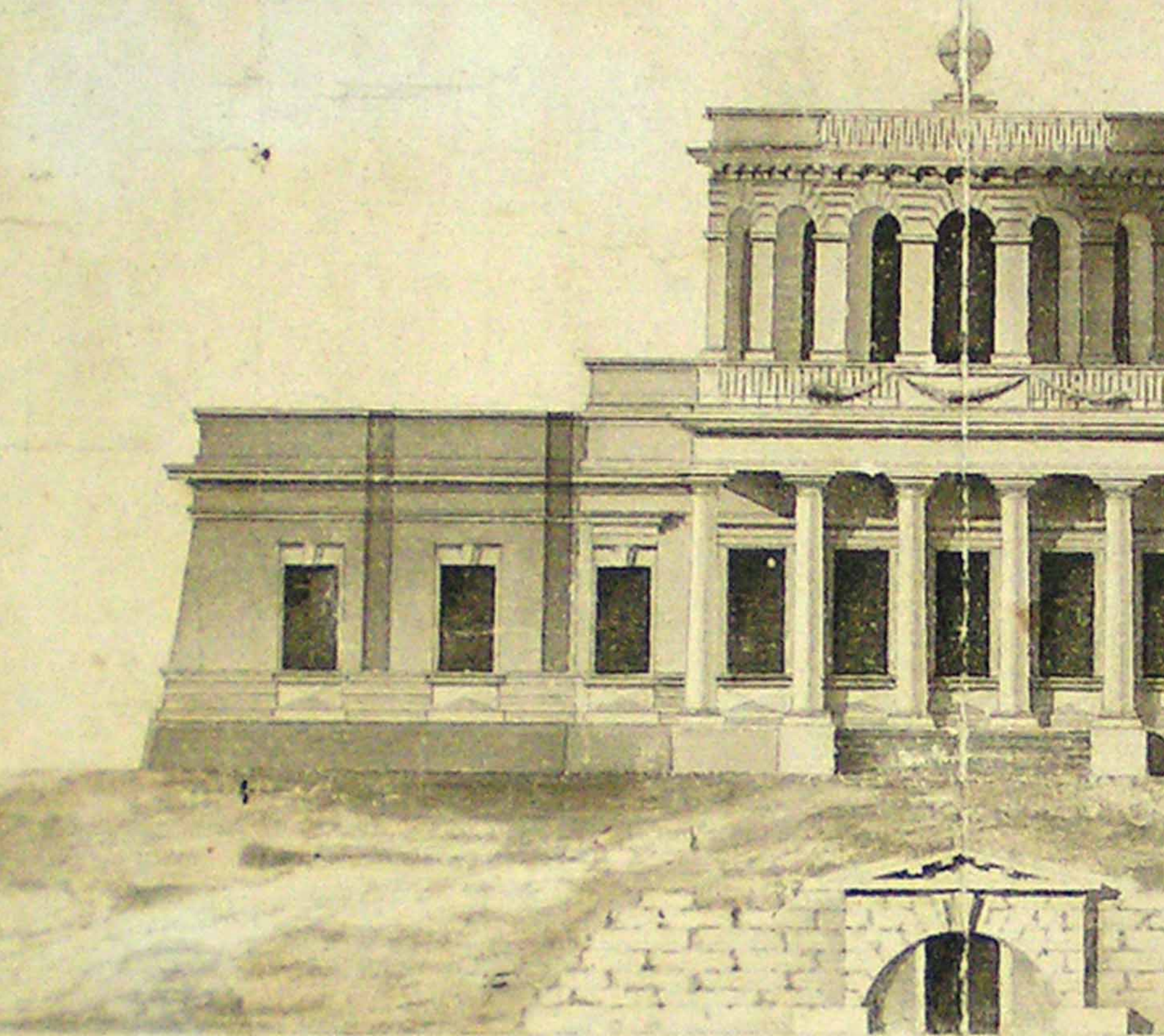
Всего Императорского

Министерства 18 числа

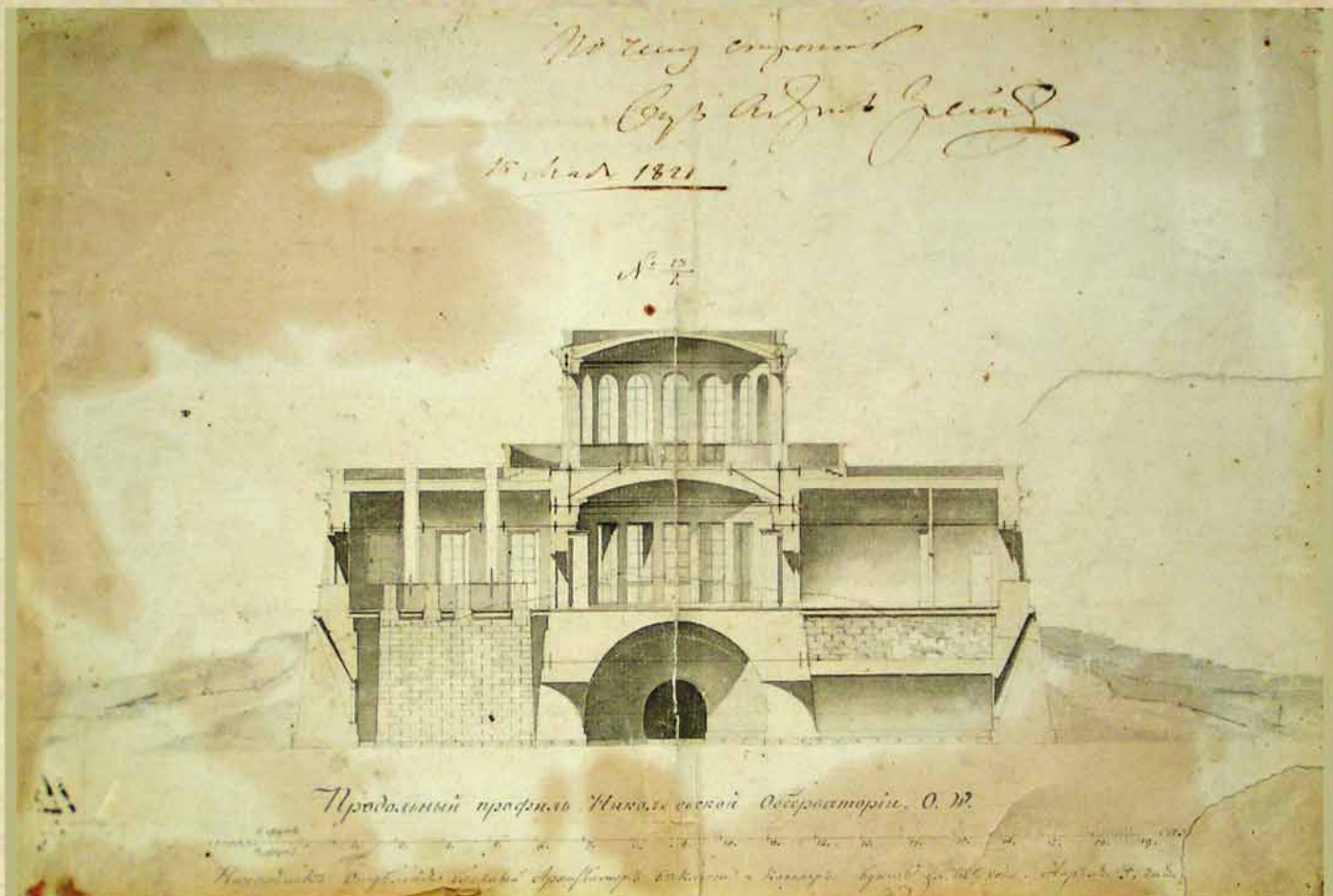
1821 года.

№ 13
1.

МИКОЛАЇВСЬКА

Фасады Николаевской Одессы

АСТРОНОМІЧНА ОБСЕРВАТОРІЯ

Обсерватория.

11. 12. 13. 14. 15. 16. 17.

Пам'ятка

Геннадій ПІНІГІН, Жанна ПОЖАЛОВА,
Ніна ОЛЬШАНСЬКА

Центром Світової спадщини ЮНЕСКО 2004 року розроблено міжнародний проект Тематичної ініціативи «Астрономія і всесвітня спадщина». Його мета – об'єднати сфери науки і культури на основі досліджень пам'яток, які мають пряме, а також символізоване відношення до астрономії. Ще до оголошення цього проекту керівництво Миколаївської астрономічної обсерваторії (директор – Г. Пінігін) активно опікувалося долею її будівлі, адже з 1963 року головний корпус обсерваторії є пам'яткою архітектури національного значення

(ох. № 535). В результаті – Миколаївську обсерваторію 12 березня 2007 року занесено до Попереднього списку об'єктів, що претендують на включення до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (<http://whc.unesco.org/en/tentativelists/5116/>). Таким чином, МАО, яка в 2006 році відзначила 185-ліття, стала першою українською обсерваторією, котра може набути статусу частини всесвітньої спадщини і досягнень цивілізації в цілому.

Миколаївська обсерваторія – унікальна установа, яка органічно поєднує функції історико-культурної пам'ятки, музею, що налічує більш як 80 цінних астрономічних експонатів, і авторитетного науково-дослідного закладу. Зберігаючи наукові традиції, МАО активно розширює тематику досліджень у галузі астрономічного приладобудування та навколосемного простору. В 1999 році її автоматичний Аксіальний меридіанний круг (АМК) визнано національним надбанням України.

ЮНЕСКО розглядає МАО як об'єкт, гідний участі в проекті транснаціональної серійної номінації «Світові астрономічні пам'ятки» (<http://whc.unesco.org/en/tentativelists/5267/>).

Принадібно поцікавтеся докладнішою інформацією про МАО: <http://mao.nikolaev.ua>.

Сподіваємося, що історико-популярничний нарис Г.Пінігіна, Ж.Пожалової, Н. Ольшанської «Миколаївська астрономічна обсерваторія» невдовзі побачить світ у книжковій серії «Бібліотека журналу "Пам'ятки України"». Запрошуємо до участі у підготовці видання спонсорів і меценатів!

Портрет Карла Христофоровича Кнорре

Другий директор Миколаївської обсерваторії Іван Єгорович Кортацці

Портрет Олексія Самійловича Грейга

Головний будинок обсерваторії

Аксіальний меридіанний круг

Туєва алея на території обсерваторії

Палац Старого Мерчика

Часи, коли декларувалася війна з палацами, давно минули, але чимало унікальних споруд і досі перебувають у жалюгідному стані. Особливо прикро, що така доля спіткала витвори садово-паркової архітектури XVII–XIX століть, яких на українських теренах збереглося обмаль.

Ще не руїни... Але до того йде. Ще є дахи, але по стінах тече, шиби у вікнах лишилися замуrowаними (добре що так), вхідні двері ще замкнені на замок, але ...

Так виглядає тепер один із найкращих палаців великопанського маєтку в селі Старому Мерчику, що неподалік Харкова.

На початку ХХ сторіччя Г. Лукомський, котрий особливо захоплювався архітектурою заміських садиб, оглядаючи маєтки Слобожанщини, писав у праці «Старинные усадьбы Харьковской губернии» (1918 р.): «...палац у Мерчику становить частину ансамблю, що утворюється передусім самим будинком, також двома павільйонами, один з яких зайнятий під бібліотеку, а другий є флігелем для гостей і будинком контори, що навпроти палацу».

Старий Мерчик засновано в 1660-х роках, а палацовий ансамбль зведено у 1776–1778-х. Практично одночасно закладено великий парк. Хто проектував палац, достеменно невідомо. Г. Лукомський вважає що це міг бути хтось із кола В. Растреллі чи В. Баженова. Проте є точні дані про те, що корпуси служб навпроти палацу й окремі елементи паркових малих архітектурних форм збудовано за проектом архітектора О. Палицина (досить докладний матеріал щодо нього у «Пам'ятках України» подала К. Черкасова. – 1997. – Ч. 2).

Отож, переживши історичні й природні буревії, втративши все своє багатство, палац чекає на нових господарів, щоб, можливо, ожити й засяяти, як у давні часи.

Сучасні світлини засвідчують теперішній стан палацу і садиби, а ілюстрації зі згаданої книжки Г. Лукомського нагадують, як то воно було колись.

Лапідаріум для колекції

Як кажуть мудрі люди, каміння залишається німим, доки людина не змусить його говорити. І цей вислів можна застосувати як щодо стародавніх кам'яних пам'яток археології, так і до творчості сучасних скульпторів. Багато тисячоліть тому людина «приручила» камінь – виготовила знаряддя праці, зброю, побутові й культові предмети... Камінь, в усьому розмаїтті різновидів, для первісної людини був найважливішим матеріалом. Скільки унікальних пам'яток у вигляді різноманітних кам'яних споруд, скульптур, окремих брил з малюнками й написами дійшло до нас! Сьогодні, у третьому тисячолітті, археологи намагаються розшифрувати, інтерпретувати те, що вкладали у камінь наші пращури.

У багатьох музеях світу зберігаються кам'яні свідки прадавньої історії, зібрані у лапідаріумах, а також існують старовинні фоліанти – книги-лапідарії, своєрідні довідники з історії кошовного та рідкісного каміння. Оскільки слово «лапідарій» має кілька визначень, ми досить часто отримуємо запитання від відвідувачів музею, мешканців міста стосовно призначення й необхідності так званого лапідаріуму, який заплановано побудувати найближчим часом у Дніпропетровську біля Історичного музею ім. Д.І. Яворницького.

Мода на лапідаріуми – колекції старовинних і раритетних виробів з каменю, які могли розташовуватися просто неба – на подвір'ї, у садах і парках або під дахом – у виставкових павільйонах чи інших приміщеннях, з'явилась у ХІХ столітті. Є такі музеї у Німеччині, Китаї, Італії, Франції, Туреччині, Польщі, Казахстані, Росії й Україні. Своєрідним лапідаріумом є все-світньо відомий острів Пасхи з його велетенськими кам'яними людськими головами. В Осло, наприклад, є парк з 200 гранітними скульптурами – творами знаного скульптора Густава Вігеллана, який упродовж 40 років праці втілював у граніті етапи життя людини від народження до смерті, як замкнене, нескінченне коло життя. Одна із скульптур (найвища – 17 м) являє сплетіння людських тіл, що видираються по піраміді нагору. Але назвати такий витвір мистецтва лапідаріумом було б неправомірно, – це, радше всього, грандіозний скульптурний ансамбль.

Однією з найбагатших у світі є колекція кам'яних пам'яток Ермітажу. На теренах України цінне й численне зібрання кам'яної пластики античних часів зберігається в Керченському археологічному музеї (у приміщенні колишнього кінотеатру). Унікальні зразки давньої кам'яної культової пластики, античних надгробків і скульптури мають Одеський археологічний музей, Національний музей історії України, Національний заповідник «Хортиця». На Дніпропетровщині, крім Дніпропетровського історичного, невеликі збірки кам'яної пластики експонуються у Нікопольському державному краєзнавчому та Дніпродзержинському міському музеях, античні кам'яні пам'ятки зосереджені у приватній колекції фірми ВЕСБІ у Дніпропетровську тощо.

На наш погляд, визначенню лапідаріуму найбільше відповідають такі зібрання великих брил кам'яних порід, скульптур різних часів, каменів з малюнками й текстами, архітектурних деталей, інших пам'ятників з каменю, які спеціально зібрані музеєм або приватним власником, науково систематизовані, упорядковані за хронологічним принципом, технікою виготовлення, архітектурними стилями, різновидами каменів тощо й виставлені для загального огляду. Тобто це не просто сховище, а експозиція, певним чином художньо оформлена, з елементами дизайну й застосуванням комп'ютерних технологій, з якою можна ознайомитись і одночасно отримати вичерпну інформацію про об'єкти, пояснення фахівців. Безперечно, така виставка може розташовуватися й просто неба, але в такому разі виникають додаткові проблеми щодо збереження й охорони кам'яних пам'яток, адже і каміння потребує певних температурно-вологісних умов зберігання, охорони від вандалів і звичайних крадіїв.

Уже 160 років існує в Дніпропетровську (колишньому Катеринославі) колекція кам'яних статуй. Її започаткував ще катеринославський губернатор Андрій Якович Фабр – один із членів-засновників Одеського товариства історії та старожитностей, ініціатор створення у 1849 році Катеринославського громадського музею. Саме половецькі кам'яні статуї (проблеми їх збирання, дослідження й збереження) стали предметом зацікавлення губернатора, про що він доповідав на засіданнях одного з перших на теренах України історичних товариств у Одесі. Але то були перші кроки, лише початок роботи щодо запобігання втрати для прийдешніх поколінь

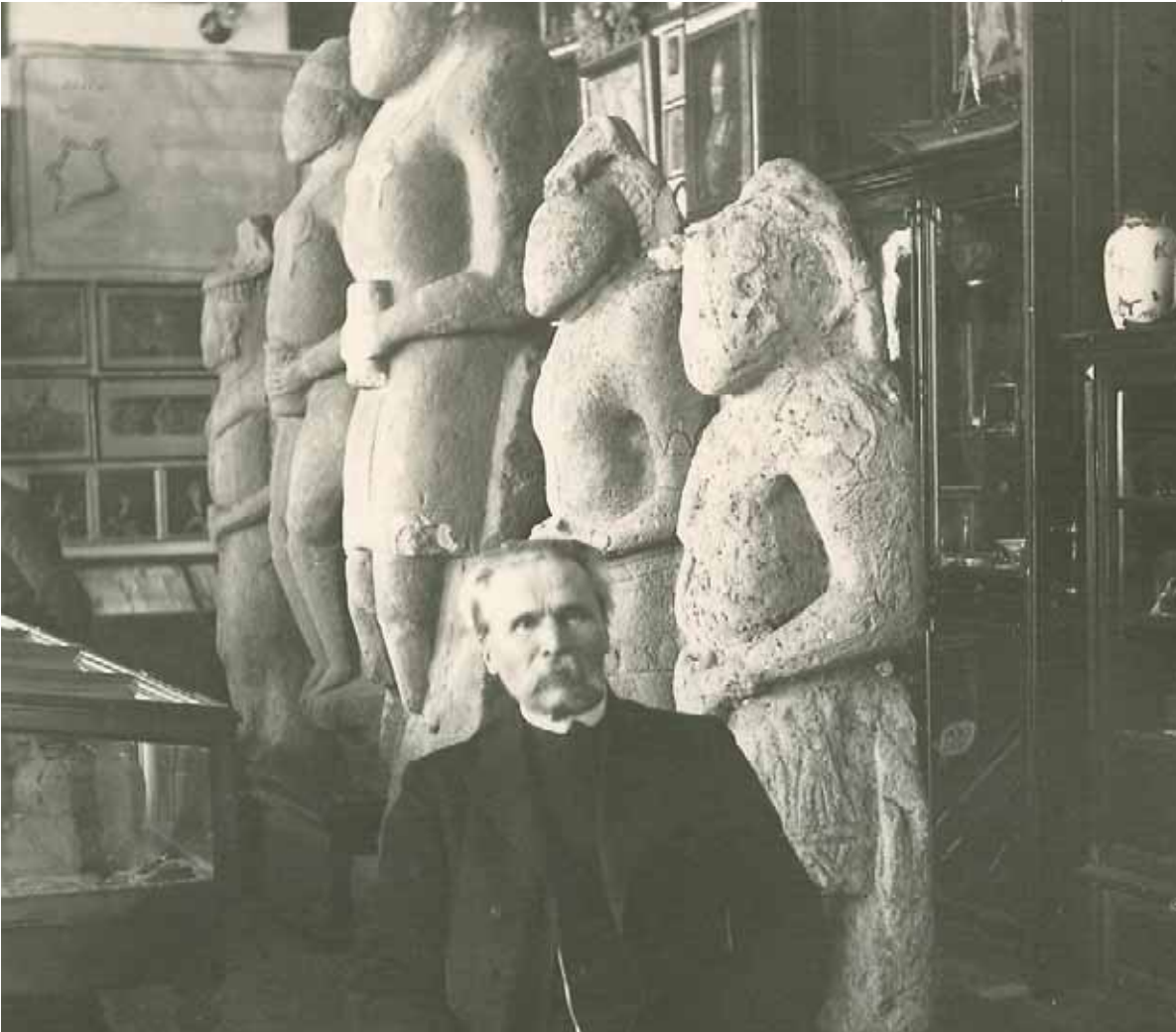
кам'яної пластики

Дніпропетровського історичного музею імені Д. Яворницького

унікальних пам'яток історії та культури південних степів України. За підрахунками дослідників, зробленими у 1840–1850-х роках, тільки на території Катеринославської губернії нараховувалося 428 кам'яних статуй.

З цивілізаційної точки зору степова монументальна скульптура репрезентує своєрідні курганні народи, кочові скотарські племена, що мешкали в регіонах великого поясу степів Євразії від енеоліту (IV–III тис. до н. е.) до середньовіччя (XII – перша половина XIII ст. н. е.) та належали до давньоарійських, ірано- (скіфи, сармати), тюрко- та монголо-мовних етносів. У курганних народів виникла й розвинулася традиція створення монументальних кам'яних статуй предків, охоронців роду, родючості, добробуту. Священні статуї встановлювалися у поминально-поховальних святилищах, розташованих на верхівках курганів (родових могильників).

Відомо, що у XIX – на початку XX століття значну кількість кам'яних скульптур з Катеринославської, Таврійської та інших губерній зібрали й вивезли до Москви й Санкт-Петербурга у музейні та приватні колекції. На щастя, у Катеринославі, а також Одесі, Сімферополі було чимало знавців і аматорів старовини, які сприяли збереженню місцевих реліквій, пам'яток, зразків давнього мистецтва різних народів і культур, що колись існували тут. Ці ентузіасти створювали приватні та публічні музеї. Найвідомішим зібранням старожитностей на Катеринославщині була колекція, а з 1887 року – приватний історико-археологічний музей почесного громадянина Катеринослава Олександра Миколайовича Поля. З каталогу майже п'ятитисячної полівської колекції, який у 1893 році упорядкувала Катерина Мельник-Антонович, відомо, що до її складу входили антропоморфна стела III тисячоліття до н. е. (Наталіївська, знайдена у межах теперішнього м. Запоріжжя) та чотири половецькі кам'яні статуї («баби», ймовірно, з Верхньодніпровського й Катеринославського повітів Катеринославської губернії). Однак тільки коли музейну справу у Катеринославі очолив Дмитро Іванович Яворницький, запрошений 1902 року Катеринославським науковим товариством очолювати Обласний музей імені О.М. Поля, розпочалося дійсно систематичне вивчення

Д. Яворницький в залі Обласного музею імені О. Поля біля колекції кам'яної скульптури. 1912 р.

й збирання кам'яних статуй. Водночас вживалися заходи щодо їх збереження, адже вони активно нищилися, використовувалися для господарських потреб – як стовпи в огорожах, лави біля двору, точила, будівельний матеріал, межові знаки, оздоблення дворянських садів. Ще у 1890 році Д. Яворницький в журналі «Исторический вестник» опублікував статтю «Каменные бабы», в якій виклав власні припущення та віднайдену ним інформацію, в тому числі легенди стосовно походження цих степових стражів. Їх, як свідчать давні джерела, встановлювали кипчаки-комани (половці) на вершинах курганів (поховань) обличчям на схід з чашею в руках, у XIX столітті ними на свій розсуд послуговувалися селяни. Д. Яворницький описав випадок, що стався в селі Приюті Новомосковського повіту Катеринославської губернії, коли місцевий чиновник, ошукавши селян, примусив їх звозити до свого двору статуї, а потім виклав кам'яними бабами стіни льоху.

З 1902 до кінця 1930-х років, за життя Д. Яворницького, до колекції Дніпропетровського історичного музею надійшло 60 кам'яних баб. Їх ставили біля фасаду та за огорожею у музейному дворі поряд із статуєю імператриці Катерини II. Значний внесок у подальше комплектування зібрання кам'яної пластики, його дослідження й упорядкування зробили за-

Керносівський ідол
з колекції кам'яної пластики
Дніпропетровського
історичного музею,
знайдений у 1973 р.
на Дніпропетровщині

відувачка археологічного відділу музею у 1960–1980-х роках Л. Крилова та її наступниці – Л. Голубчик і Л. Чурилова (остання є фахівцем із семантики кам'яної пластики й очолює музейний відділ археології).

Сьогодні колекція музею, що складається з двох частин (статуї та інші пам'ятки), нараховує 86 кам'яних скульптур, вік яких коливається від III тисячоліття до н. е. до XIII століття н. е. Серед них: п'ять антропоморфних стел III–II тисячоліть до н. е.; п'ять скіфських стел VI–IV століть до н. е.; одна готська статуя I–III століть н. е.; одна тюркська статуя X–XI століття та 70 половецьких кам'яних баб XII–XIII століття. Більшість скульптур виготовлено з пісковика, 16 з граніту, 8 з вапняку. В колекції наявні різноманітні типи статуй – від схематичних стел до круглої скульптури, жіночі й чоловічі, відрізняються вони за іконографією та рівнем техніки різьблення. Крім найпростіших видів монументальної пластики у зібранні є визначні зразки давньої та середньовічної скульптури, що не мають аналогів у жодному з музеїв світу. До таких пам'яток належить Керносівський ідол III тисячоліття до н. е., знайдений біля с. Керносівки Новомосковського району Дніпропетровської області у 1973 році. Його зображення й опис вміщено у найбільших міжнародних каталогах кам'яної скульптури, яка експонувалася на всесвітніх виставках у Мюнхені (Німеччина) та Аості (Північна Італія).

«Боги каменю» – таку назву мала італійська виставка кам'яних скульптур 1998–1999 років, де чотиригранній Керносівській стелі був відведений окремий зал, щоб її можна було оглянути з усіх боків. На ній зображені, як вважають дослідники, давній арійський бог Індра, сцени та символи, що уособлюють космогонічні, релігійно-міфологічні та календарні уявлення кочових скотарських племен Євразії. Серед численних стел італійської виставки вирізнялася формою та зображеннями й Наталіївська стела з дніпропетровської колекції, яку у 1862 році придбав для свого зібрання старожитностей О. Поль в Олександрівському повіті Катеринославської губернії.

Не меншу цінність становлять також скіфська стела з зображеннями шийної гривни, акінака та ритона IV століття до н. е., знайдена на Криворіжжі (ймовірно, з колекції О. Поля), готська чоловіча статуя (герма) I–III століття з Херсонської області та тюркська скульптура X–XI століття, походженням із села Гупалівки Магдалинівського району Дніпропетровської області. Дві останні, невеликі за розмірами, але дуже інформативні й цікаві за формою, технікою і майстерністю виготовлення, посідають особливе місце в музейному зібранні. Зокрема, герму знайшов Д. Яворницький під час археологічних розкопок біля залізничної станції Вісунь. Але, невідомо з яких міркувань, вона довгий час у музейній документації фігурувала як «африканський божок». Можливо, таким чином її хотіли захистити від зазіхань німецьких археологів, які під час Другої світової війни шукали в музеях і на території Дніпропетровської області пам'ятки, котрі б свідчили про перебування тут готських племен.

До музейної колекції кам'яної пластики, крім статуй, належать також залишки кам'яного кромлеха доби бронзи з курганів, розкопаних на теренах Дніпропетровщини, окремі пам'ятки єгипетської культури I тисячоліття до н. е., античних міст Причорномор'я VI–IV століть (напівзруйнована мармурова скульптура), середньовічної доби (візантійська мармурова колона, арабський надгробок), а також надмогильні хрести з написами періоду Запорозької Січі XVII – XVIII століть (8 одиниць).

Зібрання щорічно зростає, пам'ятки продовжують надходити як результати археологічних досліджень музею і випадкових знахідок аматорів, мешканців краю. Зокрема, у 2003 році під час археологічного розвідування балки Березнювата, в околицях села Мар'янського Апостолівського району експедиція музею віднайшла гранітну антропоморфну стелу (розмір – 148 x 40 x 50 см), культурну приналежність якої напевне поки що визначити не вдалося через відсутність яскравих іконографічних деталей. Ймовірно, вона належить до II–I тисячоліть до н. е.

У 1970-х роках погіршення екологічної ситуації в Дніпропетровську спричинило процес швидкого руйнування унікальних пам'яток курганної скульптури, які за традицією зберігалися просто неба поблизу будівлі музею. У 1979 році А. Вікторов, завідувач відділу кам'яних матеріалів науково-дослідного сектору Гідропроєкту (м. Москва), за запрошенням музею оглянув колекцію та виявив причини процесу руйнування статуй: сульфатно-морозобійне вивітрювання – кислотні дощі, вітер, що дме з боку заводів міста тощо. Він порекомендував щонайшвидше побудувати спеціальне приміщення (павільйон) для колекції. 1981 року адміністрація музею звернулася з проханням до київських державних реставраційних майстерень і Дніпропетровського обласного управління культури посприяти у проведенні реставрації та розробки проекту такого павільйону. У 1986 році до Дніпропетровська приїхали реставратори Всесоюзного науково-дослідного інституту реставрації (ВНДІР) з Москви, які визначили стан колекції як аварійний. Кошти на реставрацію були виділені, й у 1987 році Дніпропетровський історичний музей уклав угоду з фахівцями ВНДІР про початок реставраційно-консерваційних робіт.

До 1991 року реставрували й законсервували 23 статуї. Роботи провадилися в спеціально побудованому на господарчому подвір'ї музею реставраційному павільйоні. Відреставровані статуї частково розмістили у фондовому приміщенні та експозиційних залах першого поверху музею. Решта пам'яток, над якими працювали реставратори, і до сьогодні залишається в реставраційному павільйоні. З об'єктивних причин реставрація колекції на початку 1990-х років припинилася. Угоди з ВНДІР були розірвані через відсутність фінансування.

Слід зазначити, що в Україні нині існують реставраційні майстерні, які володіють методикою роботи з каменем (наприклад, у Києві, Керчі). Власне, у Дніпропетровському історичному музеї також є фахівці, котрі мають відповідні навички, оскільки працювали з московськими реставраторами у 1980-х роках. Отже, за наявності коштів можна залучити місцевих спеціалістів і відновити рятувальні роботи.

У наш час більша частина (47 одиниць) дніпропетровської колекції кам'яних статуй, як і раніше, зберігається просто неба на майданчику поблизу музею. Руйнація об'єктів, природно, продовжується, і цей процес необхідно призупинити, сховавши їх під дах.

Стосовно ж будівництва лапідаріуму, зокрема щодо технічних умов, яких слід дотримуватися при проектуванні й зведенні таких споруд, ще у 1980-х роках були розроблені пропозиції. В їх основу покладені методичні рекомендації ВНДІР – «Засоби створення оптимального мікроклімату в музейних будівлях і будівлях-пам'ятниках культової архітектури». З ними музей у 1986 році звертався до архітекторів у зв'язку з підготовкою «Укркомунремдорпроект» проекту реконструкції Жовтневої площі (де музей розташований). Але до 2005 року справа не рушила з місця.

Лише після відвідання музею Президентом України Віктором Ющенком ситуація покращилася. Місцева влада, обласне відділення Національної спілки архітекторів України провели конкурс на кращий проект лапідаріуму. Його переможцю – групі архітекторів з ТОВ «Майстер-проект» (керівник – В. Штефан) – було виділено кошти для виконання проектних робіт. Упродовж 2006–2008 років проект павільйону для музейної колекції був створений. Хоча він і викликав певні заперечення в авторів реконструкції Жовтневої площі, котрі, як з'ясувалося після конкурсу, мали свій погляд на місце розташування й конструкцію майбутньої будівлі, проектанти врахували усі пропозиції музейних фахівців щодо оформлення внутрішніх приміщень, яке б відтворювало природно-ландшафтне тло південних степів, застосування сучасного технічного оснащення, освітлення, розміщення різних груп кам'яної пластики й нормативних умов їх зберігання.

Зупинка тепер за малим – побудувати лапідаріум.

Проект лапідаріуму для кам'яної пластики
Дніпропетровського історичного музею.
Вигляд збоку. 2008 р.

Проект лапідаріуму для кам'яної пластики
Дніпропетровського історичного музею.
Вигляд зверху. 2008 р.

Проект розміщення половецьких скульптур в
одному із залів лапідаріуму, 2008 р.

Михайлівська церква 1640–1756 рр. у селі Підгірці
Бродівського району Львівської області, яка згоріла
внаслідок зумисного підпалу в травні 2006 р.

ВТРАЧЕНА АРХІТЕКТУРНА СПАДЩИНА

Монографія відомого українського історика архітектури Віктора Вечерського «Втрачені об'єкти архітектурної спадщини України» побачила світ ще 2002 року¹. У цій капітальній праці майже на 600 сторінках уперше зібрано, систематизовано й проаналізовано матеріали щодо визначних архітектурних об'єктів, які з різних причин не дійшли до нашого часу, але без яких неможливо уявити собі вичерпну історію української архітектури.

Основу видання становить ілюстрований довідник утрачених об'єктів (396) архітектурної спадщини. До кожного подано коротку історико-архітектурну довідку, а також історичну іконографію – фотографії, малюнки, кресленики тощо. У додатках вміщені історичні матеріали й документи про руйнування, а також відтворення об'єктів архітектурної спадщини за період 1937–2001 років. 3 1104 чорно-білих ілюстрацій чимало публікуються вперше. Книга має значне за обсягом (20 сторінок) англomовне резюме з анотованим переліком усіх розглянутих архітектурних об'єктів.

Монографію затверджено до друку вченою радою Науково-дослідного інституту теорії та історії архітектури й містобудування Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України. Рецензенти: доктор архітектури, професор Юрій Асєєв і доктор архітектури, професор Абрам Мардер. Книжку видрукувано за підтримки громадської організації «Відродження Києва» накладом 500 примірників. Вона розрахована на архітекторів, мистецтвознавців, урбаністів, культурологів й усіх, хто цікавиться українською культурною спадщиною.

Видання швидко розійшлося серед фахівців та по бібліотеках і викликало схвальні відгуки в пресі:

Геврик Т. Що втратила архітектурна спадщина України // Свобода (США). – 2003. – 24 квіт.

АВТОЗАВОДСЬКА, 24
ВОЛГОГРАДСЬКА, 12

тел.: 8 (044) 451-48-84
тел.: 8 (044) 270-49-10

www.brille.ua

brille

ТОРГОВИЙ ЦЕНТР СВІТЛА

понад 37000
найменувань

brille

ДИСТРИБ'ЮТОРИ "BRILLE"

м. ДНІПРОПЕТРОВСЬК
вул. РОБОЧА, 166Б
тел.: 8(056) 740-31-25
(багатоканальний),
факс: 740-34-44

м. ДОНЕЦЬК
вул. ПЕТРОВСЬКОГО, 118
тел.: 8(062) 348-58-25

м. ЗАПОРІЖЖЯ
вул. ГОРЬКОГО, 115
тел.: 8(061) 787-62-98

м. ЛЬВІВ
вул. СТРИЙСЬКА, 79
тел.: 8(032) 234-34-88

м. КРИВИЙ РІГ
вул. ЕЛЕКТРИЧНА, 8
тел.: 8(0564) 95-87-83

м. ХАРКІВ
вул. КІРОВА, 11, корп. 6
тел.: 8(057) 731-97-20

м. ПОЛТАВА
вул. ГРУШЕВСЬКОГО, 21
тел.: 8(053) 269-00-68

Віктор ВЕЧЕРСЬКИЙ

Книжкова полиця

Обкладинки книжок В. Вечерського
«Втрачені об'єкти
архітектурної
спадщини України»

Тарас Я. Рецензія на монографію Вечерського В.В. «Втрачені об'єкти архітектурної спадщини України» // Народознавчі зошити. – 2002. – Зош. 3–4. – С. 289.

Романченко О. Поминальник архітектурних пам'яток // Сіверянський літопис (Чернігів). – 2002. – № 4 (46). – С. 111–112.

Романченко О. Відродити з небуття // Деснянська правда (Чернігів). – 2002. – 19 верес.

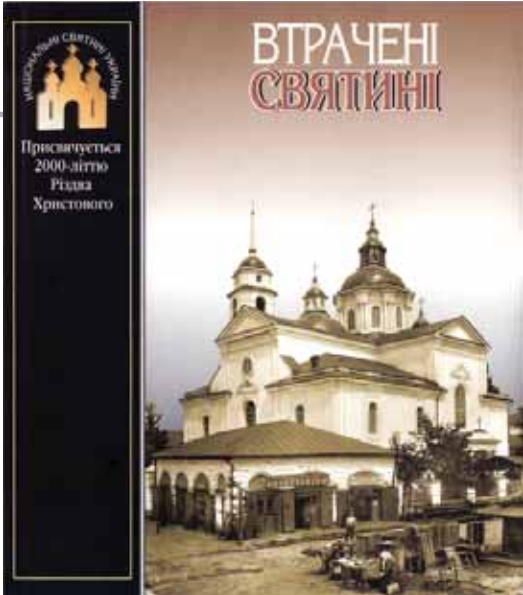
Онищенко В. Свідчення вандалізму // Українське слово. – 2002. – 11–17 липня.

Бондарук Л. Титанічна монографія Вечерського // Шлях перемоги. – 2002. – 11–17 лип.

Павленко С. Енциклопедія втраченої спадщини // Голос України. – 2002. – 21 листоп.

Козак О. Мартиролог архітектурних пам'яток. Його представив у своїй монографії Віктор Вечерський // Хрещатик (Київ). – 2002. – 4 лип.

Оскільки тему не було вичерпано, то через два роки Віктор Вечерський уже не власним, а державним коштом видав у видавництві «Техніка» значно скорочений варіант книжки під назвою «Втрачені святині»². Вона вийшла у серії «Національні святині України» й присвячена найвизначнішим пам'яткам сакральної архітектури різних конфесій (православної, католицької, іудейської), регіонів України, втраченим лише протягом ХХ століття. Охоплено пам'ятки церковної архітектури від XII до XIX століття (храми, дзвіниці, монастирські комплекси, костели, синагоги) 15 областей України. Книга містить загальну історичну розвідку, що з'ясовує причини й обставини безпрецедентного в європейській історії масового знищення церковних пам'яток в Україні протягом 1920–1980-х років, список зруйнованих цінних споруд церковної архітектури (324 позиції), а також короткі історико-архітектурні нариси про 50 зниклих пам'яток, які по праву вважаються шедеврами архітектури. Книгу ілюстровано унікальними архівними малюнками й фотографіями (60 ілюстрацій).

«Втрачені святині»

фото© Віктор Вечерський

На початку 2003 року дирекція видавництва «Техніка» звернулася до Держтелерадіо з пропозицією включити до Національної програми випуску соціально значущих видань працю В. Вечерського «Поминальна книга української архітектури» обсягом 50 обліково-видавничих аркушів. Проте ця ідея підтримки серед чиновників не знайшла.

А втрати архітектурної спадщини тривають: гинуть пам'ятки національного значення – кам'яниця Павла Полуботка в Любечі, Мазепина церква у селі Дігтярівці під Новгородом-Сіверським (обидві на Чернігівщині). У 2003 році в місті Путивлі Сумської області замість унікальної будівлі жіночої прогімназії імені княгині Єфросинії Ярославни (XIX століття) лишилася порожня земельна ділянка. Перелік можна продовжувати до нескінченності. Особливо загрожені нині пам'ятки дерев'яної архітектури. Ось неповна хроніка за один лише 2006 рік:

20 лютого – згоріла церква 1920-х років у селі Горохолиному Лісі Богородчанського району Івано-Франківської області;

20 березня – згоріла церква Різдва Богородиці 1857 року в селі Малому Ключеві Коломийського району Івано-Франківської області;

13 квітня – згоріла Миколаївська церква 1899 року в селі Реваківці Кіцманського району Чернівецької області;

16 травня – згоріла Миколаївська церква 1797 року в селі Заколоті Дрогобицького району Львівської області;

у травні також внаслідок зумисного підпалу згоріла вщент Михайлівська церква 1640–1756 років у селі Підгірці Бродівського району Львівської області – хрестоматійна пам'ятка української архітектури;

24 липня згоріли церква Святої Параскеви 1732 року й дзвіниця 1454 року в селі Шклі Яворівського району Львівської області.

І, зрештою, 7 січня 2007 року, у перший день Різдва Христового згоріла дерев'яна Миколаївська церква 1864 року в селі Волошках Ковельського району Волинської області. Щоб досягнути істинну вагомість цієї втрати для української історії та культури досить сказати, що поряд лежить село Колодяжне – родовий маєток Косачів. Оскільки в Колодяжному церкви не було, то Косачі ходили до церкви у Волошки. Саме там батьки Лесі Українки Петро Косач і його дружина Ольга, більше відома як українська письменниця і педагог Олена Пчілка, хрестили трьох своїх дітей – Оксану, Ізидору та Миколу, причому хрещеним батьком останнього був Микола Лисенко. До згаданої церкви ходила й Леся Українка...

Рівно через місяць, 7 лютого 2007 року згоріла дерев'яна Богоявленська церква 1848 року в селі Добрівлянах Калуського району Івано-Франківської області.

Дивною є майже щомісячна ритмічність і послідовність цих пожеж. Складається враження, що в Україні діє якась зондеркоманда, котра планомірно й неухильно виконує план зі «звільнення» українського народу від непосильного для нього тягаря – його власної історичної та культурної спадщини...

ПРИМІТКИ

¹ Вечерський В. В. Втрачені об'єкти архітектурної спадщини України. – К., 2002. – 592 с.: іл.

² Вечерський В.В. Втрачені святині. – К., 2004. – 176 с.: іл.

На знімках: культова споруда (караїмська кенаса), 1880–1890 рр. на вул. Миронова, 18 у Дніпропетровську. Зруйнована 2008 року пам'ятка архітектури (охор. №109)

МОНУМЕНТИ, ПАМ'ЯТНИКИ, Від всенародної любові

Пам'ятники та монументи, якими ми прикрашаємо наші міста, являють собою символи нагадування, – писав видатний психолог З. Фрейд. Символи як умовні, часто абстрактні форми відображення об'єктів навколишнього середовища чи подій існували з стародавніх часів і завжди відігравали велику роль у житті різних народів. Наприклад, встановлення колон символізувало стабільність держави, її могутність і непохитність. Пам'ятники у формі колон здебільшого присвячені найвизначнішим перемогам, що мають епохальну вагу для історії будь-якої країни. Такими пам'ятниками-символами є Вандомська колона Наполеона I в Парижі, Олександрівський (Олександрійський) стовп у Санкт-Петербурзі, колона Нельсона на Трафальгарській площі в Лондоні¹.

Пам'ятники й монументи – витвори мистецтва, які спеціально створюються з метою увічнення певної події чи особистості. Психологічні переживання, пов'язані з війнами, землетрусами, катастрофами, терористичними актами, пожежами, природними катаклізмами тощо, стають мотивацією створення такого об'єкта поклоніння, згадування, пам'яті². Символічним є спорудження меморіалів, обелісків на братських могилах, місцях масових репресій, монументів історичним особам. У подальшому люди емоційно прив'язуються до них, вшановуючи як святе та пам'ятне.

У певному сенсі пам'ятники історичним діячам і світочам культури мають рекламний характер. Вони відображають минуле і тим самим покликані пробуджувати необхідні для влади почуття й емоції. В усі часи влада використовувала пам'ятники для створення в суспільстві особливої психологічної атмосфери, що полегшувала проведення вигідної політики. Пам'ятникові як засобу пропаганди пануючого ладу притаманна функція активного суспільного впливу. Вона виявляється не тільки в ідейній програмі, а й у самому типі розташування пам'ятника, розрахованого на огляд значною кількістю людей.

Пов'язані з психологічними асоціаціями й переживаннями, пам'ятники та монументи відіграють важливу роль у житті сучасного українського суспільства. Питання спорудження чи знесення пам'ятника або монумента викликають широкий спектр емоцій і думок громадськості, оскільки кожна людина суб'єктивно оцінює ту чи іншу подію, діяльність особи. Цим часто послуговуються різні політичні сили як вдалим інструментом для маніпулювання громадською свідомістю.

У засобах масової інформації раз у раз з'являються повідомлення про конфліктні ситуації, що виникають у зв'язку зі спорудженням чи демонтажем пам'ятників або монументів. 2007 року наміри спорудити в Одесі та Сімферополі пам'ятники російській імператриці Катерині II спровокували пікетування відповідних держадміністрацій, які перетворилися на криваві сутички³. Встановлення монумента жертвам ОУН-УПА у Сімферополі запам'яталося гучним скандалом між прибічниками ідейно споріднених політичних партій⁴.

Відомі випадки, коли інформація про знесення монумента навіть спричиняла міжнародну політичну кризу. Так, у січні 2007 року парламент Естонії ухвалив Закон «Про захист військових захоронень», що надав право на перепоховання радянських солдат, а невдовзі на розгляд того ж парламенту був внесений законопроект «Про знесення заборонених споруд», за яким заборонялося встановлювати пам'ятники і твори монументального мистецтва, що «розпалюють відокремлення та вихваляють держави, які окупували Естонію». Відповідно до законопроекту дозволялося «демонтувати пам'ятники або інші споруди, що створюють загрозу громадському порядку і міжнародному престижу Естонії». Державна Дума Російської Федерації засудила прийняття Закону «Про захист військових захоронень». Перенесення пам'ятника Воїну-визволителю та братської могили радянських воїнів, здійснене естонським урядом у квітні 2007 року, напередодні Дня Перемоги, призвело до серйозної внутрішньополітичної кризи в державі та мало міжнародно-політичні наслідки: розгромлений центр Таллінна, сотні арештованих, один загиблий, тривала облога Естонського посольства в Москві. Існувала загроза економічного бойкоту та розриву дипломатичних стосунків між країнами. Події в Естонії мали широкий резонанс на міжнародній арені: комуністична партія молоді Молдови виступила з декларацією, в якій засудила дії естонської влади щодо демонтажу пам'ятника, водночас депутати Сейму Республіки Польща внесли на розгляд законопроект,

ОБЕЛІСКИ

до всенародної ненависті...

один крок?..

відповідно до якого можливо буде зносити пам'ятники-символи іноземного панування над Польщею (насамперед, малися на увазі пам'ятники соціалістичної епохи)⁵.

У західноєвропейському суспільстві також трапляються ситуації, пов'язані з пам'ятниками й монументами, що певним чином виникають або залежать від зовнішньої політики держав. Приміром, турецька громадськість неодноразово засуджувала встановлення у Франції пам'ятника геноциду вірмен та відмову Франції спорудити монумент турецькому лідерові Ататюрку на своїй території⁶. Поряд із тим, зведення пам'ятника видатній особі іншої держави трактується в міжнародних відносинах між державами як дружній акт. У міжнародній співпраці країн повинні сприяти розвитку взаєморозуміння й довіри. Декларація принципів міжнародного культурного співробітництва 1966 року закликає держави виявляти ідеї та цінності, що допомагають створювати умови дружби і миру між народами, перешкоджаючи будь-яким проявам ворожнечі. Так, на добрі взаємини між державами та виявлення поваги до дружньої нації вказують згода Грузії спорудити в місті Телаві пам'ятник Лесі Українці або прийняття Законом Сенатом США про надання дозволу уряду України встановити у Вашингтоні (округ Колумбія) пам'ятник жертвам Голодомору в Україні 1932–1933 років чи відкриття у червні 2008 року пам'ятника Тарасові Шевченку в Азербайджані за сприяння органів державної влади та місцевого самоврядування.

Історія й археологія свідчать, що прототипами пам'ятників були поховальні споруди найдавніших людських громад – мегаліти, кургани, обеліски, піраміди тощо. Згодом гробниці та надгробки часто виконували роль пам'ятника, хоча сьогодні під поняттям «пам'ятник» у вузькому сенсі розуміють твори, в яких меморіальна функція переважає над поховальною або культовою. Істотно, що надгробки, маючи культовий характер, нерідко містили зображення конкретних особистостей.

Перші пам'ятники в Стародавньому Єгипті встановлювали померлим – це підтверджує археологія. Пізніше єгипетські фараони наказували зводити собі статуї за життя – як у храмах, поряд зі скульптурами богів, так і поза ними. На думку фахівців, давньоєгипетським скульпторам вдавалося домогтися портретної схожості з «моделлю».

Як вказують дослідники, поворотним моментом у розвитку тієї чи іншої культури ставала поява монументів живим людям⁸. Значущість цього етапу функціонування пам'ятників полягає у тому, що

такі монументи свідчили про становлення нового явища – культу живої людини, адже до того культовими були надприродні істоти, а згодом – предки. Наявність або відсутність пам'ятників живим особам розглядають як один із суттєвих критеріїв класифікації цивілізації⁹.

Зазначимо, що в наш час прижиттєві монументи масово споруджувалися диктаторам, особливо азійським: Сталіну, Мао, Кім Ір Сену, Саддаму Хусейну, Ніязову. В сучасному українському суспільстві пам'ятником живій особі також важко здивувати: в Донецьку увічнений

співак Йосиф Кобзон, у Харкові створили пам'ятник (хоча й не встановили) актрисі Людмилі Гурченко, в Одесі на території Національної юридичної академії поставили скульптуру, дуже схожу на колишнього голову ЦВК Сергія Кивалова, у центрі Дніпропетровська стоїть статуя, що нагадує відомого місцевого бізнесмена. Чи не свідчить це про новий етап розвитку культури в Україні?

Широке розповсюдження пам'ятників, що прославляють певну особу, спостерігалось в Стародавній Греції, у мистецтві еллінізму та Стародавнього Риму. Фігури

в таких монументах значно ідеалізувалися. У давніх греків були дуже популярні пам'ятники на честь героїв і видатних громадських і державних діячів. Спочатку їх створювали з ідеальними фігурами, а потім – з точним відтворенням постаті. Особливу групу пам'ятників становили статуї переможців, які виставлялися в Олімпії. У добу античності були розроблені основні композиційні типи пам'ятників, які отримали розвиток і в подальшому – алегорія, портретні статуї та скульптурні групи (наприклад, група тиранобивць Гармодія і Аристіогітона в Афінах, 477 р. до н. е.).

Згодом цю традицію продовжили майстри Стародавнього Риму – вони споруджували кінні статуї (статуя Марка Аврелія, встановлена 1538 р. на площі Капітолію в Римі), стели, тріумфальні арки, тріумфальні колони (колона Траяна в Римі). Тоді встановлювали монументи імператорам ще за життя, а самі імператори насолоджувалися божественними почестями. Відомий історичний факт про те, що Калігула наказав зняти голову зі статуї Зевса Олімпійського і замість неї приладнати зображення своєї¹⁰. Античні пам'ятники ставили спочатку на священних місцях, а з XI століття до н. е. – у міських центрах (наприклад, агорах). Пам'ятники Стародавнього Риму, особливо тріумфальні арки й колони – важливі елементи просторової композиції площ-форумів.

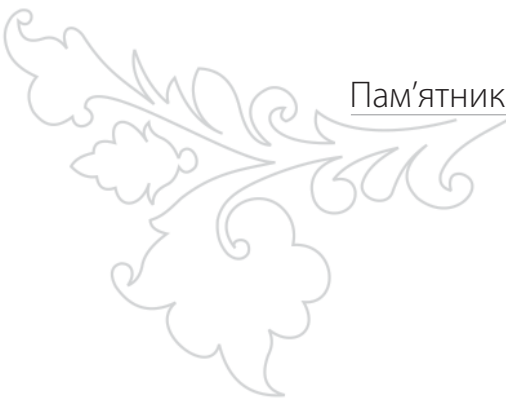
Сучасній юридичній доктрині невідомі правові норми Стародавньої Греції чи Риму, що стосуються питань спорудження чи охорони пам'ятників. Утім, давньогрецький філософ, історик, воєначальник Полібій з Афин у своїй праці «Історія» наголошує на необхідності збереження статуй і засуджує їх руйнування, як і інших творів мистецтва, під час воєн¹¹. За повелінням римського імператора Марципана (450–457 рр.) особи, які злочинно руйнували старовинні будівлі, що прикрашали Рим, або привласнювали фрагменти пам'ятників народної слави, підлягали тілесному покаранню чи великому штрафу¹².

За Середньовіччя спорудження пам'ятників на честь видатних діячів було явищем доволі рідкісним (відомі лише кінні статуї імператора Оттона I в Магдебурзі й короля Конрада III у Бамберзі). Найбільш характерними видами пам'ятників у середньовічній Європі були хрести, якими позначали ті чи інші пам'ятні місця, а також скульптурні зображення меценатів у церквах.

В епоху Відродження звичай ставити пам'ятники відомим особам відродився, але тільки стосовно королів і воєначальників (кінні статуї Гаттамелати в Падуї та Коллеоні у Венеції). При цьому витрати на споруду покривалися за рахунок самої особи.

В епоху бароко та класицизму пам'ятники, що прославляють монархів чи полководців, часто відіграють важливу роль у міській забудові (наприклад, пам'ятник Петру I – «Мідний вершник» у Петербурзі). У відомому іменному Указі російського

царя Петра I, виданому 1709 року, міститься також наказ встановити монумент на честь здобутої перемоги над шведами для увічнення пам'ятної події та власної особи: «...в знак и вечное напоминание той преславной виктории, на том самом месте, где тот бой был, а именно неподалеку от Полтавы, построить монаст[ы]рь мужский и в нем церковь каменную во имя святых верховних апостолов Петра и Павла, а пред церковию сделать пирамиду каменную со изображением на ней персоны <....> государевы в совершенном возрасте на коне, вылитую из меди желтой, и под нею бой, самым добрым художеством; а по сторонам той пирамиды на досках медных учинить подпись...»¹³.

У період пізнього класицизму поширеними стають архітектурні монументи, присвячені воєнним перемогам (арка на площі де Голля в Парижі). З другої половини XVIII століття дедалі частіше постають пам'ятники видатним громадським і культурним діячам (І. Крилову в Петербурзі, Й.-В. Гете і Ф. Шиллеру у Веймарі). Іноді вони були камерними за характером і розраховані суто на ландшафтне середовище.

З XIX століття великої популярності набувають пам'ятники літературним героям. Змінюються організаційні засади спорудження монумента – якщо раніше цим опікувалися виключно державні установи (наприклад, у Росії – Міністерство Двору), то в XIX столітті окремі пам'ятники встановлювалися на кошти, зібрані різними громадськими комітетами й комісіями. До визначення кращих проектів, місця розташування монумента, збирання грошей на його спорудження долучаються також місцеві мешканці. Так, у Києві за активної участі громадськості постали пам'ятники Богдану Хмельницькому, княгині Ользі, князю Володимирі.

ПРИМІТКИ

¹ Похлебкин В.В. Словарь международной символики и эмблематики. – Москва, 2006. – С. 191.

² Мартиненко И.Э. Правовой статус, охрана и восстановление историко-культурного наследия. – Гродно, 2005. – С. 26.

³ Аксаниук М. Кастетами і палицями привчають українців любити Катерину II // Україна молода. – 2007. – 4 верес.

⁴ Драголюк В. «Постріл у спину»: Скандальний монумент жертвам ОУН-УПА розсварив кримських комуністів і «вітренківців» // Україна молода. – 2007. – 18 верес.

⁵ До цього часу законопроект не ухвалений.

⁶ Чакрян А. Франция в Лионе выделяет территорию армянам, отказывая требованию Турции относительно выделения территории для установления памятника Атаюрку // AZG Armenian Daily. – 2006. – № 26.

⁷ Розпорядження КМУ № 440 від 1 серпня 2006 р. «Про спорудження в м. Телаві (Грузія) пам'ятника Лесі Українці».

⁸ Успенський В. О единстве человеческого рода, или Зачем ставят памятники? // Новый мир. – 2005. – № 1.

⁹ Там само.

¹⁰ Соколов Г.И. Искусство Древнего Рима. – Москва, 1971. – С. 139.

¹¹ Merryman J.H. Cultural Property Internationalism // Cultural Property. – 2005. – Vol. 12 (1). – P. 13.

Пам'ятники Дмитру Яворницькому (с. 54) та Олександрі Полю (с. 56) в Дніпропетровську

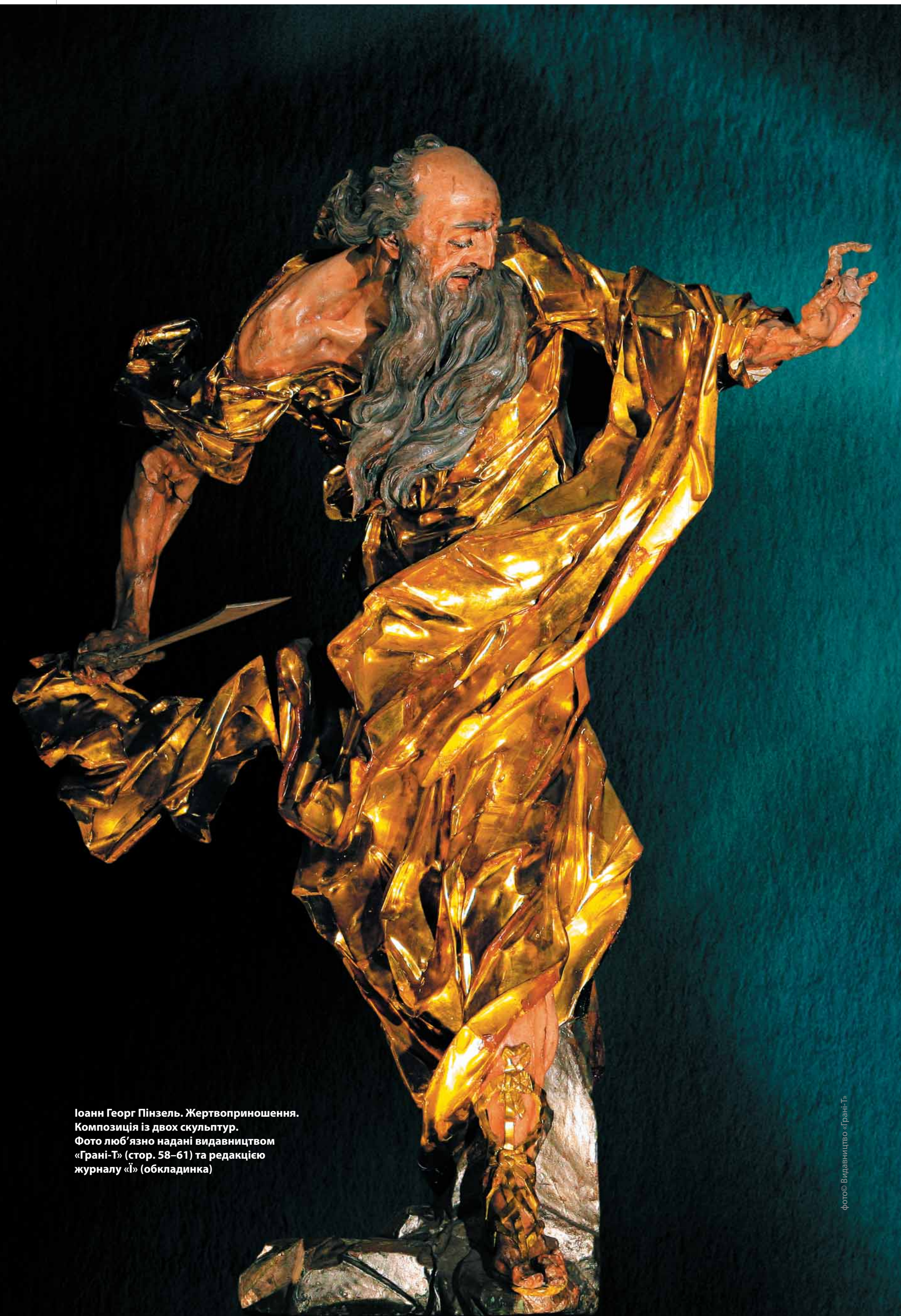
Пам'ятник Папі Івану Павлу II біля костелу Св. Бартоломея у Дрогобичі Львівської області

Покладання квітів до пам'ятника Кирилу та Мефодію в Севастополі

¹² Культурна спадщина людства: Збереження та відтворення / За ред. І.П. Магазиншикової. – Львів, 2002. – С. 17.

¹³ Именной указ Петра I, июля 11–13, 1709 г. // Охрана культурного наследия России XVI–XX вв. – Москва, 2000. – С. 21.

Далі буде

Іоанн Георг Пінзель. Жертвоприношення.
Композиція із двох скульптур.
Фото люб'язно надані видавництвом
«Грані-Т» (стор. 58–61) та редакцією
журналу «І» (обкладинка)

фото © Видавництво «Грані-Т»

Іоанн Георг Пінзель.

Посвята

Видавництво «Грані-Т» (Грані творчості), засноване у лютому 2006 року, має два пріоритети діяльності – дитячий і культурологічний. Саме в останньому сьогодні найповніше реалізується кредо видавництва – розкривати нові, часом несподівані грані творчості.

Іоанн Георг Пінзель. Скульптура. Перетворення.

Альбом присвячено спадщині одного з найзагадковіших майстрів барокової скульптури XVIII ст. Більша частина її зібрана у Львівському музеї сакральної скульптури, відкритому в другій половині 90-х років минулого століття. Також в альбомі подані зображення творів скульптора, що донині залишилися у вівтарях Буцацьких храмів та в Тернопільському краєзнавчому музеї.

Партнером видання є **незалежний культурологічний часопис «Ї» (Львів)** Нагороди: Диплом II-го ступеня IV Міжнародного конкурсу країн-учасниць СНД «Мистецтво книги» у номінації «Діалог культур» за книгу: «Іоанн Георг Пінзель. Скульптура. Перетворення» (вересень, 2007).

Отримав відзнаки:

- Диплом переможця Національного конкурсу «Краща книга України» у номінації «Краща книга України – 2007» за книгу: «Іоанн Георг Пінзель. Скульптура. Перетворення» (серпень, 2007); Почесна Грамота конкурсу «Книга Форуму – 2007» у рамках XIV Форуму видавців у Львові за альбом «Іоанн Георг Пінзель. Скульптура. Перетворення» (вересень, 2007);

- Диплом IX Всеукраїнського рейтингу «Книжка року» у номінації «За кращий видавничий проект – 2007» (книги: «Іоанн Георг Пінзель. Скульптура. Перетворення», Євгенія Кононенко «Жертва забутого майстра», Володимир Єшкілев «Втеча майстра Пінзеля») (березень, 2008);

Ім'я Іоанна Георга Пінзеля, майстра світового рівня, котрого серйозні західні дослідники називають «слов'янським Мікеланджело», до сьогодні було малознайоме українському загалові. Зрідка воно з'являлося у вузькоспеціалізованій мистецтвознавчій літературі, хоча музей, де зібрані його твори та твори його учнів, є одним із найбільш унікальних у Львові. Проектом «Майстер Пінзель. Повернення» видавництво «Грані-Т» (Київ) у партнерстві з Незалежним культурологічним часописом «Ї» (Львів) ревіталізує ім'я одного з найцікавіших скульпторів Європи XVIII ст.

фото© Видавництво «Грані-Т»

До речі, до Львова недавно надійшла пропозиція від відділу скульптури паризького Лувру щодо організації восени 2011 року виставки творів Пінзеля в цьому славетному музеї.

Сталося так, що альбом «Іоанн Георг Пінзель. Скульптура. Перетворення» передовсім був презентований не у Києві чи Львові, а на 52-му Варшавському книжковому ярмарку. Цьогоріч Україна була Почесним гостем цього престижного польського книжкового форуму.

Пікантність ситуації полягала в тому, що майже одночасно з першим українським альбомом про Іоанна Георга Пінзеля у польському видавництві BOSZ вийшов друком альбом «Ян Єжи Пінзель», і його керівники пропонували провести презентацію... саме на офіційному стенді України. До слова, польський альбом про творчість таємничого Майстра був повністю фінансований урядом Республіки Польща, тоді як український з'явився завдяки приватній ініціативі київського видавництва, львівського часопису та меценатській підтримці «Концерну Галнафтогаз» та Універсальної Інвестиційної Групи.

Війни «за спадок Пінзеля» не сталося, і у Варшаві відбулася спільна презентація двох видавництв, на якій був присутній і директор Львівської галереї мистецтв, Герой України **Борис Григорович Возницький** – до українського альбому він написав передмову, у польському – видрукував статтю й увійшов до складу упорядників. Цей перший прецедент – коли культурна спадщина, що зберігається в українському нестоличному музеї, стала надбанням сучасного дослідження двох країн.

Видавництво «Грані-Т» за домовленості з часописом «Ї» планує цілу низку презентацій альбому – у Львові, Тернополі,

Івано-Франківську. Альбом буде представлений також на Московському та Франкфуртському книжкових ярмарках. Насамкінець подаємо інформацію про учасників проекту.

Тарас Возняк – політолог, філософ, начальник відділу зовнішніх зв'язків і промоції регіону, екстраординарний вільнодумний мислитель, є **головним редактором Незалежного культурологічного часопису «Ї»** (існує вже 18 років) на сторінках якого заговорили на повен голос потужні інтелектуальні сили не тільки України, а й дуже багатьох країн світу. У проекті він став головним ідеологом, котрий створив інтелектуальний концепт мистецького альбому.

Ірина Магдиш – авторка, редактор Незалежного культурологічного журналу «Ї» (Львів), головний промотор реалізації випуску альбому.

Микола Іващенко (фотохудожник, Київ) побував у Бучачі та Тернополі, де відзняв унікальні вівтарі та рельєфи в натуральному, природному освітленні.

Костянтин Сачек (фотохудожник, Київ) працював у Львівському музеї сакральної скульптури. Встановив відповідне й нестандартне освітлення, що імітує атмосферу затіненого католицького храму.

Андрій Кісь (дизайнер, Львів). Майбутній читач-глядач матиме змогу побачити два варіанти «існування» робіт майстра – освітлений і містичний, аби уявити собі, який ефект є оптимальним для сприйняття творів Пінзеля. Навіть спотворених сокирами й пензлями варварів ХХ ст.

Рекламна агенція МаркТвен (Київ) взялася візуально втілити складну ідеологічну концепцію альбому, в котрій поєднуються: фото двох авторів, цитати 20 філософів, мислителів, ідеологів (у восьми! розділах), а також три статті у передмові, хронологічну таблицю та резюме двома мовами.

Перша в Україні масштабна

Перша в Україні масштабна виставка старожитностей – «Великий антикварний салон» – проходила у Києві в Українському домі на початку вересня 2008 року. Вона вразила розмаїттям рідкісних витворів мистецтва різних епох і стилів із колекцій українських приватних збирачів Ігоря Воронова, Олександра Фельдмана, Сергія Тарути, Юрія Цвенгроша, Олександра Прогнімака, Ігоря Панамарчука, Едуарда Димшиця, Леоніда Комського, Петра Гончара та близько сорока відомих галерей і салонів, що найактивніше працюють на вітчизняному арт-ринку.

Масштабні експозиції, розгорнуті у залах «Великого антикварного салону», демонстрували живопис і скульптуру представників зоряної Паризької школи 20–30-х років XX століття, Пабло Пікассо, Амадео Модільяні, Костянтина Бранкузі, Марка Шагала, Жака Ліпшиця, Олександра Архипенка, Миколи Глуценка, православні ікони XVI–XVII століть, дерев'яну народну скульптуру. Окрім цього, тут виставлялися раритети з колекцій фарфору, бронзи, срібла, книг тощо.

Виставка старожитностей

Якщо держава зацікавлена в тому, щоб українці частіше бачили подібні виставки, безперешкодно поповнювались обидва ресурси збереження українського національного надбання – і приватні збірки, і державний музейний фонд, – Верховній Раді належить змінити законодавство. Найперша проблема полягає в наступному: при ввезенні твору мистецтва в Україну державі виплачується 25% мита. Український антикварний ринок, як і музеї, чекають прийняття законів про безмитне ввезення творів мистецтва і меценатство.

57 ПЕЧАТОК ХVІІІ СТ. Пам'ятки судової

19 листопада 1763 року гетьман Кирило Розумовський видав універсал про запровадження на Гетьманщині підкоморських, земських і гродських судів. Згідно з універсалом, земські і гродські суди запроваджено в Україні ще привілеєм Сигізмунда-Августа від 6 червня 1569 р., підтвердженням п. 1 і 2 договору між Богданом Хмельницьким та царем Олексієм Михайловичем. Підставою для цього документа став відповідний указ імператриці Катерини II. В основу діяльності судів було покладено Литовський статут. Щоб надати судовій системі оперативності й пришвидшити розгляд справ, у кожному полку засновували по два підкоморські й земські суди «под апеляцію Генерального суда», для чого територію полку ділили на два повіти. Суддівських чинів – підкоморіїв, земських суддів, підсудків, писарів і возних – обирали на зборах шляхти певного полку і після затвердження гетьманом вони складали присягу згідно з розділами 4 і 9 Литовського статуту. За чином підкоморій прирівнювався до «малоросійського» полковника, земський суддя – до бунчукового товариша, підсудки – до полкового обозного, писарі – до полкових осавулів, возні – до сотників. Ставилася вимога, щоб возних «во всякой сотнь по одному і сверхъ того в тѣх мѣстах гдѣ суды подкоморские и земские будутъ засѣданіе имѣть по одному ж выбрать». Функції гродського суду тимчасово залишали полковим канцеляріям, а справи за традицією розглядали полковник, полковий суддя й один чи два представники полкової старшини. Універсалом було визначено також межі юрисдикції судів і встановлено номенклатуру офіційного листування з ними інших установ: «Описываясь іс полковых канцелярій з земскими і подкоморскими судами *промеморіями**, а сотенніе канцелярії імѣють писать во оніе суда *доношеніями*». Щодо печаток суддівських чинів в універсалі немає жодного слова. Мабуть, це пояснюється тим, що, як уже згадувалося, діяльність судів визначалася Литовським статутом і так званим Малоросійським правом (окрім Статуту, це ще кілька кодексів, осібних актів і проектів кодексів), де містилися норми стосовно суддівських печаток. Наведемо кілька прикладів з них: «Будуть печатованни всякие листи того вряду земского судовіе виписи и сознане, листи упоминальнія, увяжчїе і ініе *печатми судійною и подсудковою*, а подписовани рукою того ж писара земского»,

«о кнїгахъ земскихъ и кгородскихъ ...мають ...книги вложить и заховати в скриню мощную за трома замками от которых одинъ ключъ будет у суди, другой у подсудка, а третий у писара і печатми своими запечатати мають», «виписи ...с тихъ книгъ ...мають давати ...с подписомъ руки писара кгородского ... и с печатми ...*врядниковъ судовихъ* ...і судю кгородского», «таковые листи (скарги. – І. С.) мають бити даванни, а заразомъ и копія при листу за *печатю возного*» «книги подкоморого ...з нихъ виписовъ ...має бити издавани с подпису писара земского и с *печатю судии и подписка*», «из тѣхъ книг (гродських. – І. С.) *випись за печатю и руками урядових персонъ* требующему видать имѣет», «вѣрующога писма ... *панове рада* дават такіе листи повѣреннимъ *подъ печатми своими* из *подъписомъ рукъ своихъ власних имѣють*», «аби тіе позовніе указы *за руками судейскими и за печатю* отдавать истъцу», «еще жъ в правахъ малоросійских напечатано 1: содержать кнїги в земскомъ судѣ о земляхъ данных, дарованных, проданных, замѣнянных, уступленных и присуженных *под печатми судей и писаря*». Покликання на норми Малоросійського права були також у кінцевому протоколі документів, що їх видавали судові установи, наприклад: «1774 году ноября 14 дня вишеписанное обязательное письмо собственно-ручно продавцемъ Иваномъ Буличемъ написанное зъ согласиємъ в продажи поименованного в томъ писмѣ хутора съ угодии за прописанную тамо жъ цену Его Святелству високоповелительному г(ос)п(о)д(и)ну генералу фелдмаршалу малоросійскому генералу губернатору и разнихъ ордыновъ кавалеру графу Петру Алеѣандровичу Румянцову самимъ продавцемъ персонално в судъ земский представленное и къ содержанию оногo обязательства въ своей силѣ и точности нимъ же самимъ сознанное, яко оно в согласіе *прав Малоросійскихъ* за руками его Булича и свѣдѣтелскими пры *печатехъ* исправленное зъ собственного его жъ Булича прошенія по опредѣленію суда земского въ протоколной кнѣги учиненному въ крепостные земские книги повѣту Иваницкого точностію на листахъ 113 і 114 вписанно і что тѣ въ продажу заводиміе землѣ положение імѣють въ повѣтъ Прилуцкомъ; для того за силу *права Малоросійского* в роздѣлѣ 7м, артикулѣ 1м напечатанного зъ того обяза-

фото © Ігор Ситий

реформи Гетьманщини

телного писма дляпредставлення і в судъ земский повѣту Прылуцкого данна урядовая випись, а сие обовязательное писмо *рады т в е р д о с т ы правной подѣписомъ рукъ и приложениемъ печатей урядниковъ земскихъ* утверждено году, м(ѣся)ця и числа вишенеписанныхъ.

М. П. Судія земский Федоръ Свѣрский.
М. П. Подсудокъ земский Петръ Маѣимовичъ.
Въ должности земского писара войсковой канцеляристь Якимъ Салогубъ».

Такі суддівські печатки, згадувані в щойно цитованих документах, і досі не стали предметом спеціального наукового розгляду. Маємо лише описи деяких з них у працях М. Слабченка, Я. Дашкевича, Л. Проценко, З. Хомутецької, І. Ситого. Заповнити наявну прогалину має на меті ця розвідка.

У рукописному фондї Чернігівського обласного історичного музею імені В. Тарновського ми виявили 57 суддівських печаток (408 відбитків). Розглянемо їх за такою схемою: зображення, написи, функціональне призначення, різновиди документів, до яких прикладалися печатки, їхні форми, розміри, матеріали й техніки виготовлення.

Зображення. Найпоширеніші з них – герби.

Вони є на 34-х печатках і мають українське (№ 1, 2, 11, 21, 22, 24, 25, 27, 29, 31, 43, 46, 47) і польське походження. Серед польських – це «Кораб» (№ 30), «Ястржембець» (№ 15), «Шалава» (№ 39), «Рудниця» або «Доленга» (№ 16), «Лук» (№ 8, 20), «Лада» (№ 44, 45).

Треба зазначити, що зображення гербів на деяких печатках, наприклад № 8, 39–41, 43, 47, відповідають затвердженим зразкам, а на деяких – ні. Скажімо, на печатках № 44, 45 замість «Слеповрона» зображено «Ладу», на № 31 з герба наявне лише серце, на № 1 немає Самсона, на № 20 замість «Одровонжа» – «Лук», на № 26 замість «Грифа» зовсім інше зображення, на № 22 бракує двох зірок, озброєної мечем руки, щитотримача, півмісяця. Фіксуються випадки, коли одна особа використовувала на своїй печатці гербові емблеми іншої. Приміром, на печатці А. Минацького (№ 29) зображено герб Кочубеїв.

Частиною герба були щит або картуш, у якому його зображували. Щитів виявлено 16, зокрема два на тлі мантиї. 10 печаток узагалі не мають щитів, на 6-ти обабіч щита – арматура, на 8-ми – щитотримачі (лев, орел, лицар). Щити увінчані лише дворянськими шоломами, покритими, як звичайно, шляхетськими коронами, зрідка (на двох печатках) – королівськими. Деякі з них прикрашені пір'їнами, але тільки страсуовими. Інколи штрихуванням на щитах передано колір (№ 42).

Окрім гербів, зображували також вензели (на 12 печатках), народну символіку (на двох) та інші емблеми. Особливу увагу привертає печатка Андрія Богдановського (№ 7). Такої концентрації суто української символіки ми ще не бачили, дарма що через наші руки пройшли понад 1600 печаток XVI–XVIII століть. Тут і козак, і зірка, і шаблі, і порохівниці, і півмісяці, і сонце!

Безперечно іноземного походження (на це вказує характер та іконографія зображень, висока техніка виконання) гемоподібні печатки № 14, 18, 19, 36. Припускаємо, що вони потрапили в Україну або з Росії, або із Західної Європи, де були в той час дуже модні. Типологічно подібні печатки № 8 і 23. Обидві побутували в Погарському повіті. Можливо, вони були замовлені у одного майстра. До високохудожніх зразків належать печатки № 8, 20, 27, 28, 40. Задля естетичної привабливості на печатках часто вміщували стилізований рослинний орнамент у стилі бароко й рококо.

У цілому мав рацію М. Слабченко, твердячи, що малюнок української печатки «не був витриманий» і мав найрізноманітніший зміст. Утім, очевидно, правильніше сказати, що не витриманий був не сам малюнок, а ставлення до нього власника печатки.

Написи. На більшості печаток написів узагалі немає, а на решті вони представлені аббревіатурою двох типів. Перша, панівна – це ініціали власника, як-от: – Р В («Петр Бѣляевъ»), О Г («Ододоръ Гетунъ»), друга починає його ім'я та посаду (але не судову**); скажімо, Д С С Б («Дмитрій Стожокъ Сотникъ Батуринскій»).

В останньому з наведених прикладів – це зразок використання посадово-службової печатки. Аббревіатури виконували як кирилицею, так і латинкою. Обабіч шолома вміщували аббревіатури першого типу, навколо всього зображення – другого.

Лише на печатці Петра Роговича натрапляємо не на аббревіатуру, а на повний напис імені латиною. Проте це печатка іноземного походження.

Функційне призначення. Як впливає зі сфрагістичного законодавства й змісту документів, основною функцією печаток було надання документів юридичної легітимності, вірогідності й недоторканності: приміром, «рады твердосты правной», «при даче сей добровольной купчей крѣпости были и во свидѣтельство по прошению иерея парафѣевского Иосифа Григориева с приложениемъ печатей подписались...»

Різновиди документів, до яких прикладали печатки. Вони були визначені сфрагістичним законодавством. Це різноманітні записи й виписи із земських і ґродських книг, квити, «извѣстія», «сознате», «листи», позови, купчі, рапорти, описи.

Форми, розміри, матеріали й техніки виготовлення печаток. У цей час панували овальні печатки. Круглих серед виявлених – лише п'ять екземплярів і жодної восьмикутної, що були дуже популярні за доби розквіту Гетьманщини. Розміри печаток коливаються від 17 до 26 мм для круглих і від 32х19 мм до 19х14 мм для овальних. Це були переважно персні-печатки, або, як їх тоді називали, сигнети. Як матеріал майже завжди використовували червоний сургуч і відповідно діставали сургучевий відбиток. Така техніка була простіша, а отже, зручніша за паперово-восковий відбиток, який доти панував в українській сфрагістиці. Указ Катерини II «О положеніи на указахъ, доношеніяхъ и прочихъ по челобитчиковымъ дѣламъ изходящихъ печати краснаго воску на бланкахъ» від 15 березня 1764 року вимагав прикладати до документів печатку на червоному воску (сургучі), бо вона міцніша, ніж та, що на чорному, «которая совсѣмъ бываетъ негодна и скоро ломается». Не можна не брати до уваги й естетичний бік справи. Червоний колір привабливіший від чорного. Також не треба забувати, що XVIII століття – це Новий час, коли заборони попереднього періоду стосовно ієрархії кольорів залежно від статусу установи чи особи вже не мали колишнього впливу, тож червоними печатками на Гетьманщині користувалися всі – від гетьмана до звичайного козака. А паперово-восковий відбиток залишався значною мірою даниною минулим традиціям. Лише чотири печатки виконано цією технікою (№ 13, 22, 23, 26).

Підсумовуючи, можемо сказати, що для скріплення офіційних документів суддівські чини послуговувалися своїми

особистими печатками. Це випливало як із сфрагістичного законодавства, яке, однак, не регламентувало зображення, написів на їхніх печатках, так і з традицій Гетьманщини.

Суддівські печатки віддзеркалюють ті фундаментальні зміни, що відбулися на Гетьманщині у другій половині XVIII століття, а саме: поступову ліквідацію її інститутів і включення цього терену в правове поле Російської імперії; спроби старшини якоюсь мірою пристосуватися до цієї імперської політики, щоб зберегти свої привілеї; модернізацію економічних, суспільних і культурних процесів.

Детальні описи печаток (їх каталог) читайте в науковому альманасі «Пам'ятки України: історія та культура» (2009, Ч. 1)

ПРИМІТКИ

* Тут і далі письмівка автора статті.

** Зазвичай це печатки, виготовлені для виконання повноважень попередньої або головної посади певної особи.

aldemar
HOTELS & SPA

Моменты вдохновения

golden quality solutions

ALDEMAR HOTELS & SPA
Europe's Leading Green Hotel Chain

www.aldemarhotels.com

За кордоном росіяни сахаються росіян

А українці?..

В одному з останніх чисел російськомовного випуску французького журналу «PSYCHOLOGIES» (найяскравішого феномена європейської преси останнього десятиліття, володаря престижного визнання Бренд року EFFIE) мою увагу привернуло несподіване запитання, винесене в заголовок: «Чому ми не любимо зустрічати за кордоном співвітчизників?»

Росіяни без Мойсея

– Почувши рідну (російську. – Авт.) мову під час подорожі, – дипломатично деталізує Наталія Гриднева тему, – ми нерідко відчуваємо незручність і навіть прикрість, а добираючи місце відпочинку, віддаємо перевагу регіону, де «мало росіян». Що ж спонукає нас так роздратовано реагувати на своїх співвітчизників?

Без надмірної екзальтації і штучної афектації часопис подає три цікаві фахові точки зору на означену проблему – соціального психолога Катерини Дубовської, психолога Олександра Асмолова та психотерапевта Катерини Жорняк.

1. Зустріч із земляками нагадує про повернення додому невдовзі.
2. Ми прагнемо зберегти у собі загальнолюдське.
3. Ми вловлюємо контролюючий і оцінюючий погляд.

Пані Дубовська досить поміркована у власних оцінках, хоча й по-своєму об'єктивна у дещо непатріотичному протиставленні Росії світові: «За кордоном співвітчизники нагадують нам про життя, яке ми залишили (хоч і на пару тижнів) і яке нас з якихось причин не зовсім влаштовує. На відпочинку в інших країнах ми прилучаємося до іншого (кращого) життя, недосяжного на батьківщині. Ми дістаємо задоволення від його стилю і якості, насолоджуємося доброзичливістю незнайомих людей, чистотою, атмосферою спокою. А звучання російської мови нагадує нам, що все це швидко минеться.»

Логічно, що багато росіян прагнуть оселитися за кордоном. І, хоч як дивно, більшість радо асимілюється із населенням чужої країни. Наскільки це вдається – інша річ. Цікаво, що «нові» американці, німці, іспанці так само, зачувши російську мову, сахаються своїх колишніх земляків...

«ЗМІ (і найперше телебачення), політики нав'язують нам переконання про нашу (російську) велич і "винятковість", – вважає психолог Асмолов. – Однак, коли ми приїздимо до інших країн, у нас виникає внутрішній конфлікт між усвідомленням власної надзвичайності і загальнолюдською ідентичністю. Саме це вихоплюється назовні й породжує нашу негативну ідентифікацію – "МИ НЕ РОСІЯНИ".

За цим твердженням криється бажання відчувати себе просто людиною, гідною поваги, спокійного і стабільного життя».

Які ж вони, складники «спокійного і стабільного життя»? Ті ж загальнолюдські цінності, жовані-пережовані радянською пропагандою? Християнська мораль? І реалізований на практиці пріоритет людини для держави, від непродажності поліцейських до

відсутності поголовного криміналу? Ймовірно...

«Філософ Мішель Фуко сформулював поняття "gaze" (прискіпливий погляд). Це існуюча в кожному суспільстві соціальна система нагляду та контролю всіх над усіма. Саме цей погляд учить нас бачити себе очима інших: не завжди привабливими, інколи ледачими або недостатньо відповідальними...

У Росії цей погляд дуже уважний, суворий і гнітючий, а за кордоном він відсутній – ми відчуваємо себе безпечніше. Можливо, ми нервуємо, почувши під час подорожі рідну мову, оскільки усвідомлюємо, що знову потрапили до поля зору вітчизняного "прискіпливого погляду».

Пані Жорняк більш відверта. Але мене все одно не залишає дивне відчуття, коли обмірковую відповідь кожного з трьох фахівців, – підтексту в рядках і між ними, недоговореності, прозорого натяку...

Скорше, я перебільшую, цензури у сучасній Росії немає. Можна вільно говорити про рецидиви корумпованої діяльності КДБ, ДАІ, ФСБ, ГІБДД та й інших АБВГД-репрезентантів державної системи.

Можливо, не дарма Мойсей 40 років колобродив із богообраним народом пустелею, доки не помер останній, хто пам'ятав РАБСТВО? Такою була воля Бога.

Чи такі ж самі національні комплекси меншовартості притаманні українцям? Чи й ми ніяковіємо, зашорюємося, сахаємося, чуючи рідну мову за межами України?

Українці без царя

Щоб не бути надміру суб'єктивним, вдамся спочатку до власного досвіду. Адже останні десятиліття мені довелося багато подорожувати по Старій Європі, довго мешкати у Німеччині, Іспанії, Греції, на Кіпрі. І, маю заважити, чути українську мову, на відміну від російської, доводилося не часто. Тому можу легко перерахувати усі, бодай щонайменше 95% випадкових зустрічей з україномовними людьми за останні «надцять» років. Де переважно? Кілька разів – у великих супермаркетах Лімасола, Аугсбурга та Нікозії, двічі – у ресторанах Платреса й Афін, раз – у мюнхенській кав'ярні, один-два рази – на вулицях Венеції, Рима, Монако, Берліна, на туристичних стежках Синаю тощо.

Які почуття заповнювали мене щоразу? Приємні, жодною мірою не схожі на аналізовані у «PSYCHOLOGIES». Не завжди було вчасно і доречно звертатися до людей, зав'язувати бесіду, але інколи мимоволі вихоплювалося: «Радий чути Вашу добірну мову!»

Пригадую, як посміхнувся до молодого подружжя за сусіднім столиком у затишному ресторані SkyLight, коли офіціант передав їм пляшку вина. Михайло і Орися виявилися вельми освіченими людьми, гарними співрозмовниками.

Завдяки принагідним зустрічам тепер маю низку добрих знайомих і навіть приятелів з-поміж українців та їхніх родин із Парижа, Вільнюса, Праги, Мілана. Як уже згадував, російську мову за кордоном мені доводилось і доводиться чути доволі часто. Наприкінці 1980-х років це були поодинокі випадки. Але із середини 1990-х російська щоразу частіше звучить на світових теренах. Щоправда, інколи я щиро шкодував, що знаю цю мову, точніше, брутальну нецензурну частину її лексики, яка найбільше докучала слухові... Особливо приголомшливо вона звучить із уст «золотих» підлітків. Не думаю, що всі вони росіяни, напевне, чимало з них – російськомовні українці.

Одна моя добра знайома, родом із колишньої Чехословаччини, навчалася в українській школі на Пряшівщині, де студювала і російську. Але із того дня, коли у 1968 році радянські танки ввійшли до Праги і Пряшева, вона більше ніколи не вживає її. Свідомо.

Мої прагматичні діти, 27 і 24 років, хоча непогано знають російську, бо вивчали її в Києві до 10–12 років і за кордоном мають багато російських друзів, проте теж воліють спілкуватися між собою англійською або німецькою, коли запеленгують поблизу брутального земляка «без царя в голові»...

Звичайно, Катруся і Тарас вільно володіють українською, бо це наша родинна, вжиткова мова. Тепер вже вони частіше розповідають мені про свої здібанки з українцями, тішаться кожному випадкові.

Що спонукає нас, українців, так реагувати на земляків за кордоном?

1. Зустріч із земляками нагадує про **наші корені, батьківську домівку.**
2. Ми прагнемо зберегти у собі **приналежність до українства.**
3. Носії української мови демонструють певну **культуру і національну свідомість.**

Заперечуйте, будь ласка!

Міф про

На превеликий жаль, відомості про етнічний склад населення, а особливо його мовну структуру, останнім часом постійно використовуються як засіб політтехнологій в умовах виборчих кампаній. У підсумку радянська міфологема про зростання «багатонаціональності» (поліетнічності) населення України була доповнена сумнівним часом міфом «про 130 етносів». До того ж міфологізація етнічних процесів набуває поширення не тільки в публіцистиці, а й у науковій літературі. Оприлюднення лише кількості (130), як аргументу на підтвердження «поліетнічності» населення України, без урахування чисельності кожного з етносів, а також походження, терміну перебування й особливостей територіального розміщення є фактично збереженням ілюзій радянської пропаганди і не має нічого спільного з реальними етнічними процесами.

Безпосереднє виникнення міфу «про 130 етносів» пов'язане з опублікуванням результатів Всеукраїнського перепису населення 2001 року, де був поданий перелік з 132-х найменувань. До цього, в оприлюднених матеріалах перепису населення України 1989 року налічувалося 51-не найменування етносів, з чисельністю кожного понад 1000 осіб. Відсутність вичерпного переліку етносів України перепису 1989 року призвело до появи хибної думки, навіть у середовищі професійних науковців, про те, що за часів незалежності в Україні з'явилися представники етносів, яких не було в попередніх всесоюзних переписах. Насправді, як свідчать матеріали архіву Держкомстату України, за переписом 1989 року в Україні нараховувалося 128 етносів.

У Всеукраїнському переписі населення 2001 року, який був фактично калькою Всесоюзного перепису 1989 р., зберігався перелік етносів 1989 року, а до 128 найменувань було додано ще чотири: шведи, турки-месхетинці, канадці і чомусь чилійці, тобто разом 132 етноси.

Проте, на відміну від 1989 року, публікація матеріалів перепису 2001 року стосовно етнічного складу населення була більш повною.

Абсолютну більшість серед усього населення України становили українці. До складу населення України входили також і представники інших етнічних груп. Але не всі з них можна віднести до етнічних меншин. Для визначення малочисельних етнічних груп найбільше підходить термін «представники окремих етносів», запропонований В. Євтухом.

За відомим визначенням поняття «етнічна меншина» Ф. Капоторті: «група населення, яка відрізняється від основної групи населення своїм етнічним походженням чи то своєю національністю, чи то своєю мовою, чи то своєю релігією; за своєю кількістю поступається основній групі населення; не обіймає домінуючої позиції в країні; демонструє бажання зберігати свою самобутність і свою культуру, традиції, релігію чи мову; не складається з недавніх іммігрантів або біженців; має глибоке коріння в країні проживання (як правило, громадяни цієї країни)».

Отже, найважливішими критеріями визначення статусу етнічної меншини можуть бути насамперед чисельність, що впливає на можливість етнічного самовідтворення та час перебування на території України, тобто рівень укоріненості. Представники окремих етносів, недавні мігранти та біженці до етнічних меншин не належать. Позитивний вплив на збереження власної ідентичності для меншин має компактний тип розселення, що сприяє збереженню оптимальної вікової структури і, відповідно, домінуванню моноетнічних (ендогамних) шлюбів. Навпаки, дисперсний тип розселення призводить до розповсюдження міжетнічних (екзогамних) шлюбів, і внаслідок цього обмежує перспективи відтворення у власному етнічному середовищі, тобто сприяє мовній та етнічній асиміляції.

За походженням із 131-го етносу України: 19 – вихідці з Європи, 4 – з Америки, інші 87 етносів походили з території колишнього СРСР.

Історичною батьківщиною для 68 етносів була територія Російської Федерації, у тому числі 22 етносів-реліктів, які не мають писемності власною мовою. Абсолютна більшість представників цих етносів асимільовані за мовою не лише в Україні, а й на власних етнічних землях. До речі, 20 мов цих малочисельних етносів занесені до Червоної книги мов і віднесені до категорії тих, що зникають. З точки зору етнологічної науки, дослідження етносів-реліктів має важливе значення. Але який стосунок мають поодинокі їхні представники до етнічного складу населення України?

Тобто абсолютна більшість етносів походили з інших країн, до того ж 49 з них мали власну державність за межами України, а 44 – автономію. За терміном перебування в Україні більшість серед етносів – вихідців з колишнього СРСР становлять мігранти радянських часів. Серед етносів, які походили з Азії, переважали мігранти останніх двох десятиліть.

На теренах сучасної України, крім українців, відбувся етногенез

кримських татар, караїмів, кримчаків та частково гагаузів, і вони не мають державних утворень за межами України.

За чисельністю представники 131 етносу поділяються на дві нерівні групи. 17 з них належать до етнічних меншин України: росіяни, білоруси, молдовани, кримські татари, болгари, угорці, румуни, поляки, євреї, вірмени, греки, татари, цигани, азербайджанці, грузини, німці та гагаузи.

За часом перебування на території України етнічні меншини суттєво різняться. В. Крисаченко запропонував розподілити етнічні меншини України на дві частини: історичні та новітні. Критерієм такого поділу був визначений термін перебування меншин на теренах України не менше 200-250 років адже «протягом 8–10 поколінь, життя яких протікає на одній і тій же географічній території, формуються деякі спільні для всієї етнічної групи адаптивні (генетичні), діяльнісні (спосіб господарювання), культурні та ментальні ознаки.

Беззаперечно до традиційних (історичних) меншин належать молдовани, румуни, болгари, угорці, поляки, євреї, греки, цигани, гагаузи. Росіяни, білоруси та вірмени з формальних ознак належать до традиційних етнічних меншин, але складаються переважно з мігрантів другої половини ХХ ст. та їхніх нащадків у першому поколінні, тобто є фактично новітніми меншинами. За переписом населення 2001 року лише 59,55% росіян та 25,77% білорусів народилися в Україні. Переважно з мігрантів радянської доби та їхніх нащадків складаються ще три етноси – азербайджанці, грузини та татари.

Тобто разом 17 етносів можливо включити до традиційних та новітніх меншин України, що за чисельністю мають сприятливі умови для самовідтворення у власному етнічному середовищі. Усі інші етноси, за

130 етносів

Етнічний вимір граничних переписів українців

кого населення цієї автономії росіяни становлять відносну більшість. Із 14 районів АР Крим, абсолютну більшість росіяни становлять у п'яти.

Територіальне розміщення росіян в Україні було доволі нерівномірне. 2001 року майже дві третини загальної чисельності їх припадало лише на чотири області (Донецьку, Луганську, Одеську та Харківську) й на АР Крим і Севастополь. Розселення росіян у більшості областей України належить до дисперсного типу. Лише в окремих містах і районах Криму та Донбасу зберігався компактний тип розміщення.

Відтак варто погодитися зі слухним висновком українського географа М.С. Дністрянського про те, «що Україна за етнотериторіальною структурою населення належить до типу переважно моноетнічних держав, понад 80 % території яких – це ареал розселення одного етносу...», а розселення етнічних меншин має переважно малокомпактний та дисперсно-змішаний характер».

Найбільшою етнічною меншиною в Україні були росіяни. Чисельність їх скоротилася з 11 355 582 осіб 1989 року до 8 334 141 особи 2001 року, тобто на 26,61% (3 021 441 особу). У результаті інтенсивного зменшення чисельності росіян зазнала скорочення і їхня частка серед загальної чисельності населення України: з 22,07% 1989 року до 17,28% у 2001 році, тобто на 4,79%.

За визначенням американського дослідника Р. Скемергона, домінантне становище в суспільстві може обіймати як більшість, так і меншість. В умовах бездержавності домінантною може бути «група меншості», більшість займає підпорядковане становище, тобто є «масовим етносом». До здобуття Україною незалежності українці залишалися «масовим етносом» чи «підпорядкованою більшістю», а росіяни мали статус домінантної меншини. Безпосереднім проявом такого становища було те, що росіяни в Україні не зазнавали мовної асиміляції, і навпаки, українці, хоча й становили більшість, асимілювалися за мовою. У мовному середовищі інших етносів в Україні переважали процеси мовного зросійщення, а не мовної українізації.

Крім того, варто наголосити, що переважна більшість росіян є мігрантами радянської доби та їхніми нащадками в першому поколінні. Так, за переписом 2001 року 40,45% росіян, які мешкали в Україні, народилися за її межами. До 1991 року вони не відчували себе етнічною меншиною, і в дійсності стали нею лише після здобуття незалежності Україною. З цих міркувань росіяни в Україні є фактично меншиною в першому поколінні, насамперед з точки зору самоусвідомлення ними свого меншинного статусу.

Для значної частини росіян, насамперед у містах східних і південних областей, дотепер важко визнати своє становище як етнічної меншини. Тобто, як це не здається парадоксальним на перший погляд, найбільша за чисельністю етнічна меншина в Україні є не історичною, а саме новітньою. Головна її відмінність від інших новітніх меншин полягає не лише в чисельності, а й у збереженні домінантного становища в урбаністичному середовищі півдня та сходу України.

Отже, протягом 1989-2001 рр. відбулися суттєві зміни в етнічному складі населення України. Зокрема, зросла чисельність та частка українців серед загальної чисельності населення України. Тобто спостерігалася тенденція до зростання етнічної однорідності, а не «поліетнічності» населення України. Це зростання стало наслідком змін етнічної самоідентифікації частини меншин і представників окремих етносів. Тому скорочення загальної чисельності населення України сталося за рахунок меншин, сукупна чисельність яких зменшилася на 25%.

Етноси України за чисельністю поділяються на дві групи: 17 етнічних меншин та 114 представників окремих етносів, переважна частина яких є мігрантами радянської доби та їх нащадками. Частка всіх 114 етносів серед загальної чисельності населення України 2001 року становила лише 0,37%. Зважаючи на чисельність і територіальне розміщення українців, а також тип розселення, походження та термін перебування етнічних меншин і представників окремих етносів, цілковито відсутні підстави для визначення України як поліетнічної держави. Поліетнічний склад населення має лише Крим та окремі райони Донбасу, Одеської, Закарпатської, Чернівецької областей.

Відтак, міф «про 130 етносів» не відповідає реаліям етнічних процесів в Україні. Зарахування до складу етнічних меншин кількох десятків найменувань поодиноких представників етносів-реліктів та іноземців, які волею долі опинилися в Україні як мігранти, з наукової точки зору є некоректним. Спекуляції навколо «130 етносів» не є чим іншим, як свідомим фальшуванням етнічного складу населення.

Повний текст дослідження буде опубліковано в часописі «Діалоги» (Ч. 1, 2009).

незначним винятком (караїми, кримчаки, чехи, словаки, албанці, естонці та шведи), належать до новітніх етносів, які з'явилися в Україні не так давно лише в XX ст., насамперед у другій його половині. Поява переважної більшості етносів цієї групи стала прямим наслідком перебування України у складі СРСР. Виняток становлять представники азійських етносів, котрі опинилися на теренах України за часів Незалежності, як іноземці.

Важливе значення для оцінки етнічного складу населення має аналіз територіального розміщення меншин в Україні та типу їхнього розселення. За просторовим виміром, за винятком росіян, усі інші 16 етнічних меншин України є регіональними меншинами. Жодна з них не домінує за чисельністю серед усього населення окремих областей. Росіяни також не мають суцільної етнічної території в Україні. За винятком Криму, вони становлять абсолютну більшість лише в трьох містах обласного підпорядкування в Донбасі (Макіївці, Краснодоні та Стаханові) і трьох прикордонних районах: Краснодонському та Станично-Луганському Луганської області й Путивльському Сумської області, причому серед всього населення Путивля більшість становлять українці. Натомість у прикордонних районах Росії ще в 20-х роках XX ст. українці становили більшість серед усього населення (Північна Слобожанщина, Західна Донщина, а також Кубань).

Переважна більшість росіян зосереджена не в прикордонних районах, а в містах в глибині України, де вони не становлять абсолютної більшості, в оточенні українського населення прилеглих сільських округ. Територіальне розміщення росіян в Криму також не має ознак суцільних етнічних земель. Вони в абсолютній більшості лише серед населення Севастополя та міського населення АР Крим. Серед сільсь-

Мі р лю- и дя- л нос- о ті

Н

а часі осмислення широкого відзначення в Україні й у світі 75-ліття Голодомору 1932–1933 рр., гідного за розмахом і величю за невідомою щирістю, яке сколихнуло суспільство, переросло у щось набагато більше, ніж данина трагічній даті.

І хоча певні непатріотичні кола трактували президентські ініціативи і його особистий контроль стану підготовки як примусовий і надмірний офіціоз, усіляко прагнули ревізувати, компрометувати саму ідею або принаймні зародити сумніви в умах співвітчизників, сталося не по-їхньому.

Очевидна фальш керівника комуністів, прагматична демагогія верхівки вітренківців, лагідні пасе його Зрадливості Сосо* не подіяли на широкий загаль, здається, не ввели в оману навіть їхніх однопартійців. Віктор Ющенко вкотре переконливо переміг.

«Ініціатива згори» не просто прижилася, – адміністративний ресурс чи не вперше за пострадянську історію і спрацював на благо, і дістав широченну підтримку.

Поминальне дійство **об'єднало цілу Україну**, помисли інтелігенції і селянства, духовенства і молоді – в центрі і регіонах. Як оголений нерв забриніла єдність постраждалого від геноциду і комуністичної пропаганди Сходу й національно вразливого Заходу, не належного 75 літ тому підрадянській Україні. Промінь національної згоди спроеціювався і на розуміння Сходом засадничих цілей українських визвольних змагань ХХ ст.

І чи не вперше за весь час після проголошення незалежності по-справжньому **зріднилися українці**, суцільні на Батьківщині і за кордоном хранителі і глашатаї правди про нищівний Голодомор у світі і ті, чия родова пам'ять і національна свідомість десятиліттями прагнули вигумувати сталіністи. Катерина Ющенко, уроджена Чумаченко – гідна донька своїх батьків – стала символом цієї кровної сув'язі, великої рідні.

Глибока скорбота **поєднала Україну і Світ**, означила святе і фальшиве, первородне і гендлярське, вічне і суєтне. Надвисоку ціну встановило людство за душі мільйонів невинно убієнних українців, їхню ідентичність і будучину.

Звісно, у відзначенні на місцях траплялися й недолугості заорганізованості, а подекуди впадала в око надмірна розмежованість «президії» і самого народу. Але й перефарбовані, із перепитими сизими обличчями керівні сини мали нагоду замислитись, очиститись, схаменутись.

Сталися й несподіванки: патріотична позиція глави Української Православної Церкви Московського Патріархату митрополита Володимира і промосковське формулювання у суботній молитві Папи Римського... А що сказати про блюзнірську «бамагу» від сусіднього президента? Хоча, здавалося б, чужого горя не буває.

Роковини загальнонародної скорботи об'єднали пам'ять поколінь, виявили приналежність кожного громадянина до своєї родини і нації, вкотре засвідчили світові дійсну сутність і духовний поступ українців, їхнього Президента, що плекає мисляче, відкрите, цивілізоване суспільство.

* Ймовірно, софіста-соціаліста. – Авт. А.Н.

Мгар, Вільшана, Іванків, Велика Новосілка, Конькове, Дмитрівка, Кам'янка, Жовтневе, Зіньків, Кам'яний Потік, Христинівка, Угловате,

Великі Сорочинці, Гора, Макарів, Косівка, Кашперівка, Піщане, Мар'янівка, Погреби, Бортничі, Осокорки, Позняки, Троєщина, Пирогів, Жуляни,

Біличі, Михайлівська Борщагівка, Іванівка, Копані, Щасливе, Олександрівка, Новоукраїнка, Михайлівка, Петрівське, Попівка, Катеринівка, Ярецькі

Вільшана, Іванків, Гора, Кам'янка, Угловате, Жовтневе, Піщане, Мар'янівка, Кам'яний Потік, Калита, Озерне, Маниківці, Новосілки, Мокрець, Шевченкове, Козацьке, Христинівка

4 серпня. Український геноцид на німецькій Стіні. У берлінському Музеї Стіни відкрилася виставка картин «Розгойдані дзвони пам'яті». Експозиція, автором якої є відомий український художник, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка В. Франчук, присвячена Голодомору в Україні 1932–1933 років. Загалом виставка, яка вже з перших днів відкриття викликала жвавий інтерес німецької публіки, триватиме до 5 вересня. «Україна молода»

6 серпня. Поки про музей Голодомору в столиці лише мріють, у Білій Церкві такий діє вже кілька років. Щоправда, не в окремій будівлі, а в одному із залів районного краєзнавчого музею. Ця документально-образна виставка, побудована майже винятково на матеріалі Білоцерківщини, створює враження всеукраїнського масштабу. Утім, вийшовши на вулицю після її огляду, відвідувач потрапляє в інший, «великий музей» – комунізму – з дбайливо збереженими пам'ятниками Іллічу й вулицями, названими на честь чільників більшовицького режиму... У пам'яті про Голодомор є й інший бік. Досі суспільство не дало відповіді, яким чином увічнювати (чи не увічнювати) організаторів більшовицького експерименту в Україні... «Україна молода»

9 серпня. Слава Голодомору? У столичному Парку Слави за зеленим парканом вже повним ходом працює техніка – споруджують пам'ятник жертвам Голодомору. Поспішають до дати – у листопаді відзначатиметься 75-річчя. Особливої протидії як мінімум дивному вибору місця для меморіалу не було. Ющенко все за всіх вирішив.

Монументальне мистецтво віддавна несе ідеологічне навантаження. Коли під фігурою Батьківщини-матері у музеї з'явилася експозиція, присвячена «бійцям» ОУН-УПА, ідеологія отримала яскраво виражене коричневе пофарбування.

Отже, все ж таки найголовніше нині – вибір місця. Чому саме парк Слави, де стоїть пам'ятник загиблим у найжахливішій війні за всю історію людства? Причому в місті, яке було захоплене фашистами й відвойоване в них... Керована американцями українська верхівка хоче здійснити таку саму операцію з вилучення мозку й усьому народові. Адже це парк Слави Переможців, на території якого влаштовують меморіал Жертвам. Гордість за Велику Перемогу, яка передається з покоління в покоління, хочуть підмінити комплексом приниженості, забитості, другосортності. Невже нас готують на роль чиїхось холопів? «Робочая газета»

14 жовтня. У переддень Покрови Пресвятої Богородиці у селищі Вільшана Городищенського району Черкаської області за власні кошти народного депутата України С. Головатого відкрито пам'ятний знак землякам, які загинули мученицькою голодною смертю в часи комуністичного режиму. На 4-тонному гранітному козацькому хресті викарбовано жорна, пониклий колосок і дві цифри – «33». Автор пам'ятного знака – київський митець М. Малишко, лауреат премії ім. В. Стуса. «Голос України»

14 жовтня. Нині в Україні проживає 400 тисяч людей похилого віку, які пережили Голодомор. Як зазначив віце-прем'єр-міністр України І. Васюник, протягом 2007–2008 років органам виконавчої влади в центрі та в регіонах вдалося зробити прорив у розкритті теми Голодомору і в підготовці до гідного відзначення скорботної дати. Зібрано приблизно 200 тисяч свідчень очевидців. На завершальному етапі підготовка 17 обласних, київського міського та збірного всеукраїнського томів Національної книги пам'яті. «День»

18 жовтня. З будівництвом Алеї скорботи, яка увічнить пам'ять про жертви голодомору, в Кам'янці-Подільському вирішили не поспішати. Конкурс на кращий ескіз було оголошено ще в травні. Подані роботи передбачали пам'ятник, у той час у місті дійшли думки про цілий комплекс. Головний архітектор А. Ткачук розробив його концепцію, включивши до ансамблю три проекти: постать «Мати, яка плаче» подольянина І. Кляпетури, янголів киянки Л. Мисько та молдовського митця С. Покусинського. Навколо посадять горобину та калину. Місяць тому міська рада виділила на спорудження меморіалу 250 тисяч гривень. Алею скорботи обіцяють відкрити навесні. «Голос України»

21 жовтня. Гофман приїхав, щоб Україна задумалась. Донецьк став третім містом нашої країни, де показано фільм іменитого польського режисера «Україна. Становлення нації». І першим, у якому широкий публіці показали всі чотири частини нашумілої документальної стрічки. Трохи раніше дві перші частини показали в Києві, а ще раніше – у Львові. В повному обсязі, але для вузької аудиторії (у рамках акції із започаткування Фонду відновлення Підгорецького замку, учасником якого є п. Гофман). Але повноцінна прем'єра відбулася саме на Сході України. «Цей фільм – для людей, які здатні думати. Він – не для тих, хто не вміє бути толерантним, – розповів режисер. – Реакція київської, львівської, донецької аудиторії була просто неймовірною: аплодували стоячи, що дуже приємно». «Газета по-київски»

25 жовтня. Увазі читачів пропонується текст відкритого листа групи ветеранів Великої Вітчизняної війни, які висловлюють у ньому свою стурбованість з приводу будівництва у столичному парку Вічної Слави меморіального комплексу пам'яті

жертв Голодомору 1932–1933 років.

«Киевские ведомости»

25 жовтня. В Університеті міста Фрібург (Швейцарія) 31 жовтня відбудеться симпозиум «Великий голод «Голодомор» в Україні (1932–1933 роки) – 75 років по тому». Цей захід організовано Українською спілкою в Швейцарії спільно з Посольством України у Швейцарії та Інститутом Центральної та Східної Європи при університеті. «День»

29 жовтня. Присвячена вшануванню жертв Голодомору міжнародна акція «Незгасима свічка» минулої неділі закінчила свій закордонний етап. Скорботні ходи відбулися у 33 країнах світу, доносячи мільйонам людей правду про Голодомор. Великий внесок в її організацію поряд з нашими дипломатичними представництвами зробив Світовий конгрес українців. Тепер акція розпочала шлях Україною. «Урядовий кур'єр»

29 жовтня. Комсомол Голодомору не товариш. Сумські депутати відмовилися затвердити Програму з ушанування жертв Голодомору. Натомість прийняли рішення святкувати річницю створення комсомолу. На території області на сьогодні встановлено імена 30719 земляків, які загинули від голоду, знайдено 99 місць масового поховання тих років, зібрано 39 тисяч свідчень очевидців. «Україна молоді»

1 листопада. Слава Богу, історія безпрецедентної трагедії України дедалі більше відкривається світові. Поширенню правди про неї сприяла й акція «Незгасима свічка», що проходила протягом 2008 року на відзначення 75-х роковин Голодомору 1932–1933 років. Проводилася вона під егідою Світового конгресу українців та Міністерства закордонних справ України під гаслом «Україна пам'ятає – світ визнає». У 33 країнах світу – там, де є українські громади, – побувала символічна свічка. Вперше її було запалено у квітні на жалобній акції в Австралії. Далі поминальні богослужіння і вечори-реквієми естафетою пройшли в Канаді, США, Колумбії, Еквадорі, Перу, Бразилії, Парагваї, Аргентині, Чилі, Великій Британії, Швеції, Естонії, Латвії, Литві, Польщі, Німеччині і далі Європою та Азією. Хоч як прикро, але тільки в Росії з проведенням скорботних акцій були проблеми, що супроводжувалися недружніми й хуліганськими витівками... У Грузії відбулася остання закордонна жалобна панахида за жертвами Голодомору. Минулої неділі з Тбілісі до Києва символічний вогонь пам'яті привіз Посол України у Грузії М. Спес. Після короткої церемонії зустрічі символічного факела на Бориспільському летовищі учасники міжнародної акції «Незгасима свічка» попрямували в сусіднє з Борисполем село Іванків. Тут біля каплиці пам'яті жертв Голодомору відбулася жалобна церемонія... Далі акція «Незгасима свічка» помандрує Україною. По всіх 25 областях проїде спеціально виготовлена Братством бджолярів України 200-кілограмовою восковою свічкою у вигляді снопа пшениці, оперезаного колючим дротом, до якого тягнуться численні виснажені руки». «Дзеркало тижня»

3 листопада. Стало відомо, що... День пам'яті жертв Голодомору будуть відзначати і в Канаді. Такий закон ухвалила законодавча асамблея провінції Альберта 31 жовтня. Офіційно цю дату відзначатимуть щороку в четверту суботу листопада. В законі відзначається, що окремі люди, які пережили Голодомор 1932–1933 років в Україні, і їхні нащадки, які мешкають у провінції Альберта, зробили значний внесок у культурний, економічний, політичний і освітній розвиток провінції. «Газета по-київськи»

5 листопада. У районному центрі Велика Новосілка Донецької області відбувся мітинг-читання, присвячений пам'яті жертв Голодомору. «Голос України»

5 листопада. Тисячі тернополян зібралися минулого понеділка на березі ставу біля дубового хреста, щоб зустріти незгасиму Свічку Пам'яті на спомин Голодомору. Такого велелюддя давно не збирала жодна акція. І хоч на Тернопільщині голоду в 1932–1933 роках не було, але тут проживає багато очевидців тих страшних часів – вихідців зі східних областей. Свідчення 536 з них зібрано у книзі «Чорна тінь голодомору над Тернопіллям». Це їх кожного понеділка біля пам'ятника І. Франку в центрі міста зачитують члени скаутської організації «Пласт», які

беруть участь в акції «33 хвилини». За словами голови Європейського конгресу українців, голови державного самоврядування українців Угорщини Я. Хортяні, Свічку Пам'яті було запалено в Угорщині головою парламенту цієї країни. Символічна свіча-факел побувала вже в 32 країнах світу, а тепер передається з області в область України. Тернопільщина прийняла її від Івано-Франківщини і передасть Буковині. «Голос України»

5 листопада. У зв'язку із заходами з відзначення 75-х роковин Голодомору 1932–1933 років, до Києва прибуде «Незгасима свічка». Представники міської влади, відповідно до доручення організаційного комітету, зустрічатимуть свічу на кордоні Чернігівської та Київської областей 21 листопада. «Хрещатик»

6 листопада. Меморіал жертвам Голодомору будують у Києві вдень і вночі. Побудують за місяць будь-якою ціною... Протягом року, який минув, відколи затвердили проект Меморіалу авторства А. Гайдамаки, обриси майбутнього Меморіалу змінилися досить суттєво. Основний його елемент – дзвіниця, яку спочатку планували чотиригранною в традиційному українському стилі, тепер постає як багатогранна свічка висотою 31 метр, з 4 хрестами і скульптурним

полум'ям на вершині. Наразі свічка вже височіє над парком, але без верху: хрести і полум'я ще не встановили. «Україна молода»

8 листопада. Міжнародна акція вшанування пам'яті жертв голодомору «Незгасима свічка» дійшла до Хмельницького... До меморіалу «Ангел скорботи» прийшло чимало хмельничан, щоб вшанувати пам'ять невинно убієнних. Священики відслужили молебень, а сотні людей запалили свої свічки від Незгасимої свічки. «Голос України»

12 листопада. Від учора у столиці відкриті виставки, присвячені 75-м роковинам Голодомору 1932–1933 років. Так, до 15 листопада працюватиме експозиція в Українському центрі народної культури «Музей Івана Гончара», до 20 листопада – у музеї видатних діячів української культури Лесі Українки, М. Лисенка, П. Саксаганського та М. Старицького, а 15 листопада відкриється виставка в Музеї-майстерні І. Кавалерідзе, яка триватиме до 25-го числа цього місяця. «Вечірній Київ»

12 листопада. До Дня пам'яті жертв голодоморів в Україні в Херсоні завершать реконструкцію пам'ятника жертвам голодоморів і політичних репресій. Пам'ятник стане меморіальним комплексом – безпосередньо біля нього будують стіну, в якій у спеціальних нішах розмістяться таблички з переліком 305 населених пунктів Херсонщини, постраждалих в регіоні від Голодомору 1932–1933 років. Навколо пам'ятника і стіни буде висаджено калиновий гай. Усі роботи планується завершити тут до 20 листопада. «День»

13 листопада. Кабінет Міністрів України розпорядився виділити Українському інституту національної пам'яті 60 млн грн для завершення робіт зі спорудження першої черги Меморіального комплексу пам'яті жертв голодоморів в Україні. «Урядовий кур'єр»

14 листопада. Незгасима свіча пам'яті до Сімферополя не дійшла. «Голос України»

14 листопада. Естафета пам'яті «Незгасима свічка», яку на кордоні між регіонами урочисто передали Черкащині представники Вінницької області, крокує містами й селами Шевченкового краю. Основним місцем проведення міжнародної акції з ушанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років стало місто Кам'янка. Тут урочисто відкрито пам'ятний знак жертвам Голодомору, яких райцентр налічує близько 1,5 тисячі. «Урядовий кур'єр»

15 листопада.

Президент Росії Дмитро Медведєв відмовився брати участь у заходах з нагоди 75-ї річниці Голодомору. Глава Російської Федерації пояснив це, зокрема, тим, що «на Україні трагічні події початку 1930-х років використовуються, на нашу

14 листопада.

думку, для досягнення нинішніх кон'юнктурних політичних цілей». «Ми також констатуємо намір частини політичної еліти й керівництва України використовувати ставлення до цієї проблеми як свого роду «тест на патріотизм і лояльність», – додає у своєму посланні українському колезі Президент РФ. «Ці зусилля скоріше спрямовані на те, щоб максимально роз'єднати наші народи», – впевнений президент РФ, заявляючи: «Тих, хто протаскує тезу про «голодомор-геноцид», найменше цікавить наукова точність. У хід ідуть підтасовування і перекручування, фальсифікація даних про кількість загиблих. Створенню спотвореної картини сприяють і публічні заяви представників керівництва країни». «Нам варто зосередитися на виправленні небезпечного перекосу, що намітився у висвітленні цього питання, коли за гаслом «осуду геноциду українців» применшується трагедія інших постраждалих народів колишнього СРСР. Пропоную почати роботу з формування спільних підходів щодо цих подій. При цьому було б доцільно залучити й експертів з Казахстану, Білорусі, інших зацікавлених держав СНД», – пропонує Президент Росії. «Голос України»

18 листопада. Презентацією в столичному «Українському домі» Національної книги пам'яті і відкриттям документально-художньої виставки «Голодомор 1932–1933 років – геноцид українського народу» сьогодні розпочинається Меморіальний тиждень з нагоди 75-х роковин Голодомору. «Урядовий кур'єр»

фото © УНІАН, Віктор Вечерський

18 листопада.

На виконання Указу Президента України «Про заходи у зв'язку з Днем пам'яті жертв голодоморів», відповідного доручення Прем'єр-міністра 17–21 листопада нинішнього року в усіх навчальних закладах держави має бути проведений Урок пам'яті «Голодомор 1932–1933 років в Україні». «Урядовий кур'єр»

18 листопада. Розпочався Меморіальний тиждень. Пам'ятні заходи до 75-х роковин Голодомору здійснювалися в Україні й за кордоном протягом усього 2008 року, оголошеного Роком пам'яті жертв Голодомору, а свого апогею вони досягнуть під час Меморіального тижня. «День»

18 листопада. Останній бій із правдою. Досі, акцентують організатори акції «Незгасима свічка», спротив вони зустрічали тільки в Криму, хоча символічний смолоскип і свічка вже побували у 32 країнах світу і 17 областях України (до Запоріжжя акція прибула з Херсона). До пам'ятника жертвам Голодомору перший секретар запорізького обкому КПУ, нардеп О. Бабурін, привів свою юрбу десь за годину до початку мітингу-реквієму. Озброєний брязкальцями і мегафонами натовп, серед якого і група студентів, яка відверто відпрацьовувала «гонорар», лементував «Падлюкі!», «Позор!», «Сволочі!», розмахував плакатами на кшталт «Хватіт врать о голоде!..» «Україна молода»

18 листопада. У неділю в Луганську відбулася подія, якої чекали років двадцять. В одному з центральних скверів міста, який сьогодні так і називається – Сквер Пам'яті, нарешті відкрили й освятили пам'ятник жертвам Голодомору 1932–1933 років. Місце для обласного центру знакове – колись тут був розташований ста-

ровинний, так званий Гусинівський

цвинтар (де, за переказами, серед інших ховали й замордованих у найближчій катівні НКВС). «Україна молода»

20 листопада. П'ять хлібних колосків у пам'яті народній. У Київському меморіальному будинку-майстерні І. Кавалерідзе відкрилась виставка документів і фотографій «Забуттю не підлягає!», присвячена пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років. «Сільські вісті»

21 листопада. Три знаки жертвам Голодомору відкрито у трьох селах Донецької області. Зокрема, два з них з'явилися в Тельманівському районі – в селі Кам'янка, на території храму Вознесіння Господнього УПЦ КП, та в сільському парку населеного пункту Конькове. Третій монумент вшанування загиблих у 30-х роках встановили у Шахтарському районі села Дмитрівка. «Україна молода»

22 листопада. Пам'ять з офіціозом і без нього. Луганщина засвідчила небайдужість до найбільшої трагедії українців. Якщо ще зовсім недавно пам'ятні хрести по регіону можна було на пальцях перелічити, то сьогодні встановлено вже 280 знаків на вшанування заморених голодом... А ось іще статистика. Згідно з дорученням Президента, акція «33 хвилини» мала відбутися в 14 районах області і в 17 містах обласного підпорядкування. 31 захід – більш ніж достатньо для будь-якого звіту. Однак лише 1 листопада на вшанування жертв Голодомору вийшло 15 тисяч молодих людей у 90 (!) населених пунктах області, у переважній більшості з яких влада стовідсотково належить представникам Партії регіонів. Як висловився з цього приводу О. Антипов, «зроблено стільки, що це, мабуть, стало розчаруванням для тих, хто звик критикувати східні регіони за якусь байдужість до української історії». «Україна молода»

22 листопада. У середу на межі Хмельницької і Тернопільської областей відкрили пам'ятник жертвам Голодомору 1932–1933 років. Композиція постала біля поживавленої автотраси на правому березі Збруча, що в ті часи роз'єднував Україну. Чотириметрова скульптура з бетону має вигляд прикордонного стовпа, пронизаного колючим дротом. До нього прихилений сніп пшениці, переповитий рушником. Напис: «Мільйони їх, мов колосків на ниві, було й немає, було й немає...» Монумент, створений архітектором Д. Чепілем та скульптором Д. Пилип'яком, символізує жертвну допомогу західняків братам із Наддніпрянщини... Пам'ятник освятили владики УПЦ Київського патріархату та Української греко-католицької церкви. Вони ж відслужили панахиду за померлими. Загалом у краї встановлено 150 пам'ятних христів землякам, що потрапили під нещадний молох сталінського правління». «Україна молода»

22 листопада. На Рівненщині досі був лише один пам'ятний знак жертвам Голодомору – в райцентрі Корець, що по сусідству з Житомирщиною. Бо якщо на території цієї області голодомору не було, то на Житомирщині, через Устю, люди помирили з голоду... До Дня пам'яті жертв голодоморів та політичних репресій на Рівненщині приурочили чимало заходів, які мають закарбувати в суспільній свідомості думку: безпам'ятство породжує бездуховність. «Прости нас, пам'яте, прости...», «Голгофа голодної смерті», «Невиплакані сльози України» – це лише кілька промовистих назв громадських зустрічей, тематичних виставок, вечорів-реквіємів, які проходять у краї цими листопадowymi днями. «Урядовий кур'єр»

22 листопада. Той, хто перший ударив у дзвін... Сотні тисяч свічок, які сьогодні ввечері запалять на майданах та у вікнах всієї країни, стануть даниною пам'яті мільйонам загиблих від голоду у страшних 1932–1933 роках в Україні... І йому. Д. Мейсу. Тому, хто першим запалив свічу. Відповідним розпорядженням Секретаріату Президента України вечір пам'яті Д. Мейса було внесено до переліку заходів у рамках меморіального тижня, що проходить в Україні під гаслом «Україна пам'ятає! Світ визнає!» Це унікальний жест підтримки ініціативи газети «День», близьких і друзів Джеймса. Увечері 20 листопада в Українському домі зібрались ті, кому особливо дорогий Д. Мейс... «День»

22 листопада. Офіційна церемонія відкриття пам'ятного знака жертвам Голодомору 1932–1933 років відбулася 18 листопада в Кракові, біля українського греко-католицького храму імені Святого Норберта, в центральній частині міста. Перед присутніми виступили також директор Краківського відділення Інституту національної пам'яті Республіки Польща М. Ласота та митрополит Вроцлавсько-Гданський В. Ющак, який освятив пам'ятний знак та провів панахиду за померлими від Голодомору». «Голос України»

25 листопада. У Луцьку поблизу Хрестовоздвиженського храму заклали пам'ятник Християнському милосердю. Ідея його зведення належить заслуженому працівнику культури, директору Торчинського краєзнавчого музею Г. Гуртовому. 1946 року, рятуючись від голоду, він прибув на Волинь із Запорізької області. У місті Березне на Рівненщині відкрито пам'ятник жертвам голодомору 1932–1933 років. Хоча область не зазнала цього лиха, але про нього мають пам'ятати наші діти, онуки, щоб подібного ніколи не повторилося. Під час днів поминання на Черкащині відкрито 7 пам'ятників та меморіальних знаків жертвам геноциду 30-х років. Зокрема, у містах Шпола та Жашків, у Смілянському, Лисянському, Христинівському та в інших районах під час мітингів-реквіємів освячено меморіали загиблим землякам. «Голос України»

25 листопада. На перехресті Лідерсовського бульвару і вулиці Базарної в суботу відбулася скорботна церемонія, присвячена відкриттю пам'ятного знака «Жертвам Голодомору 1932–1933 років» роботи скульптора І. Стадника. Відбулася також панахида на Соборній площі, під час якої зачитано імена багатьох загиблих земляків, установлені при підготовці регіональної Книги пам'яті. Зараз мартиролог жертв Голодомору в Одеській області включає 37 тис. 960 осіб. У тому числі 32 тис. 347 імен встановлено дослідниками за книгами реєстрації актів громадянського стану, ще 5 тис. 607 – згідно зі свідченнями очевидців. «Україна молода»

26 листопада. У Кримському академічному українському музичному театрі 21 листопада відбулася прем'єра вистави «Маршрут Сталіна», присвяченої історії Голодомору... Як повідомила прес-служба Ради Міністрів АРК, низка траурних заходів, присвячених пам'яті жертв Голодомору в Україні, пройшла по всьому Криму. В автономії відбулися книжкові та інформаційні виставки. У селах Целінноє, Мирновка, Победноє, Ясна Поляна, Пахарьовка, Ізумрудноє Джанкойського району пройшли відкриття меморіальних знаків, у православних церквах відбулися богослужіння, в мусульманських мечетях – намази та поминання, в школах пройшли уроки пам'яті. «День»

26 листопада. У читальному залі Державного архіву Житомирської області відкрилася виставка архівних документів і матеріалів «Голодомор 1932–1933 років на Житомирщині. До 75-х роковин Голодомору в Україні», у прес-центрі обласної державної адміністрації пройшла презентація книжки пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років у Житомирській області. З 1 листопада у Житомирській міській бібліотеці ім. В. Земляка працює книжкова виставка-реквієм «Голгофа України – 33-й рік», яка триватиме до 1 грудня. У суботу в обласному муздрамтеатрі ім. І. Кочерги відбулося спецпогашення маркованого конверта з маркою «Пам'ятаємо! 1932–1933 рр.» і представлено публіцистичну п'єсу «Голод», в райцентрі Черняхів, деяких інших селищах і селах урочисто відкрили пам'ятники жертвам Голодомору, а в обласному центрі на Смолянському кладовищі – пам'ятну дошку. Центром Житомира пройшла скорботна хода до пам'ятного знака жертвам Голодомору «Скорботний янгол». «День»

26 листопада. 75-ті роковини Голодомору на Дніпропетровщині відзначали цілою низкою громадських акцій. Учені й архівісти представи-

ли обласну Книгу пам'яті, в якій, крім документів і фотоматеріалів, уперше було опубліковано мартиролог – поіменний список мешканців області, загиблих від голоду в 1932–1933 роках. У популярному молодіжному театрі «Верим!» відбулася прем'єра вистави «Голодна кров», написаної за реальними подіями початку 30-х років. Вельми нетрадиційно пройшов показ документального фільму «Голод-33: дніпропетровський аспект». Автор сценарію й режисер фільму журналіст С. Довгаль уперше спробував висвітлити тему голоду серед міських жителів. Цими ж днями відбувся міжнародний круглий стіл під назвою «Історія України: хто й навіщо займається її фальсифікацією?», організований Партією регіонів і її союзниками. І хоч на захід не приїхало багато з анонсованих гостей, участь у круглому столі взяли російські вчені й дипломати, причому українського походження. «Порушуючи тему так званого Голодомору, – сказав співробітник Національного інституту розвитку РАН С. Заворотній, – українців і росіян намагаються зіштовхнути лобами»... Неприємний осад у душах багатьох дніпропетровців залишив виступ по місцевому телебаченню дніпродзержинського скульптора Г. Хачатряна – автора 6-метрової постаті Скорботної матері на Меморіалі жертвам політичних репресій і Голодомору. За його словами, обласні чиновники досі не розплатилися з ним за масштабну роботу – обіцяли 400 тис. гривень, але майстер обіцяних грошей досі не отримав. Тим часом, каже митець, вирізьблювати гігантську скульптуру, з огляду на її розміри та брак часу, довелося прямо в гранітному кар'єрі. «День»

27 листопада. Це велика справа, коли в такому гурті, як сьогодні, ми маємо можливість почути свідків трагедії Великого мору 1932–1933 років. Передати цю частину нашої гіркої історії – наш обов'язок, – сказав Президент України В. Ющенко під час церемонії відкриття пам'ятника жертвам Голодомору 1932–1933 років, зведеного у селі Гора Бориспільського району Київської області. «Урядовий кур'єр»

27 листопада. Голодомор українців «запорізький англієць» сприйняв чутливіше від деяких «великоросів». До 36 символів пам'яті жертвам Голодомору, встановлених у населених пунктах області упродовж листопада, вчора додався цікавий пам'ятник у Запоріжжі. «Батьком» його є «український англієць» П. Тараненко... Після війни Тараненко опинився в Англії... Коли земля батьків здобула незалежність, вирішив повернутися в Україну. Кілька років тому ностальгія довершила це бажання юридично, і син запорізького «куркуля» перебрався до Комунарського району Запоріжжя. Людина набожна, 90-річний П. Тараненко відвідував кафедральний собор Святої Трійці. Саме біля цього храму ще восени 2007 року запоріжці заходилися споруджувати пам'ятник жертвам Голодомору і політичних репресій. З невідомих причин було лише вирито котлован і встановлено фундамент, а власне пам'ятник влада чомусь перебазувала в район вулиці 12 Квітня. Чим далі від храму УПЦ Київського патріархату?.. «Дізнавшись про це, Пилип Миколайович зголосився стати меценатом, розповідає священник П. Мартинюк. – Із благословення архієпископа Запорізького і Мелітопольського Григорія (УПЦ КП) проект став реальністю». До благородної справи долучилися також активісти запорізької «Просвіти», художник-монументаліст С. Гресик, колектив Янцівського гранітного кар'єру. З-поміж півдюжини варіантів гуртом уподобали дійсно найліпший: гранітний триметровий хрест на двометровому постаменті, на якому спереду – зображення матері з дітям на руках, обабіч – плити з біблійними написами. «Україна молода»

28 листопада. Учора на прес-конференції в Києві режисер А. Жолдак розповів про прем'єру вистави «Ленін love, Сталін love». Її поставлено

за мотивами роману В. Барки «Жовтий князь». Саме з-під пера цього письменника, якому в 30-ті було 8 років і який вижив під час геноциду українців, уперше і з'явилося слово «Голодомор». За словами митця, вистава «Ленін love, Сталін love» стане першим в історії українського театру зверненням до найтрагічніших сторінок національної історії. «День»

29 листопада. У Торонто, в Королівському музеї Онтаріо, відкрилася виставка «Стародавня Україна: загадки трипільської культури», присвячена 75-й річниці Голодомору 1932–1933 років в Україні, в якій взяла участь К. Ющенко. «Голос України»

2 грудня. Відбувся з'їзд Всеукраїнської асоціації дослідників голодоморів в Україні. На ньому зокрема переобрано голову асоціації – Л. Лук'яненка змінив доктор історичних наук В. Марочко. Прийнято рішення видати енциклопедію Голодомору 1932–1933 років, акумулювавши у ній увесь масив інформації, напрацьований емігрантськими та вітчизняними вченими. А ще надрукувати томик дитячої поезії з даної тематики, створити картотеку пам'ятників жертв Голодомору і фільмотеку... Делегати поклали квіти на могили В. Маняка (першого голови асоціації), Л. Коваленко, Д. Мейса, а також до пам'ятного знаку на Михайлівській площі і до Свічки пам'яті – центрального образу майбутнього меморіалу, що постане на печерських схилах у Києві. «День»

4 грудня. Урочиста церемонія освячення місця під пам'ятник жертвам Голодомору 1932–1933 років в Україні відбулася у столиці США. 13 жовтня 2006 року Президент США Д. Буш ухвалив рішення про виділення ділянки для меморіалу жертвам Голодомору. Земельну ділянку відвели неподалік Капітолію, Верховного суду США та національних музеїв. «Урядовий кур'єр»

4 грудня. У Центрі культури та мистецтва Служби безпеки відбулася презентація в Україні фільму литовського режисера Р. Бружаса «Голод». На прем'єрному показі були присутні голови й представники дипломатичних місій Литви, Бельгії, Нідерландів, Норвегії, Фінляндії, Болгарії, Молдови, Казахстану, Росії, Азербайджану; керівництво та співробітники СБУ, курсанти Національної академії Служби безпеки, представники громадських організацій та мас-медіа. 45-хвилинна документальна стрічка – ще один чесний погляд на українську історію тридцятих років. У її основі – доля фотографа, члена родини Бокан з Чернігівщини: в ті страшні роки на знімках він зафіксував трагедію своєї сім'ї і земляків. Моторошний літопис на плівках вражає уже сам по собі: доповнений архівними матеріалами, висновками вчених, свідченнями очевидців, він вимальовує масштабну картину нищення народу через голодний мор. Національна кінокомпанія Литви знімала фільм у вересні 2008 року в Києві, Харкові, Вінниці, Бердичеві та в інших місцях, де жнива скорботи були найурожайнішими на смерть. «Голос України»

4 грудня. І через 10 днів після завершення офіційних поминальних днів до столичного Меморіалу жертвам Голодомору 1932–1933 років щодня приходять десятки людей зі свічками та квітами. Меморіал виявився дійсно потрібним людям. А от будівельники, схоже, і не думають завершувати відкритий поспіхом пам'ятник... «Газета по-київськи»

СКОРБОТНА ХОДА

22 листопада

Президент України Віктор Ющенко у День пам'яті жертв голодоморів і політичних репресій поклав квіти до Пам'ятного знаку «Жертвам Голодомору 1932–1933 років» на Михайлівській площі.

У Софійському соборі було проведено чин панахиди та відправлено молебень «Зі святими упокій...» по жертвах Голодомору за участі Президента, прем'єр-міністра Юлії Тимошенко, секретаря РНБО Раїси Богатирьової, віце-прем'єра Івана Васюника, багатьох урядовців і народних депутатів, а також представників усіх релігійних організацій України, окрім УПЦ Московського патріархату.

У Національній опері України відбувся міжнародний форум «Народ мій завжди буде!» за участі глав і високопосадовців зарубіжних країн. У своєму виступі Віктор Ющенко наголосив: «Від імені Української держави я закликаю всі народи світу об'єднатися для осуду тоталітарного комуністичного режиму Радянського Союзу, що став тотожним гітлерівському нацизму. Я закликаю засудити всі спроби реабілітувати і виправдати злочини Сталіна та його опричників у кожній національній республіці».

Біля Меморіалу пам'яті жертв Голодоморів (Київ, вул. Івана Мазепи, 15а) було завершено Всеукраїнську акцію «33 хвилини» – під час якої починаючи з 6 вересня в населених пунктах України зачитувалися імена жертв геноциду.

Президент України разом з главами делегацій іноземних держав узяв участь у церемонії висадки кущів калини.

Відбувся чин освячення Меморіального знаку «Свічка пам'яті», який провів митрополит Київський і всієї України Володимир. Президент та інші учасники церемонії поставили свічки до монумента.

Віктор Ющенко виступив зі зверненням до Українського народу, після чого було оголошено загальнонаціональну хвилину мовчання.

У Залі пам'яті Меморіалу Президент запалив «Незгасиму свічку», розпочавши цьогорічну Всеукраїнську акцію «Засвіти свічку!»

ДО НАШИХ ЧИТАЧІВ

ВІД СПІВРОБІТНИКІВ І СИМПАТИКІВ ЖУРНАЛУ

Ольга ГОЛИНСЬКА

Ç Íîâè Æîêî Ñ Æ³çääî ï
Õðêîðîâè!

Анатолій СИТНИК

Â³íø°îî Ââñ ç òèèè
ñâÿòàìè! Ââé, Áîæâ,
õ³ ñâÿòà â³âîðîââèðè Ñ
âðòàèð âî-âèâèðè!

Антоніна ЖИХОРСЬКА

Íâðâé îðèéââðî³é ð³è
âèðââââ° âñ³ Ââø³
ñîîâ³ââîíÿ!

Олександр НЕЖИВИЙ
²ñónâ ïèèèè, ïè íâââââð³!
Çîèîðà ââð³â íâ ïîæâî
ââðè.
Íî ââð ò³í³³øèé íâñâî â³â
ìèðà,
Õâ â³ðà ñâðÿ Ñ èðâîâ ùèðà!

Віра КАРПЕНКО

Ââé æâ ââî, Áîæâ,
ùâñðÿ, çâîðîâ'ÿ, é ñòîî
ðîèâ îðîæèðè!

Нонна ВОЛЯНИК

Ââæâð Ââî íîâèð
â³âèðèðò³â íâ ñòîð³íèâò
íâðîâî -âñîîèòó!

Лариса БОЙКО

Õâîð÷î ïâñîâè Ñ íîâèð
çââðâîî!

Високоповажні Пані та Панове!

Громадська організація «Центр Європи», зареєстрована 3 березня 2004 року як неприбуткова, має на меті сприяння утвердженню принципів верховенства права та засад відкритого суспільства – важливої умови суспільного розвитку України.

Наші основні завдання – участь у проведенні фундаментальних і прикладних наукових досліджень у культурній, науково-освітній та екологічній сферах;

- сприяння науковому супроводженню програм і проектів, спрямованих на утвердження України як соціальної, правової, інформаційно відкритої, духовної, екологічно безпечної держави;

- розвиток соціального партнерства і співробітництва, налагодження взаємозв'язків між органами державної влади, місцевого самоврядування, політичними партіями, громадськими організаціями, аналітичними інституціями;

- реалізація програм, які спрямовані на підвищення обізнаності громадян у соціально-економічній, правовій, освітній сферах.

Ми підтримуємо громадські зусилля і фаховий потенціал ICOMOS – авторитетної світової організації, покликаної на міжнародному рівні сприяти зберігання, захистові, використанню та належній презентації пам'яток, ансамблів та історичних місць, опікуваних нині Українським національним комітетом ICOMOS.

Центр здійснює власну видавничу діяльність (газета «ЕкоТиждень»), а також планує підтримати низку вітчизняних видань культурологічного спрямування – журнали «Пам'ятки України», «Вісник ICOMOS», «Краєзнавство», газету «Старожитності», книжкові видання серії «Бібліотека журналу «Пам'ятки України», створення кількомовних інтернет-ресурсів перелічених видань.

Ми закликаємо Вас приєднатися до реалізації нових цільових програм Центру щодо належної презентації історико-культурної спадщини України.

Сподіваємося і на Вашу фінансову участь у реалізації статутних завдань Центру.

Наглядова Рада Громадської організації «Центр Європи»

Наш р/р № 2600900018166 у ВАТ КБ «Хрещатик» МФО 300670, код ЄДРПОУ 26476585.

Дод. інформація:

моб. 8 098 208 11 25, 8 097 362 11 04

Вельмишановна громадо!

Уклінно звертаюся до найвідданиших багаторічних шанувальників «Пам'яток України» у годину Коляди. Пригадайте, шановні, торований з вами шлях, коли наш журнал символічно здійняв синьо-жовтий стяг над усією Україною, що невпинно прямувала до Незалежності.

Принагідно «Пам'ятки України» дієво сприяли і відродженню давніх традицій українського меценатства в царині збереження й популяризації національної історико-культурної спадщини.

Прикро, звичайно, але на вісімнадцятому році української державності редакція змушена працювати в малопристосованому приміщенні без належної технічної бази. До того ж журнал останнім часом обрав суто наукове спрямування і був малознаний у народній гущі. Переконали, що за вашої щирої підтримки ми відродимо його звичний науково-популярний статус. Погляньте на склад редакційної ради та редколегії: це ті ж самі люди, які перебували біля витоків видання, а нині воліють продовжити йому віку на довгі роки.

За сталою народною традицією на рік Новий, що народжується, колядники не соромилися випрошувати хоч якихось дарів. Ми також розраховуємо на щедрість якщо не зверхників України, то справжніх патріотів і звертаємося так, як промовляють колядники:

З Різдвом Христовим всіх вас вітаємо!
Щастя, здоров'я усім бажаємо!
Щоб Україна вся звеселіла,
Мусимо взятись до доброго діла!
Щоб вам щастило у вашім достатку,
Та на свою Церкву не жалійте датку!
Христос народився!

Олександр НЕЖИВИЙ,
доктор філософії в галузі історії,
лауреат літературно-мистецької премії
імені Володимира Косовського,
заслужений журналіст України